JACOBI PONTANI
DE SOCIETATE IESV,

POETICARVM INSTITVTIONVM
LIBRI III.

Editio ſecunda emendatior.

Cum Gratia & Priuilegio Cæſ. Maieſt.

INGOLSTADII,
Excudebat ADAM SARTORIVS.
Anno Domini M. D. XCVII.

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

DIsciplinam Poetarũ vnam omnium disciplinarum longè amœnissimam atq; pulcherrimam, nondum vel secundùm se ipsam satis, vel ad consuetudinem nostrorum hominum, ac temporum idoneè, appositeq́; seu græcis, seu latinis litteris pertractatam, & illustratam esse, tantùm eos fallit, qui haud nimis magnum studium, nec adeo multam operam ad eius perceptionem accommodauerunt. Aristotelis quidem in hoc genere monumenta, præterquam quod obscuritate sua lectorem reiiciũt, etiam mutila, & imperfecta sunt, deq; tragœdia duntaxat loquuntur. Horatius noluit certè via quadam & ratione

perſequi artem poeticam: nec iſto nomine epiſtolam illam ſuam ad Piſones ipſemet inſcripſit. Quid ergo eſt? Poetarum æui ſui indoctorum & arrogantiam comprimere, & demonſtratis virtutibus peccata emendare laborauit. De Scaligeri, Vidæ, & aliorum commentariis mittam dicere: hoc ſolum, & affirmatè aſſeueranterq; pronuntiauerim, qualeſcunq; ſint, & quantũcunq; accuratè, copiosè, diſtinctè poeticen explicauerint, nihilominus eorũ neminem ita ſcripſiſſe, quemadmodum vti ſcriberent, maximopere optandum fuit: nempe, vt velut in cæteris ſtudiorum liberalium doctrinis cæteri, quãquam recentiores: ſic ipſi quoque in hac per gymnaſia diſcentibus, verum & commodum ad Heliconem iter oſtenderent: ac proinde à magiſtris expeditè, ac dilucidè explanari, & ab auditoribus ad ſolidam gloriam è poematum confectione pariundam penitus combibi poſſent. Quo in negotio perſæpe nõ parua me habuit admiratio, Rempub. noſtram ſcholaſticam

aut

aut non ſenſiſſe adhuc ignominiam ac detrimenta ſua: aut ſi ſenſit, non enixiſſimè contendiſſe, quò iis leuata ac libera, officiis ſuis fungeretur omnibus: nec ſe amplius aliqua in parte claudam atque mancam intueretur. Dic mihi ſodes, quo ſub cælo tandem, quibus terrarum oris erudiuntur homines in arte poetica? Reliquæ diſciplinæ liberales, & diſciplinæ ſunt omnino, & præceptorum ſubordinata ſerie comprehenſæ, magiſtros atque interpretes deſiderant. Hæc diſciplina nulla eſt, præceptionibus nullis continetur, doctores nullos requirit: quia, ſi modo credimus, poetæ nullo ſatu, ſua ſponte, αὐτοφυῶς, vt fungi per ſyluas enaſcuntur, nec legibus indigent. Orationes componere nemo quiſquam aggreditur, qui artificium dicendi ignorat: quem fugit quid ſit Rhetorica, quis eius finis, quæ materia, quæ partes. Præterea quid ſit exordium, narratio, confirmatio, epilogus, & alia ſimiliter. At poema iubentur & putantur poſſe fingere, qui eius artem nul-

lam guſtauerunt: qui neque ſciunt vim & naturam poetices: neque de eius fine, partibus, & partis cuiuſque proprietatibus per nebulam aliquando audiuerunt: neque quibus rebus verè bonum, omníque numero feſtiuum, & probabile carmen efficiatur acceperunt. Scribimus indocti, doctique poemata paſſim. Tu vt facultatem tam eximiam, & præclaram in triuiis quæras? Tu vt in Grammaticorum chartis poeticam eſſe ſitam ſomnies? in dimenſione ſyllabarum, in conſtitutione pedum, in verſuum formis, in ecthlipſibus, ſynalœphis, paragogis? Sunt hæc neceſſaria, dici aliter non poteſt: veruntamen exilia, minuta, leuia, puerilia præ cæteris cenſeantur oportet, quæ ab eruditiſſimis viris de poetarum arte commiſſa literis circumferuntur. Quæ cum à ſtudioſis ferme neſciantur, fit, vt abſque poetica poetæ cogantur fieri: & cum aut heroicum, aut elegiacum, aut lyricum, aut epigrammaticum

ticum quippiam cantant, ter beatos ſeſe putent, ſi vnam aut alteram locutiunculam de poetarum antiquorum hortulis decerptam intexuerint: omnia enim huiuſmodi floſculis, pigmentiſque metiuntur: reliqua tam multa in vnaquaque poeſi obſeruanda, qualia, & quanta ſint, ne coniectura quidem informant. Hinc inſuper alia calamitas: quod poetas ipſos parum vtiliter ac fructuosè lectitāt. Quid enim poetam deceat, quid ille ſpectet, vnde ſua cuique præſtantia, ſua ornamenta, ſua cuique vitia, vt illa æmulentur, hæc deuitent, nunquam didicerunt. Proinde mira poemata pangunt, Muſis ſcilicet, & Apolline nullo, vt Martialis dixit: & verſificatores euadunt illi quidem perpaucis menſibus, poetæ autem ad calendas Græcas ſcilicet: aut ſaltem multo tardius, quàm elephanti pariunt. Eſt verò inter illos & hos tantum diſcrimen, quantum profani credere vix poſſunt.

Hæc ſæpenumero mecum non ſine dolore & ſtomacho voluens ego, tantoque incommodo mederi vehementer cupiens, minimè quidem perfectam, & cui nihil admodum deeſſet, poeticam, ſed pro exiguitate mea Inſtitutiones conſcripſi: in quibus, vt earum ratio moduſque deſiderat, & breuior fui, & difficiliora, magiſque implicata prætermiſi, meque quantum fas, ad imbecilliorem ingeniorum captum attemperaui: nec ea plane tranſilui, aut contempſi, quæ etiam à Grammaticis traduntur, cum tamen Grammaticorum non ſint. Sed cum illi tanquam in caducam poſſeſſionem venerint, teneant eam ſanè, nobis ſi non libentibus, at diſſimulantibus, at tacentibus: dummodo ne ipſos ſimul adoleſcentes teneant. Verùm cum eos cognitione illa elementaria, ſeu rudimentorum infecerint; deinceps ad maiora & grauiora huius artis dimittant: quam ex omnibus artibus minimè notam, & non paucis impeditam eſſe difficultatibus, qui ſe ad eam hau-

hauriendam dediderunt, iuxta mecum confitebuntur: maximè cum agit de tragœdia. De qua, vt item de comœdia, ideo nonnulla disserui, quia id institutum exigere videbatur. Ea porrò ipsa quæ attuli, præterquam quod ad scriptores melius percipiendos, & ad iudicandum non inutilia fore duco, etiam ad dramata aliquanto rectius facienda profutura spero. Quanquam mihi grandiorum, & quasi triariorum hæc scriptio videri solet, qui facilè sibi apud alios præcepta τῦ κωμῳδοποιεῖν, καὶ τραγῳδοποιεῖν inuenient. Quæ de hymno & funebri poesi à me scripta sunt, in iis quem sequerer ducem nullum reperi. Quo magis lectorum equitas ignoscet, si quid peccasse me iudicauerint. Interea igitur laboribus hisce meis vtantur, fruantur licet poeticæ candidati, donec alius quispiam plura, meliora, & omni ratione aptiora, gratioraque ediderit. Quod ego non solum non timeo: quin etiam vt id fiat, & ἐμεῦ

ζῶντος, καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο fiat, magnopere Deum rogo, & quæso: cuius munus agnoſco quidquid proſum literarum amatoribus. Prodeſſe autem tam concupiſco, quam me hominem eſſe natum gaudeo.

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMI.

I. De neceßitate artis. 1

II. Notatio & natura Poetices. 3

III. Poetam necessariò imitari. 7

IV. Poetam ex neceßitate adhibere carmen, & de ordinibus poetarum. 10

V. Quæ materia Poetæ. 13

VI. Quis Poetæ finis. 16

VII. Quid distent poema & poesis. 19

VIII. Tres poematum modi, eorumq́ue appellationes, & species. 21

IX. De exercitatione, & modo scribendi: item genera quædam exercitationis poeticæ. 24

X. De imitatione, & quænam, quoque pacto imitanda. 28

XI. De argumento viribus conuenienter sumendo, deq́ue carminis & poeseos genere deligendo. 34

XII. Conquirendam prius rerum ac verborum supellectilem, & de tranquillitate animi ac secessu. 38

XIII.

XIII. De iudicio. 42

XIV. De erratis Poetarum. 45

XV. De vitiis carminum, & horum castigatione. 47

XVI. De diligentia emendationis, & recognitionis. 50

LIBRI SECVNDI.

DE EPOPOEIA.

I. Quid potissimùm velit hoc nomẽ: item de versu hexametro, & heroico: & quid sit Epopœia. 54

II. Obseruanda in Epopœia. 57

III. De principio Epopœiæ: postea de Propositione. 58

IV. De Inuocatione. 62

V. Ordo narrationis epicæ. 63

VI. Epicæ & historicæ narrationis cognatio & diuersitas. 66

VII. Præcepta narrationis epicæ. 70

VIII. Leges aliquot ad hexametri elegantiam. 73

IX. Versus cum rerum natura numero, verbis, & sono congruere oportere. 77

X. De cauendis quibusdam vitiis. 81

XI. Hexametrum non pessimè tum in participiũ, tum in monosyllabum desinere. 83

DE CO-

DE COMOEDIA.

XII. *Definitur Comœdia, & tragicocomœdia.* 87
XIII. *Comœdiæ origo, ætates, genera.* 88
XIV. *De partibus Comœdiæ κατὰ τὸ ποῖον, seu qualitatis.* 93
XV. *De partibus comœdiæ κατὰ τὸ πόσον, seu quātitatis.* 101
XVI. *De actibus, scenis, & actoribus seu personis.* 102
XVII. *Plautus & Terentius comparati.* 104

DE TRAGOEDIA.

XVIII. *Notatio & definitio Tragœdiæ: item quî fiat vt delectet.* 107
XIX. *Ratio & forma Tragœdiæ.* 110
XX. *Tragœdiæ & Comœdiæ discrimina.* 113
XXI. *AEschylus, Sophocles, Euripides comparati.* 115
XXII. *De appellationibus fabularum, siue dramatum.* 118
XXIII. DE BVCOLICA POESI. 120

DE ELEGIACA POESI.

XXIV. *Vsus, notatio, inuentor Elegiæ.* 121
XXV. *Virtutes, & artificium elegorum.* 124
XXVI. *De incisione pentametri, & eius exitu.* 128

DE LYRICA POESI.

XXVII. *Laudes & nomina lyricorum versuum.* 132

XXIIX. De partibus Odarum. 134
XXIX. De rebus & artificio carminis lyrici. 136
XXX. Lepos & gratia Anacreontei carminis. 138

DE HYMNO.

XXXI. Finitio Hymni, & antiquitas. 142
XXXII. De Hymnis in Deum Opt. Max. 144
XXXIII. De Hymnis in Diuos. 147
XXXIV. De Hymnis in Virginem Dei matrem. 150
XXXV. Metra, longitudo Hymnorum. 153
XXXVI. DE IAMBEA POESI. 155

DE SATYRICA POESI.

XXXVII. Nomen, origo, & natura Satyræ. 159
XXXIIX. Argumenta, finis, vtilitas Satyræ. 161
XXXIX. Artificium Satyræ. 163

LIBRI TERTII.

DE EPIGRAMMATE.

I. Notatio & vsus Epigrammatis. 165
II. Laus Epigrammatis, materia, difficultas. 166
III. Definitio Epigrammatis, eiusq; prima diuisio. 168
IV. Amplius de simplici compositoq; Epigrammate, & in extremo secunda diuisio. 169

V. Ter-

V. Tertium diuiditur Epigramma, secūdum tria genera poematis. 173
VI. Quarta diuisio Epigrammatis, secundum tria genera caussarum. 175
VII. De Epigrammate in quo paria paribus, & cōtraria contrariis referuntur. 181
VIII. De Epigrammate dialogico. 183
IX. De Echone. 186
X. De Emblemate. 188
XI. Duæ primariæ virtutes Epigrammatis, argutia & breuitas. 190
XII. De suauitate & aliis Epigrammat. ornamentis. 192
XIII. De scita conclusione Epigrammatis. 199

DE EPITAPHIO, SEV FVNEBRI POESI.

XIV. Quid sit ἐπιτάφιος λόγος, Epicedium, Nænia. 201
XV. Materia funebrium. 203
XVI. De Epitaphio Impp. Regum, Principum, Nobilium, & Illustrium. 206
XVII. De Epitaphio Ducum atque militum. 210
XVIII. De Epitaphio sanctorum, religiosorum, eruditorum ac sapientum. 214
XIX. De Epitaphio consanguinearum: item Virginum, & Matrumfamiliâs. 219

XX. De

XX. De Epitaphio patris, fratris, filiorum. 223
XXI. De Epitaphio infantum, puerorum, & adolescentum. 229
XXII. De Epitaphio amici. 233
XXIII. De iocosis & salsis Epitaphiis. 234
XXIV. Doctrinæ epitaphicæ appendix. 236

AVCTORES PRÆCIPVI, EX QVIBVS PROFECIMVS.

Aristoteles. *Victorivs.*
Plvtarchvs. *Vida.*
Horativs. *Seb. Regvlvs.*
Scaliger. *Cicero.*
Viperanvs.
Mintvrnvs. *Qvintilianvs.*
Robortellvs. *Donatvs.*

POETICARVM INSTITVTIONVM LIBER PRIMVS.

DE NECESSITATE ARTIS.

CAPVT I.

POETICAM veteres illi quendam impetum, incitationémue cum ingenio seu natura coniunctam existimarunt. Eam incitationem Græci ἐνθουσιασμὸν, nostri furorem poeticũ appellare voluerunt: & ipsi poetæ per Heliconem, Parnassum montes, Permessum, Castalium, &c. flumina, & fontes suos aliud nihil insinuarunt, quàm se id quod efficerent, vnius naturæ diuinitus agitatæ beneficio efficere. M. Tullius vocat cõcitationem, inflammationem animorum, quæ declaret in ipsis animis vim inesse diuinam, & quendam quasi afflatum furoris. Ex quo etiam scripsit oratione pro archia. *Atqui sic à summis hominibus eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum studia, & doctrina & præceptis constare: poetã natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari.* In 1. Tuscul. ait eos grauia plenaqúe carmina cæ-

lesti mentis instinctu fundere. Fuerunt item Orpheus, Linus, Musæus, Homerus poetæ clarissimi pluribus ante sæculis, quā vllæ præceptiones poeticæ apparuerunt. Et, vt absoluam, vulgo in ore est: poetas nasci, oratores fieri.

Verumenimuero vt insit admiranda quædam & diuina vis excellentium poetarum ingeniis, sicutinest: (ne tot sapientes nihil vidisse dicamus) nihilominus artificio etiam locum relinqui, satis indicat, quod tum antiqui, tum recentes, non minus poeticæ, quam aliarum facultatum leges rationémque docendo tradiderunt. Horatius allata quæstione, naturáne an ars plus ad carminis laudem proficeret, alteram ab altera separari ac diuelli non posse asseruit.

ego nec studium sine diuite vena,
Nec rude quod prosit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res, & coniurat amicè.

Congruunt cum his illa Simyli apud Stobæum, quanquam vniuerse, non tantum de studio poeticæ prolata.

οὔτε φύσις ἱκανὴ γίνεται τέχνης ἄτερ
πρὸς οὐδὲν ἐπιτήδευμα παράπαν οὐδενὶ,
οὔτε πᾶν τέχνη μὴ φύσιν κεκτημένη.

Sine arte nusquam omnino natura est satis,
Quodcunque tandem studium nominaueris.
Nec ars adempta natura quidquam potest.

Ars tanquam certissima dux viam demonstrat: quam si fideliter sequemur, nunquā offendemus. Et quamuis non pauca sunt, quę nullis præceptionibus pariuntur, propterea quod à natura inserūtur, nihilominus eadem naturæ dona ab arte ma-

gistra

giſtra perficiuntur. Cæterùm quomodo in philoſophia res è diuerſis elementis coagmẽtatas ex eo videmus accipere vocabulum, quod in vnaquaꝗ partes habet potiores: ſic quoniam veteres illum mentis concitatę ſpiritum in poeta plurimùm valere animaduertebant, quem cura & induſtria comitarentur, non antecederent, quod erat maius, id etiam ſolum eſſe affirmarunt. Ergo poetica nec ſoluta legibus temere vagatur: nec legibus tota conſtringitur: & cum naturam ſiue ingenium maximè, inprimiſqúe deſideret, vt ne quid ad perfectionem deſit, artẽ quoꝗ, tantúmue? prætereа laborem, exercitationẽ, imitationem depoſcit. Quo nonnulli referendũ opinantur, quod Pindarus cecinit, poetas lacte ſimul & melle paſci. Lac enim fœcundã, vberem, & ſuauem naturam, mel ipſum artificium & proficiẽdi conatum videri: quandoquidem citra ſtudium, laborem atꝗ diligentiam mel nequaquam comparatur.

NOTATIO, ET NATVRA Poetices.

CAPVT II.

POETAE nomen παρὰ τὸ ποιεῖν deflexum eſt. Quam vocem facere & fingere cum interpretentur, poeta nobis factor & fictor, ſiue imitator, & poetica proinde ars faciendi & fingendi, ſiue imitandi exponetur. Fingere enim ſeu effingere eſt imitari: nempe rem illam, cuius imago & ſimilitudo fingitur: & qui imitatur, effingit quip-

piam. Quod quale in hac noſtra diſciplina ſit, deinceps dilucidius intelligetur. Cum igitur artes reliquæ omnes, quæ vel factione, vel imitatione conſtant, propter communem verbi, τȣ ποιεῖν, inquam, poteſtatem poeticæ, ipſi vero earundem artifices poetæ appellari poſsint, tenendum eſt, ſolam ſcientiam, quæ dulci, ac certis numeris temperata oratione vitam atq; mores hominum effictos explanat, & tanquam depingit, ſeu quæ mores & ſtudia hominum fictis rebus ac perſonis tractat, quia vtrunq; excellentiſsimè præſtat, propriũ hoc ſortiri nomen; quiq; id præſtare norunt, ſolos poetas nuncupari. Sic cum omnis locutio ſit oratio, nihilominus vnius eloquẽtis locutio hoc proprio ſignata nomine eſt: quia nimirum ornatu, copia, grauitate præcellit: cuius auctores ſoli, oratores dicuntur. Similiter quoniam res ipſas non tam narrando intelligentiæ hominum ſubiicere, quam faciendo & procreando quodammodo, in eorum conſpectu videntur collocare: cum non tantummodo rerum extantiũm formas & ſimulacra elegantiſsimè imitando conſequantur, & exprimant: ſed inſuper non extantium, quæ tamen extare poſſent, & ita poſſent (quod quidem magis ipſorum eſt officium) nouas, mirificas planè ſpecies, ac ſimilitudines præclaro quodam modo progignant, & tanquam è nihilo res fingendo producant, altera illa ſignificatio τȣ ποιεῖν, facere ſcilicet, peræque ἀντωνομαστικῶς in poeticam poetaſq́ue conuenit. Non aliena eſt huic loco ſententia Euſtathij in 1. Iliad. de poetę vocabulo magnifice prę-

dican-

dicãtis. τὸ ποιεῖν ὅλως μὲν τὸ πράττειν, ἰδιάζεται δὲ ἡ λέξις καὶ ἐπὶ τὸ ῥαψωδούντων κατά τι ἐξαιρετὸν διὰ τό τῆς ἐν αὐτοῖς πράξεως ταύτης ἔξοχον ὡς θεῖον, καὶ ἐλλόγιμον. *Ποιεῖν generatim est facere: propriè tamẽ, & singulari ratione ποιεῖν dicuntur, qui carmina faciunt: ob eorum videlicet in eo genere faciendi præclaram eloquentiam, ac diuinitatem quandam.*

Sit ergo poetica, *Ars, hominum actiones effingens, easque ad vitam instituendam carminibus explicans.* Quod de actionibus dicitur, caue de probis duntaxat accipias. Est enim quando rerum ἀκολουθία, & necessitas, & decorum personarum requirit, vt improbos quoq; imitentur, & afferant in medium, quæ nec honesta sunt, nec laudabilia: qualia sunt videlicet serui nequam, senes auari, duces ignaui aut præfidentes, adulteri, ebriosi, proditores, impij, profusi, garruli, &c. Verùm istuc eo fine, quo historiarum scriptores crudeliter, impiè, stultè, incontinenter ac turpiter patrata vnà cũ clementer, piè, prudenter, moderatè & honestè factis commemorant. Eodem quo philosophi, quo theologi, qui in virtute tradenda vitia quoq; demonstrant: illam quidem vt consectemur: hæc vt fugiamus: quorum vtrumque, nisi vtrumuis nouerimus, facere quî tandem possumus? Qui res ab honestate remotas tantùm scriptitant (vt quidam totos etiam libros nequitiis amatoriis compleuerunt) illi profectò arte, quæ nisi commendanda præcipit, per summam licentiam abutuntur, eorumq́ue lectione adolescentulis ad concipiendas libidinum flammas propter imbecillitatem consilij paratio-

 ribus

ribus abſtinendum eſt. Quare vt ad ſuperiora redeam, non quem imitentur, quid narrent, quid agant poetę: ſed quamobrem, qua mente, quibusque rationibus, hoc intuendum eſt. Humanarum rerum ſtatum ponere ante oculos ſtudent: in quibus dici nequit quam multa, quam diuerſa omnium virtutum vitiorumque exempla verſentur, quam diſsimilia ſtudia vigeant: quando alij honeſta, alij iucunda, alij vtilia, alij etiam nefanda vel vtilitatis, vel iucũditatis obiecta ſpecie in fraudem acti amplectuntur: & hi priuatis, illi publicis commodis inſeruiunt. Huc facit quod ſcribit Plutarchus. *Poeſis, inquit, eſt imitatio morum & vitarum hominum non perfectorum, aut ſincerorum, aut ab omni reprehenſione immunium: ſed in quibus locum habeat multum perturbationum, opinionum, mẽdaciorum, ignorationum: quæ tamen ij ob naturæ bonitatem ſæpenumero corrigunt.* Iam imitatio ſeu fictio poeticam ab iis artibus ſecernit, quæ imitatione nulla continentur: carmen ab his, quę tametſi imitantur & fingunt, vt dialogi, metrum tamen non adhibent. Idcirco ſi vel imitatio, vel carmen abfuerit, poeſis nulla erit.

At verò vſus, quem penes arbitrium eſt, & ius, & norma loquendi, poetas nominare conſueuit, qui tantũ norunt metra funditare, quique ἐν τῷ μιμεῖσθαι nihil valent. Hos docti verſificatores vocant. Vulgi morem nos quoque per hos libros ſępiſsimè tenebimus, & de poeta ac poeſi perinde loquemur, quaſi ποιεῖν eſſet metra tantum componere, ſeu ἐμμέτρως λέγειν: quæ notio poſtea huic verbo affiĉta creditur. Quia enim ποιηταὶ fictores illi vterentur

tur ἐμμέτρῳ λόγῳ, idcirco ἐμμέτρως λέγων dictus est ποιητὴς, & ἐμμέτρως λέγειν ποιεῖσθαι. Quod (metro, inquam, vti) quanquam est necessarium, ipsum tamen per se, vt infra docebo, non sufficit.

POETAM NECESSARIÒ IMITARI.

CAPVT III.

QVI metro seu carmine nihil imitantur, nihil fingunt: solùm disputant ac docent, artísue alicuius præcepta differũt, siue aliud quippiá scriptione certo numero numerosa persequuntur, quorum ingens reperitur numerus, videndum est ecquid in ordinem poetarũ recipiendi sint. Aristoteles *Homero, ait, & Empedocli nihil commune est præter metrũ. Quapropter illum quidem poetam iustũ est nominare, hunc verò physiologũm* (hoc est naturę explicatorem: siquidem de natura libros versibus confecit) *non poetam.* His duobus Græcis Virgilius & Lucretius Latini velut è religione respondent. Vt namque Homerus prælia ad Troiam, & errores Vlyssis: sic noster Maro ὕστερον πρότερον errores Æneæ per maria, per terras primùm, deinde eiusdem in Italia pugnata bella decantauit. Lucretius vero Empedoclis exemplo de rerum natura versus elaborauit. Immo enimuero vnus idémque Virgilius in Æneide quidem Homerum, vt posuimus, in Georgicis (tametsi longè aliam materiam, rusticam scilicet exsequitur) Empedoclem

nobis

nobis exhibet. Rursum Aristoteles, vt delegat errorem vulgi, arbitrantis id nominandum poema, quod esset metricum, asserit historicum & poetam nō hoc differre, quod hic metris illigatam, ille solutam ac liberam orationem vsurpet: *quia licet, inquit, Herodoti scripta ad metrum redigere, & manebit tamen historia, vt prius, non poema.* Sententia igitur tanti viri, cum metro quippiam aliud, nempe imitatio inest in poemate, extra quam poematis nomen amitteret. Ea vero nulla cernitur in historia. Quà de orationibus, fas est historicis talem iis affingere, quos oratores nonnunquam inducunt, non modo quali potuissent vti, verumetiam quali debuissent. Atque in istiusmodi orationibus effingendis eorum artificium pæne totum consumitur. Et in eo quidem similitudinem poetarum tenent, qui idem institutum nō in orationibus duntaxat, quas personis attribuunt, sed in tota quoque narratione custodiunt: cum historicis negatum sit quidquam proferre, quod factum non sit, quātumuis verisimile videatur. Plutarchus homo in disciplinis graui auctoritate, vt ait Gellius, cum Aristotele consentit lib. de aud. poet. Statuit enim Empedoclem, Parmenidem in Physicis, Nicandrum in Theriacis, Theognidem in sententiis illis moralibus non poema, sed versus tantum condere, & ab arte poetica mutuari solum numeros pro vehiculo, vt pedestris incessus humilitatem effugiant. Quomodo nimirum qui de obscuritate naturę politè & copiosè disputat, illam copiā, & nitorem ab oratore mutuū sumit. Igitur fabulosa fictio erit tāquam forma & anima poeseos, cum fin-

gerę

gere magis, quam versificari poetam reddat. Quocirca rectè idem Plutarchus. *Etenim sacrificia quædã nouimus choris & tibiis carentia: poesin fabularũ & figmẽtorum expertem non nouimus. Itaque Socrates quibusdam somniis adscribendum carmẽ compulsus, quum ipse, vt qui per omnem vitam pro veritate decertasset, facultate probabiliter fingendi destitueretur, Aesopi fabellas argumentum sibi delegit: poesin nõ putans eam, à qua abesset fictio.* Vidit hoc ipsum Germanorum natio: cui poema sonat ein gedicht / poeta ein dichter: non autem versch macher / oder reimer. Ac versus ideo poetæ assumunt, quod sciunt, omnes naturà oblectari numeris, numerosceque composita ob egregiam suauitatem libentius legi, ac firmius animo ac memoria retineri. Propter sublimitatem quoque, elationem & amplitudinem, ad quam accomodatus est versus: in quo summissioni & humilitati solutæ orationis opponitur. Ac de carminis quidem iucunditate pulchrè Isocrates exordio Euagoræ disseruit. Nec profectò iure diceremus poesin picturam, si carmine tantum absolueretur, sine vllis fabulæ tanquam lineamentis. Ideo autem picturæ nomen ei datur, quoniam perinde vt in tabella, humanarum actionum effigies quasdam, rerumq; simulacra oratione dulci exprimere, & ante oculos statuere contendit: quare non pictura tantum, sed loquens pictura appellatur.

POETAM EX NECESSITATE ADhibere carmen, & de ordinibus Poetarum.

CAPVT IV.

NON quia plus valet imitatio, quam carmen siue metrum, idcirco illa tantum requiritur. Demosthenes pronuntiationi primas, secundas, tertias concedebat in eloquentia: ergo alias partes non desiderabat? Qui Asinum aureum Appulei solutam quandam poesin, Lucianum quendam solutum Aristophanem esse iudicant: item Sositheum, & Terpandrum Rhodios, Xenarchum, & Sophronē soluta scriptione poemata dedisse, Æsopum apud Philostratum poetam nominari confirmant, his ita occurrimus. Hos & alios eiusdem classis nō aliter, quam pictores, mimos, imitatoresq́ue cæteros propter vsum nominis, generalemq́; significatum scilicet, de quo supra disputatum est, poetas appellari posse. Lucianus quidem ipsemet dialogo qui inscribitur, *Contra eum qui dixerat, Prometheus es in verbis*, fatetur se prorsus diuersa coniungere, comœdiam dialogo. Spectata materia, se esse Comicum: considerata orationis forma, non esse. Quod si materia sola, dicam amplius, si materia δραματικῶς explicata poetam efficit, Lucianus esto poeta Comicus: quē tamen esse se ipsemet perspicuè inficiatur. Oportet astrictam metro orationem aut omnium scriptorum communem; aut quorundam propriam

ac peculiarem haberi, quādo solutæ est ἀντίστροφος, illamq; ex altera parte respicit. Atqui non apparet, quibus eam iustius tribuamus, quam poetis: quæ proinde merito, ac summo iure, poetarum seu poetica oratio nominatur. Si quis M. Tullij dialogos de Orat. de Legibus, de amicitia, de Senectute poemata, Ciceronem ipsum propterea poetam vocaret, an non putaremus hunc ad gentiles & agnatos deducendum? Rideantur ergo, qui Platoni ob dialogos eius, poeticā quasi ciuitatem dare non verentur. Adhuc, an quemadmodum δραματικὸν, sic etiam ἐξηγηματικὸν, aut μικτὸν poema soluta oratione contexi possit? Potéstne, inquam, fieri heroicum seu epicum, vt carmen absit? Virgilium narrant Æneidem prius solutis verbis composuisse. Erátne tum poema? Quod si sola imitatio postulatur, quomodo dialogos, qui respondent dramatis, sic epicum quoq; absq; metro componi posse fatendum erit. Nec vident isti, se, dum carmen tollunt, aut certè non esse necessarium nugantur, tot ornamentis spoliare poesin: quæ, si carmen non requiritur, nec ipsa requirentur, cum nisi in carmine, & cum carmine cōsistere nequeant. Atqui affirmare, illa ornamēta à poetis non postulari, in re aperta desipere, ac delirare est. Consequitur itaque, vt carmen quoq;, in quo illa nituntur, abesse à poesi nullo modo debeat: non solùm quia proprium est eius instrumentum, & communis vsus id approbauit, verumetiam quia poeseos essentiam cum imitatione constituit. Nec si soluta oratio abesse potest ab historia (nam Herodoti historia versibus explicata nihilominus erit

erit historia, teste Aristotele) idcirco metrum quoque abesse poterit à poesi. Nec vicissim, si Herodotus cum versibus manebit historicus, ideo etiã Homerus, Sophocles, & alij sine versibus manebunt poetæ.

Et quia poetarum ordines varij sunt, iiqúe magnam partem à genere carminis nomen ferunt, age videamus, quid de his illustres auctores senserint. Quatuor potissimùm genera videtur voluisse in Orat. perf. M. Tullius, Epicos siue Heroicos, Iambographos, Tragicos, Lyricos siue Melicos: in quorum primo principem numerat Homerum, in altero Archilochum, in tertio Sophoclem, in postremo Pindarum. In libello de opt. gen. orat. recensuit Tragicos, Comicos, Epicos, Melicos, Dithyrambicos. Quo loco pro ratione instituti fuit in enumerando accuratior, & vt credibile est, Iambographos Comicorum nomine complexus est: propterea quod in comœdia iambi vsus est frequentissimus. Horatius ad Pisones adduxit in mediũ sex ordines. Heroicos, Elegiacos, Lyricos, Iambicos, Comicos, Tragicos. Dithyrambicos ideo prætermisit, quod ea ætate nemo factitaret id genus poemata. Diomedes Grammaticus sex omnino carminum qualitates atque species statuit, è quibus totidem poetarum classes orirentur. Cæsius Bassus octo. Lycophronis explicator vndecim. Diuisio illa secundum spiritum, secundum ætatem, secundum subiectum, est Scalig. lib. 1. cap. 2. In quo rectè dictum ἐξηγητικὸν, δραματικὸν, μικτὸν narratiuum, actiuum, mixtum cum sint modi quidam, quibus vtitur imitatio,

non

non posse haberi pro differentiis generum poetices,seu poetarum. Cæterùm si poetæ vis & facultas in fictione ducenda est potius:si item poeta immeritò appellatur, qui imitatione caret, probari vtique non poterunt diuisiones illæ, quæ vel materiam,vel genus carminis tantummodo considerant, eaq́ue diuersitate poetarum discrimina metiuntur. Etsi enim carmen ita à poeta suscipitur, vt omittere non liceat, ipsum tamẽ honorem ac nomen poetæ non magis cuiquam conciliat, quam corpus humanum cuipiam dat esse hominem, si animus consilij & intelligentiæ compos defuerit. Quod si quis secum attentius perpẽdat, quid muneris poeta verus exerceat, nempe hominum actiones imitando exprimere,quæ aut honestæ sint & bonæ, aut inhonestæ & malæ, (eo modo quem cap. 2. demonstrauimus, cum exemplis sententiam illustraremus) atque ideo aut laude aut vituperatione afficiendæ : tria potissimùm poetarũ genera, epicum, comicum, tragicum inueniet.

QVAE MATERIA POETAE.
CAPVT V.

CICERO 1. de Orat. eãdem prope,hoc est,æquè amplam,vagam,lõgè lateq́ue diffusam poetæ, quàm oratori materiam subiecit his verbis: *Est enim finitimus oratori poeta, numeris astrictior paulò, verborum autem licentia liberior: multis ornandi generibus socius ac pæne par: in hoc quidem certè prope idem, nullis vt terminis circumscribat, aut definiat ius suũ,quo minus ei*

nus ei liceat eadem illa facultate & copia vagari quà velit.
Iam porrò notum est, quid & quantum in illa eruditissima disputatione L. Crassus Oratori, id est, eloquenti permiserit, in quo regnare possit eius oratio, thesin puta & hypothesin: breuiter, res omnes. Et sanè cum historiam poetarũ euoluimus, nihil propemodum, seu supra lunę orbem & æternum, seu infra, & fluxum caducumqúe sit, astricto dicendi genere non comprehẽsum & explicatum videmus.

Quod cum ita sit, nihilominus de materia poetæ angustius, & ád definitionem huius δυνάμεως, vt Plutarchus vocat, atque ad officium poetæ aliquanto accommodatius disserendum est. E quo tamen sermone nostro, quam multę adhuc, quam magnæ, quam variæ res poetæ subiiciantur elucebit. Sæpius hactenus inculcatum est, solere poetas hominum actiones imitari: ea scilicet, quæ fieri & agi ab hominibus possunt: adde, ita vt possunt, vel vt debent. In his effingendis, & ad vsum atque commodum vitæ exprimendis eorum cura, labor, industria se intendit: & hæc nimirum est illorum materia, actiones humanæ. Inde fit, vt iisdem bonarum malarumque fugiendarum & expetẽdarum rerũ perutilis sit, & pernecessaria cognitio: perindeque illis, vt oratoribus discenda philosophia de moribus: quandoquidem ex affectionibus ac moribus humanæ actiones proueniunt: quarum aliæ studiosæ, aliæ vitiosæ dicũtur. Assumet igitur poeta quantumcunque opus fuerit à magistris illis moralibus, & rem è Socraticis chartis petet, vt scribẽdi rectè, sapere sit & principium & fons: eóquemodo

modo officium docebit, vt diuisiones, definitiones, ratiocinationes, interrogationes funditus repudians, compositissima oratione, exemplisq́ pulcherrimis à se vel primū excogitatis, vel ingeniosis fictionibus amplificatis & illustratis, & quodãmodo conditis, etiam diuersos animi motus misceat, & lectores siue spectatores vel alliciat, vel rapiat quò placuerit. Hinc est, quod viri sapientes poesin quandam esse philosophiam, fabularum inuolucris tectam asseruerunt. At verò cum artes ac disciplinæ omnes ad naturam humanam adiuuandam perficiendamq́ pertineant, quænam scientia poetis non concedetur? Videlicet Homerus & Virgilius hominum diuersissimorum actiones, sermones, ingenia, mores, affectus, studia imitari: illi de superis, mediis, infimis: illi de naturalibus, de cælestibus, de regionibus, ciuitatibus, legibus, artibus, institutis, virtutibus, vitiis scribere quidquam potuissent, nisi multarum doctrinarum, atque vniuersarum pæne rerum periti extitissent. Non pertractabit vllam artem poeta, vt poeta: sed disciplinis, quæ sunt libero dignæ, sese perpoliet cumulabitq́: inde tanquam gemmis poema suum variabit ac distinguet, & velut aliud agens, illis ornamentis carmen suum verecundè asperget: facietqúe vt omnes intelligant, cum minimè rudem, & in præclaris cognitionibus non prorsus hospitem ad poemata componenda accessisse.

QVIS

QVIS SIT POETAE FINIS.
CAPVT VI.

POETA est μιμητὴς, quoniam poesis præcipuè est μίμησις, & à Plutarcho μιμητικὴ τέχνη ars imitatrix, siue ars in imitatione posita vocatur, & ab Aristotele ex imitatione orta dicitur. Horatius insuper egregium poetam doctum imitatorem nominauit. Huiusmodi imitatio admirationem ac delectationem gignit. Quæ si sola quæreretur à poetis (vt falsò affirmabat Eratosthenes, quamuis nonnulla voluptatis tãtum gratia fingere liceat in poemate) non iniuria eam solã statueremus finem vltimum, & imitationem medium. Nunc qui sunt germani poetæ, humanarum actionum effictione vitam nostrã conantur excolere, non sine delectatione: cuius caussa etiam carminibus vtuntur: docere, inquam, volũt, idq; potius, & delectare simul. Ea propter poetarum finis erit compositus: vt dicamus, poetis esse scopum docere & delectare: sed per imitationem, & carmen velut conditiones penitus necessarias. Quocirca fines illos simplices, docere tantùm, delectare tantùm iis relinquemus, qui veri ac legitimi poetæ non sunt: quanquam hoc nomine ab eruditis quoque, non solùm ab indoctis persæpe appellentur: quorum nos morem hisce libris frequentamus, & ita facturos cap. 2. in extremo supra promisimus. Sic de poetis locutus est Horatius.

Aut

Aut prodesse volunt, aut delectare poetæ,
Aut simul & iucunda, & idonea dicere vitæ.

Distinctè & manifestè tres fines adducit, quorum postremum ipse mox commendat, cæterisq; anteponit.

Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci.

Potest tamen etiã delectando docere poeta: quandoquidem omnis oratio nos aliquid scire facit: & docendo delectare, quamuis non imitetur: vt delectãt Virgil. in Georg. Lucretius, Manilius, & qui sunt eiusdem familiæ: multæ enim illecebræ carminum, multæ suauitates. At nos de morum doctrina loquimur, à qua imitationem seiungi non patimur. Quare & Horatius in illis versibus paulo ante prolatis, vt certum doctrinæ genus intelligeremus, verbum (prodesse) quam (docere) maluit. Apertius autem in secundo, cum dixit: *& idonea dicere vitæ.* Rerum certè naturalium, & istiusmodi aliæ eruditiones obscuræ atque difficiles, ad vitam moderandam accommodatæ non sunt: quippe quæ nec meliorem quenquam, nec deteriorem conciliant.

Quod deinde Flaccus ait in ead. epist. poema animis iuuandis, hoc est, delectandis esse natum, & idcirco cum symphonia componit, quæ propter solam vtique voluptatem reperta est, id propterea dictum scire licet, quod cum vates sæpe tantùm indulgeant fictionibus, vt quæ simplicius multo doceri potuissent, ea variis commentis vestiant, & vndiq; omnibus elegantiis ornamentisq; operiant (vulgo gratificãtes, cui semper iucunda magis quã vtilia sunt in amoribus: & quod salutarem doctri-

nam nisi leporibus & oblectamentis multimodis respersam facilè aspernatur) videntur rem ad vnam duntaxat voluptatem excitandam suscepisse. Nihilominus indiserta prudentia stultæ loquacitati nunquam non anteferri debet.

At enim quomodò dicimus delectare poetas, cum nunc quidem iracundiam concitent, nunc fletum excutiant, nunc odium inflamment, nunc dolorem, timorem, & alias demum affectiones lætitiæ delectationiq́ue contrarias commoueant? Intelligendum est, etiam in istis motibus ac perturbationibus poetam delectare: non certè, quia crudelitas, ira, horror, metus habeant vllam in se voluptatem: sed quia dulce est hominibus ipsum artificium, quo quidem ad istiusmodi affectus volentes ac nolentes se impelli sentiunt. Ipsum porrò artificium est scita & accurata imitatio: quæ, vt ait Plutarchus, siue pulchræ, siue turpis rei similitudinem exprimat, laudatur. Sed hac de re denuo, vbi de tragœdia disputabitur, & quem modo nominabam, multa lib. de aud. poet.

Iam quemadmodum oratio nostra posit imitari, perspicuum fit ex eo, quod scribit Aristoteles: sermonem esse mentis nostræ interpretem atque nuntium, & verba esse notas (symbola ille vocat) sensuum animi. Sensus autem cogitationesq́ue nostræ ideas, similitudines, imagines rerum concipiunt, qui conceptus philosophis nostratibus, latinis notiones, Græcis ἔννοιαι. Difficillimum sanè negotium, ac perquam laboriosum, perinde rem animo complecti, ac si oculis ipsis intuerere. Inducendi affectus diuersi, prorsusq́ue pugnantes: suscipiendæ

endæ variorum hominum personæ: mille modis versandus & commutandus animus. Quæ nisi ingeniosus, prudens, sapiens, eruditus, nemo faciet. At faciunt Poetæ. Quales igitur eos existimare cõuenit? Imitatur item histrionica mores, affectus, motus corporis, actiones, personas, adhibita voce, vultu, & decora motione totius corporis, accommodatè ad persuasiones spectatorum. Poetica imitatio tacita est, vocem, vultum, gestum non habet: sermone tantum scripto mores actionesq́ humanas refert. Veruntamen ambæ, illa audientibus, & spectantibus: hæc legentibus imagines rerum ingenerant: estq́ histrionica tanquam famula & ministra poeticæ: nec ista illa, sed illa ista indiget.

QVID DISTENT POEMA & Poesis.

CAPVT VII.

ERVDITORVM nonnulli hoc discriminis agnoscunt: vt poesis nominetur, & sit opus siue contextus scriptorum, seu corpus totius operis effecti. Sic Cicero dixit: Anacreontis tota poesis est amatoria: totum videlicet opus, totúsue liber, quem reliquit Anacreon poeta lyricus. Poema contra vocitetur, & sit pars operis, pars poeseos, seu pusillum quiddam, & inuentio parua, quæ verbis non ita multis expediatur. Illa vt Ilias, Odyssea, Æneis: hæc vt Margites, aut armo-

rum Achillis fabricatio, aut catalogus nauium: Lucillius apud Nonium.

Non hæc quid valeat, quidue hoc intersiet illud
Cognoscis primum, hoc quod dicimus esse poema
Pars est parua poema,

Postea ex Parmenone Varronis ista recitat. Poema est λέξις εὔρυθμος, id est, verba plura, modicè in quandam coniecta formam. Itaq; etiam distichon epigrammation vocant poema: poesis est perpetuum argumentum ex rhythmis, vt Ilias Homeri, & annales Ennij. Hæc opinio explodenda est, atq; ita sentiendum: *poema esse opus ipsum poetæ, id nimirum quod effictum est, finem & fructum operæ atq; studij, quod impēdit poeta: poesin autem fictionem ipsam, rationémue ac formam poematis, siue industriam atq; operam facientis*: vt poema, poesis, poeta hæc tria differant, quomodo tres personæ verbi, à quibus oriuntur, πεποίημαι, πεποίησαι, πεποίηται. A prima existit poema, ab altera poesis, à tertia poeta: quasi dicas, factum, factio, factor: aut, fictum, fictio, fictor. Poema Ciceroni est metrica scriptio, tam parua quam magna. Eidem, vt cæteris quoque scriptoribus, poesis frequenter habet significationem poematis. Eadem vox interdum ipsum etiam habitum, seu artem, poeticam videlicet ipsam declarat. At poema nunquam pro poesi dictum inuenias.

TRES

TRES POEMATVM MODI, eorumq́; appellationes, & ſpecies.

CAPVT VIII.

PLATO de optimo ſtatu ciuitatis lib. 3. omnem orationem poetarum in tres formas diſtribuit. Vnam appellat ἁπλῆν διήγησιν, ſimplicem & nudam narrationem: quando videlicet res ſimpliciter ac nudè, continuatione expoſitionis à poeta ſolo commemorantur. Alteram διὰ μιμήσεως γινομένην, per imitationem efformatam: quoties adhibentur perſonæ quædam, quæ rem quaſi tum ageretur repræſentant, tacente ac nihil pronuntiante poeta. Poſtremam δι᾽ ἀμφοτέρων, quæ ex duabus ſuperioribus conflata & concreta eſt: qua vtroque modo permixto, ſimplici narratione, inquam, & imitatione præſtant poetæ quod volunt: ſeu, in qua & poeta ipſe loquitur, & perſonis ſermo affingitur. Mox hæc omnia exemplis à Platone illuſtrantur. Atque huius tertiæ formæ παράδειγμα ſumit ex Homero, qui principio Iliadis ipſemet narrat, quo pacto Chryſes Apollinis ſacerdos cum muneribus ad Græcorum naues acceſſerit, filiam apud Agamemnonem liberaturus. Tum ſubitò incipit μίμησις: ipſum quippe Chryſen loquentem, & Atridas ſimulq́; Græcos obteſtátem facit: ἀτρεῖδαι τε καὶ ἄλλοι, &c. ſic noſter Virgilius 1. Æneid. vbi ex ſua perſona aliquanto plura dixit quam Homerus, iratæ Iunonis perſonam induit:

duit: *Mene incapto desistere victam?* qua persona mox deposita, narrare pergit, quid postea egerit: quomodo ad Æolum profecta sit: quale imperium Æolus in ventos habeat: & quibus dea verbis rogauerit immitti tempestatem in classem Troianorum: vbi rursum fit Iuno. Fit etiam Æolus, dum cum Iunoni respondentem imitatur. Eodem libro postquam narrauit Æneam delatum esse in portum, septem ceruos confixos, vinumque è Sicilia iisdem manibus aduectum sociis distributum, mox Æneam eorundem animos demulcentem refert. *O socij, neque enim, &c.* Deinde rursum narrat: *Talia voce refert, &c.* Sequitur denuo μίμησις. *O qui res hominumque Deûmque, &c.* Hæc ratio, vt nunc poeta, nunc alij loquantur, tota Iliade, & Odyssea, tota Æneide custoditur, & vt ait Plato, in epica poesi custodiri seruarique debet. Magis tamen is poeta commendatur, qui quam minimum loquitur ex persona sua, perpetuoque imitatur: cum eius laus potissimum in imitatione consistat. Atqui ea nulla cernitur, cum suam ipse personam agit. Illius secundi generis exemplum statuitur à Platone tragœdia & comœdia. Ibi enim poeta nihil loquitur. In primo genere collocantur ab eodem dithyrambi: namque illi poetæ tumidum & sonorum poema faciebãt (quo quidem Bacchus celebratur) alienam personam non suscipiebant: sed ipsi tanquam ex ore suo omnia proferebant. Videtur autem hoc etiam decere carmẽ lyricum, cum eo diuorum præsertim, ac principum virorũ laudes decantentur: quamuis apud Horatium, & Pindarũ exempla reperiãtur illius formæ, quæ dicitur δι' ἀμφοτέρων, & illius

διὰ

διὰ μιμήσεως. Nunc breuiter ſingulorum modorũ græcas & latinas appellationes proponemus, cuique ſuas ſpecies ſubiiciemus, & poetas, item poeſin appellabimus generatim, qua vulgus notione iſta nomina contriuit: quod iam tertiùm monemus.

Primum vocant διηγηματικὸν, ἐξηγηματικὸν, ἀποδιηγηματικὸν, ἀπαγγελτικὸν, latinè enuntiatiuum, enarratiuum. Ad hunc pertinent Ecloga 4. tres primi Georgicôn, & prima pars quarti, Lucretius totus, & alij. Species tres, ἀγγελτικὴ, qua ſentẽtiæ morales ſcribuntur, vt fecit Theog. ἱστορικὴ, qua narrationes & genealogiæ, vt eſt Heſiodi Theogonia. διδασκαλικὴ, qua philoſophia comprehenditur, vt libri Varronis, Empedoclis, Parmenidis, Lucretij. Item Aſtrologia vt φαινόμενα Arati, pars Georgicôn Virg. & ſimilia.

Secundum nominant δραματικὸν, à geſtu nempe & actione: δρᾶν enim Dorica lingua valet agere. Etiam dicitur μιμητικὸς, latinè imitatiuus, vel actiuus. Item διαλογητικὸς. Huc rediguntur Ecloga 1. 3. 5. & 9. Species eius quatuor apud Græcos, Tragica, Comica, Satyrica, Mimica: apud Romanos Prætextata, Tabernaria, Attellana, Planipes.

Reſtat tertius, quem nuncupant κοινὸν, μικτὸν, communem, mixtum: ſed communem malè. Id enim quod ex partibus eſt compoſitum, non poteſt partium commune dici, cum ipſæ partes totum ſint. Huic dantur Ecloga 2. 6. 8. 10. Hic continet Iliadem, Odyſſeam, totam Æneida: ad ſum-

mam, poesin epicam: cuius tamen vim si acrius contemplere, non tam *μικτὴν*, quam *ἐξηγηματικὴν* iudicabis. Et lyricam, quæ si Horatium nostrum spectes (plures enim non habemus) æquè sub primum subiici potest.

DE EXERCITATIONE, ET MODO scribendi: item genera quædam exercitationis poeticæ.

CAPVT IX.

SI in præstanti natura inesset ea vis, vt ipsa per se omni laude cumulatum poetam efficeret, nihil caussæ fuisset, quamobrem eruditi homines in arte tradenda elaborarent. Sed tantum abest, vt aptæ alioqui naturæ disciplina præceptionum necessaria non sit, vt amplius adhuc aliquid requiratur. Nam qui sine multa exercitatione, sine diligenti optimorum poetarum imitatione (vt alia non pauca prætercam) se magnam laudem adepturum sperat, is non tam imprudens, quam impudens censeri ritè potest. Audebo dicere, homini ad poesin facto non magis oberit artem nescire, quam proderit sæpe scribere. Non ideo tamen scribam, vt scribere queam in hora ducentos, stans pede in vno, quemadmodum solebat ille Lucillius: immo, vt ingeniosè, eleganter, planeq́ poeticè possim scribere quando res tulerit, scriptione non assidua modo, verumetiam accurata & diligenti me asuefaciam. Non multitudo,

do, sed bonitas carminum poetæ honori est. Quãquam difficillimum fatemur, bonos versus condere, nisi prius non solum minime malos, sed etiam valde multos composueris. Ergo laborandum nihil erit, vt multos quotidie versus eructemus: paucos velim, & quam potest fieri, optimos: quod sine meditatione, cura, cunctatione & mora non est, vt posit contingere. Verùm quid inde commodi nascatur, dicet Quintil. *Citò scribendo non fit vt bene: bene scribendo fit, vt citò scribamus. Primum hoc constituendum est, vt quàm optimè scribamus, celeritatem dabit consuetudo.* Stylus est optimus & dicẽdi, & poetandi effector ac magister: stylus, inquam, non sine cura, animaduersione, diligentia. Obtemperandum censeo prorsus eiusdem Quinctil. cõsilio, cuius hæc sunt verba. *Sit primò vel tardus, dum diligens sit, stylus. Quæramus optima, nec primo se offerentibus gaudeamus. Adhibeatur iudicium inuentis, dispositio probatis. Delectus enim rerum verborumq; habendus est, & pondera singulorum examinanda. Post subeat ratio collocandi, versenturq; omni modo numeri. Non vt quodq; se proferet verbum, occupet locũ. Quæ quidem vt diligentius exequamur, repetenda sæpius erunt scriptorum proxima. Nam præter id, quod sic melius iunguntur prioribus sequentia, calor quoque ille cogitationis, qui scribendi mora refrixit, recipit ex integro vires, & velut repetito spatio sumit impetum: quod in certamine saliendi fieri videmus, vt conatum longius petant, & ad id quo contenditur spatium, cursu ferantur: vtq; in iaculando brachia reducimus, & expulsuri tela neruos retro tendimus.* Tum reprehendit eos, qui primo decurrere per materiam stylo quam velocissimo volunt, & sequentes calorem ac impetum, ex tempore scribunt: hanc syluam vocant. *Repetunt deinde & componunt, quæ effuderant: sed verba emendantur,*

tur, & numeri: manet in rebus temere congestis quæ fuit leuitas. Protinus ergo adhibere curam rectius erit, atque ab initio sic opus ducere, vt calandum, non ex integro fabricandum sit. Vt porrò terra variis mutatisq́; seminibus, ita ingenia nostra nunc hac nunc illa meditatione excoluntur, ait Plinius.

I. Prima sit illa, vnam eandemq́; rem diuersis verbis, eadem aut diuersa specie carminis eloqui. Videas licet in append. Virgiliana tanta varietate, & tam diuersis modis auroram, quatuor anni tempora, amnem glacie concretum, & alia nonnulla pulchre elegāterq́; descripta. Scio distichon quoddam Græcum centies & sexies, eodem sensu manente, verbis mutatis à docto viro esse cōuersum.

II. Conducet tractare idem nunc concisè & breuiter, nunc amplè & copiosè: nunc propriis, nunc modificatis verbis: nunc simplici, nunc luminibus insignita oratione.

III. Transfundamus solutam ac liberam orationem in carmen, oratoriásque locutiones poeticis commutare studeamus. Et cum oratores restrictiores, nos liberiores simus, moreq́; poetico argumentum dilatemus, fucum addamus, flores inspergamus.

IV. Vertamus interdum aliquid, breue tamen, de græco in latinum, aut de latino in gręcum. Quæ exercitatio ad vtriusq́; linguæ proprietatem, splédorem, elegantiam, copiam, figurarumq́; varietatem percipiendam non mediocriter valet. Imitatione item optimorum similia inueniendi facultas parabitur, & intelligentia præterea atque iudicium ex hoc acquiretur, vt Plinius asseuerat.

V. Vnum genus carminis apud auctorẽ aliquem inuentum, numeris mutatis ad aliud redigamus, hexametrum ad elegiacum, Phaleucium ad Sapphicum, & cætera eodem modo. Si enim vna res, verbi caussa, labores & ærumnæ Herculis à Virgilio in 8. Æneid. ab Ouid. in 9. Metamorph. & ab Ausonio hexametris: iterum ab Ouidio epist. Deianiræ elegis, à Seneca in Hercule furente trimetris describi potuerunt, cur non etiam diuersis generibus aliquid à nobis componatur?

VI. Quinimmo eodem genere, quo poeta ille vsus est, eandem rem explicandam sumamus. Nihil enim est quod quis obiiciat, non posse aut meliora, aut paria illis antiquorum à nobis dici: siquidem eloquentia tam inops & pauper nõ est, vt vna de re nisi semel tantùm præclare dici non possit. Sed faciamus esse, non sint nostra vel meliora, vel æqualia: at erit locus proximis. Et si nonnunquam iterum, ac tertiùm scribendo nobiscum certamus, quare minimùm semel cum alio quouis non possimus? nam vt eum non vincamus, tamen certasse, & lacertos expertum esse iuuabit.

VII. Commendat Plin. in ea epist. quæ est de exercitatione styli, scriptionem epigrammatum his verbis. *Fas est & carmine remitti: non dico continuo, & longo (id enim perfici nisi in otio non potest) sed hoc arguto & breui, quod aptè quantaslibet occupationes curasq; distinguit. Lusus vocatur: sed hi lusus non minorem interdum gloriam, quam seria consequuntur.* Argutum & breue carmen vocat epigramma, quod obseruabis.

Postremo, videtur mihi centonum, & parodiarum exercitationes fore perutiles: quibus id asse-

quimur,

quimur, vt optimos versus optimorũ poetarum, propter studiosam & sollicitam lectionem, quæ ad eas perquam necessaria est, penitus inbibamus, illiq; mentibus altissime defixi perpetuò inhęreant. Versus, inquam, poetę boni ad alium sensum conuertemus, & tanquam surculos ex arbore vna in aliam inseremus, qui tamen in ea nati, non in eam insiti videri possint: idq; dupliciter, vel ἀπαραπεποιήτους nulla mutatione, quomodo fecerunt Proba Falconia ex Virgilio, & Eudocia Imperatrix ex Homero, quod genus centones vocamus: vel παραπεποιημένους in parte aliqua, quod genus parodias nominant. Nec eius exempla desunt.

DE IMITATIONE, ET QVAE-nam, quoq; pacto imitanda.

CAPVT X.

DVPLICEM esse imitationem cõstat. Vnam de qua multis actum est principio huius libri. Alteram, qua impellimur cum diligenti ratione, vt alicuius boni, & præstantis poetæ similes, secundum omnes eius virtutes, aut saltem insigniores esse possimus. Hac videlicet enitimur, vt poematis nostris aut Homerum, aut Virgilium, aut Horatium, aut alios deniq; referamus, & quasi quandam imaginem ex pulcherrimis eorundem tabulis depingamus. Nimirum animus noster assidua lectione atque obseruatione similitudinem quandam concipit eorum, quæ maximè probat,

quemad-

quemadmodum apposito paradigmate ostendit Halicarnassæus in elogiis Græcorum auctorum. Multum tribuo exercitationi: at sine imitatione excellentem poetã adhuc extitisse non facilè probarim. Vnus Homerus tam singulari & diuina natura fuit, vt neque doctrinæ alicuius, neq; præcedentium exercitationum, imitationísue præsidio vel vsus esse, vel vti tum potuisse: sed id totũ quod præstitit, immortalis ac cælestis ingenij beneficio præstitisse videatur. Virgilium autem, quod omnes docti iudicant, non natura ipsius (quanquam ea miraculi instar est) sed imitationis industria tãtum poetam effecit. Itaq; nos idoneam naturam si consecuti sumus, si præcepta didicimus, ad exercitationem sedulò incumbamus: in qua imitationis nunquam est dimittenda memoria: nam exerceri ita demum prodest, si imitere: non quod alióqui id quod rectum est, fieri nequeat (quorsum enim ars traderetur?) sed quod eius ipsius viæ, quã ars demonstrat, ducem aliquem habere nos oportet. Faciendum est igitur, vt illustria quædam exempla nobis proponamus, in quæ tota mente, omniq; studio & cogitatione intenti, intimis sensibus eorum similitudines comprehẽsas, ad nostra scripta transferamus. Id vsq; adeo est necessarium, vt nemo poeta bonus, quod supra dixi, nemo etiam bonus orator inuentus sit vnquam, qui non aliquem sit imitatus, quem scilicet maximè omnium probauisset. Ergo vnum præcipue tibi deligito, cui te similem esse studeas: cui si quid deerit, id nullo negotio petes ab aliis. Qui comœdiam facturus est, ad exemplum Plauti properabit: vt ille, ad exem-

plum Epicharmi. Quidam malunt Terentium. Qui heroicum, Virgilium intuebitur, latinũ Homerum. Qui elegiacum, Propertium. In lyricis quid nobilius Horatio? In tragœdia quem imitemur, exemplo ſuo docebit Seneca: Euripidis quidem, quam Æſchyli, aut Sophoclis ego me ſimilem eſſe malim. Porrò quanquam in vnaquaque forma principem vnum, & poſt illum alios eiuſdem ordinis poetas intueri te velim: admonebo tamen, communes quaſdam eſſe rationes poetis, quà poetæ ſunt, & quà verſus conficiunt, de quibus arbitror dictum ſatis in ſuperioribus.

Optimos porrò eſſe imitandos cum docuerimus, nunc in optimis illis optima nos imitari oportere dicimus. Iuſtiſsime reprehendit oratores M. Tullius, qui aut ea quæ facilia eſſent: aut etiam quæ inſignia ac pæne vitioſa, conſectarentur imitando. Et alibi vituperat eos, qui cum ſe Thucydidem (quod committere nequaquam debuiſſent) imitari profiterentur: ipſius tamen neque verborum, neq; ſententiarum grauitatem imitabantur: ſed cum mutila quædam & hiantia locuti eſſent, quæ vel ſine magiſtro facere poterant, germanos ſe putabant eſſe Thucydidas. Poteſt idem poetis accidere, vt nimio plus imitationi ſeruiant: nec audeant latum pedem ab illo, quem imitari conantur, diſcedere: quodq; deterrimum eſt, vitioſiſsima quæq; æmulentur. Quæ duo peccata notauit Horatius illis verſibus,

O imitatores ſeruum pecus: vt mihi ſæpe
Bilem, ſæpe iocum veſtri mouere tumultus?

Quod enim religione impediuntur, ne quid præ-

 tereant,

tereant,quod imitando exprimere non enitantur, videntur serui. Quod autem vitia tanquam virtutes imitantur, produnt suam hebetudinem,stuporem,tarditatem:& communi sensu carentes, fiunt pecudum similes. Horatius igitur imitatores neutiquam reprehendit, nec imitationem contemnit,cum ipse quoque suos, vt alij suos imitatus sit: sed superstitionẽ, & stultitiam in imitatoribus exagitat. Virgilius dulcedine nimia Homericæ imitationis,aduersus tritum illud commisit: Ne quid nimis.quando etiã quædã vitia in versibus imitari est ausus. Sic quidã verbis obsoletis, & quæ vix Euander intelligat, frequentius immiscẽdis, Plautinos se:& cum pro spõdæis atq; dactylis proceleusmaticos, & anapæstos in heroicum carmen infersferint, merissimos Virgilios arbitrantur: vt illi apud Quintil. Cicerones,qui periodum terminabãt verbis istis,*esse videatur.* Quam egregiè ille poetarũ latinorum Imperator ætatis cuiusq; mores notat? quàm pulchre suas cuiq; partes mandat? quàm fæliciter naturam exprimit? quantus in eo amor vetustatis?quantum artis?quãtum prudentiæ? quantum iudicij?suaues miscet affectus, iucunda habet episodia,aptè digreditur,summa in eo castitas sermonis, magna grauitas sententiarum, similitudinum, comparationum mirifica venustas. Verecundus in fabulis, grauis, accuratus, vt nullus alius. Nihil Homero addere, huic nihil possis demere. Hæc & alia quam plurima imitari præstabit ex Virgilio,quã versiculos imperfectos,(quod quidam in suo poemate de animi immortalitate per *κακοζηλίαν* admittere non dubitauit) alienos

pedes,

pedes, & ſimilia. Omnis autem labor eo impendendus, ne, quæ dicimus, illorum, ſed noſtra videantur: quamuis doctos viros, vnde illa hauſerimus, non fallat. Virgilius tamen, Macrobio teſte, multa tranſtulit, quæ vnde tranſtulerit, difficillimè cognoſci poteſt. Eundem aſſerit & iudicio transferendi, & modo imitandi conſecutum eſſe, vt, quod apud illum legimus alienum, aut illius eſſe malimus: aut melius hîc, quam vbi natum eſt, ſonare miremur.

Præclaram bene imitandi rationem tradit Demetrius. Explicans enim formam dicendi magnificam, docet immiſtis poetarum locis grandem & magnificam fieri orationem. Quem modum facit bipartitum. Alij nuda poetarum imitatione vtuntur, & quæ potius verborum tranſpoſitio, quam imitatio vocari debet, quod ſolet Herodotus: apud quem cum id frequens ſit, exemplum nõ ponit. Alij diuerſam tenentes viam, quod à poetis ſumunt, tegunt, occultant: quodq́ aliorum eſt, ipſi proprium ac ſuum efficiunt. Profert locum Thucydidis. Homerus in Odyſſea ſitum Cretæ, & naturam, ac fertilitatem deſcribens, inquit.

> Κρήτη τις γαῖ᾽ ἔστι μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ
> Καλὴ καὶ πίειρα, περίρρυτος.

Homerus in magnitudine inſulæ declaranda vſus eſt verbo περίρρυτος. Thucydides autem in 4. ait oportere Græcos, qui in Sicilia habitabant, concordia iungi, cum ſint incolæ eiuſdem telluris, & περιῤῥύτου, circumfluæ, & vndique mari cinctæ: & cum eadem omnia dixerit Thucydides quæ Homerus,

merus, telluremq; (χῶρον) pro insula, & πείρρυτον eodem pacto, tamen aliud dicere videtur, quia nō ad magnitudinem, sed ad concordiam ipsis vsus est. Huc quoque aptissime referas illa Senecæ ex epist. quæ est de ratione studij. Apes imitari præcipit, quas videmus volitare per florea rura, & succos ad mellificandum idoneos quærere. *Nos similiter, quæ ex diuersa, seu multa vnius lectione congessimus, separare debemus: deinde adhibita ingenij cura & facultate in vnum saporem varia illa libamenta confundere: vt etiamsi apparuerit vnde sumptum sit, aliud tamen esse, quā vnde sumptum est, appareat. Quod in corpore nostro videmus sine vlla opera nostra facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quamdiu in sua qualitate perdurant, & solida innatant, stomacho oneri sunt. At cum ex eo quod erat mutata sunt, tunc demum in vires & in sanguinem transeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia præstemus: vt quæcunq; hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed concoquamus illa.* Halicarnassæus, exprimendæ etiam orationis similitudo, inquit, ita demum paritur, si quis imitatione expresserit illud, quod apud vnūquenque ex multis videtur esse præstantissimum. Quemadmodum, si quis multis ex fontibus riuū quēdam deducens in animum suum deriuet. Adhibet rei declarandæ caussa exemplum Zeuxidis, quod festiuè narrat proœmio 2. de Inuent. M. Tullius.

DE ARGVMENTO VIRIBVS conuenienter ſumendo, deq́ carminis & poeſeos genere deligendo.

CAPVT XI.

PERBENE Horatius monuit, non eſſe grandius imponendum onus humeris, quam ſuſtinere queant, materiamq́ ſcriptioni deligere demum eam oportere, quæ exploratis ac tentatis antea diligenter viribus conuenire ſentiatur. Quod ſi nos viribus noſtris metiemur, & par onus ingenio, doctrinæq́ noſtræ ſubierimus (neq; enim omnia poſſumus omnes) promittit, nec verba nobis, nec diſpoſitionem atq; ordinem (ſine quo nihil lucidum, omnia perturbata & obſcura fiunt) defuturum.

Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam
Viribus, & verſate diu quid ferre recuſent,
Quid valeant humeri: cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deſeret hunc, nec lucidus ordo.

Alioqui propter imbecillitatem ingenij, & orationis paupertatem in medio conatu ſubſiſtere, inceptúmque curſum interrumpere compellemur. Ouidius 2. Triſt. poſtquam ſemet accuſauit, quod non relictis nugis amatoriis res bello geſtas, res populi Romani, atq; adeo Aug. Cæſaris ad poſteritatis memoriam verſibus commendaſſet, tandem ita ſe purgat.

Arguor immeritò: tenuis mihi campus aratur,
Illud erat magnæ fertilitatis opus.

Non ideo debet pelago se credere, si qua
Audet in exiguo ludere cymba lacu,
Forsan in hoc, dubitem, numeris leuioribus aptus
Sim satis, in paruos sufficiamq́ modos.
At si me iubeas domitos Iouis igne gigantes
Dicere, conantem debilitabit onus.
Diuitis ingenij est, immania Cæsaris acta
Condere, materia ne superetur opus.

Et post multa in eodem libro ad Augustum scripto.

Bella sonant alij telis instructa cruentis,
Parsq́ tui generis, pars tua facta canit.
Inuida me spatio natura coercuit arcto,
Ingenio vires exiguasq́ dedit.

Et lib. 2. de Ponto eleg. 5.

Dum tamen in rebus tentamus carmina paruis,
Materiæ gracili sufficit ingenium.

Consultum proinde est, non subito Iliadas, & gigantomachias captare, argumenta, inquam, operosa, longa, difficilia: id enim quid aliud fuerit, quam cereis pennis volitare? Res ludicras principio canamus: ipsi quoq; culicem nostrum, aut araneolum, aut formicam, aut batrachomyomachiã, aut apologos Æsopicos habeamus. Iocemur epigrammatiis; quædam pusilla, & contractiora poemata, sed venusta & ingeniosa extundamus, donec humeri vitulo ferendo assueti, bouem gestare possint. Hæc sunt poetarum tyrocinia, hæ primæ velitationes & progymnasmata. Eiusmodi argumentum eligemus, quod nobis plurimum blandiatur, & quo multum delectemur. Nam quæ ipsi nostrum iudicium liberè secuti ad scribendũ proponimus, in iis tractandis, vt planum est, fælicio-

res sumus, quam in iussis atque imperatis. Ne primo illo impetu, qui plerunque vehemens, nec satis consideratus est, nos abripi sinamus: néue extemplo, vt læta tempestas abblandita fuerit, ventis vela committamus. Quin prius aciem animi circumferentes, ipsum argumentum, illiusque partes quam accuratissimè expendamus, vsque dum ardor ille repentinus, atque igneus aliquantulum deferuescat, nosque prudentiam potius, quam temeritatem scribendi ducem auctoremque sequamur.

Quod de materia, siue argumentis dicebamus, hoc idem prorsus de genere carminis, quod materiæ cōgruens & accommodatū esse debet, intelligi postulamus: ne optet ephippia bos piger: optet arare caballus. In oratoribus fuerunt, qui in epidictico genere, & exornatione palmam auferrent: vt Græci illi, quos inter veluti lumen aliquod eluxit Isocrates. Quidam in deliberationibus, dandoque consilio laudati sunt, vt M. Tullius. Nonnulli iudicia cum magna cōmendatione & gloria tractauerunt, vt Demosthenes: in quo genere caussarum Cicero plus defendendo, quam accusando potest. At is omne punctum tulerit, qui in singulis primas tenere potuerit. Quod affirmaui de caussis, accipiatur etiam de tribus dicendi characteribus, sublimi, infimo, & medio: in horū singulis permulti, in omnibus simul perpauci claruerunt. Pari modo paucissimi inueniuntur, qui possint, non dicā omne genus, sed plura carminis, seu poematis genera sic scribere, vt cum omnem vituperationem effugerint, egregiam laudem adipiscantur. Cernimus alios ad comœdiam, alios ad tragœdiam facien-

dam

dam natos. Hic in lyrico, iste in elegia, ille in epigrammate non perdit operam. *Vnumquodq; genus, inquit Cicero, diuersum est à reliquis, & in singulis suus est cuiusq; certus sonus, & quædam intelligentibus nota vox. Itaq; licet dicere, & Ennium summum epicum poetam, si cui ita videtur, Pacuuium tragicum, & Cecilium fortasse comicũ.* Aristoteles verò etiam in vna eademq́; specie poeseos gradus quosdam ponit, atq; alium alio excellentiorem esse poetam asserit: vt in tragœdia (cuius quatuor genera constituit) illum pro perfecto ducit, qui æque artificiosè & splendidè omnia tractare potest. Ac Persianum quidem cum in aliis plerisq; omnibus, tum hac in re locum habet,

Tecum habita, vt noris quam sit tibi curta suppellex.

Horatius nec grauem materiam, nec grande plenumq́; carmen suscipere est ausus: Virgilius si elegos fecisset, credo, concessisset Propertio & Tibullo: sicut contra hi in epico longe inferiores illo extitissent. P. Ouidius in hexametro nequaquam Maronis excellentiæ respondit. Horatius apertè indicat se heroico carmini condendo imparẽ, negatq́; in se poetæ nomen conuenire, tametsi hexametrum faciat: quia satis non sit, versum suis pedibus claudere: maiora & plura expeti.

Primum ego me illorum dederim quibus esse poetas
Excerpam numero: neq; enim concludere versum
Dixeris esse satis: neq; si quis scribat vti nos
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
Ingenium cui sit, cui mens diuinior atq; os
Magna sonaturum, do nominis huius honorem.

At in lyricis ferire illũ videas sublimi sydera vertice. Quin de se prædicare non est veritus, in hunc modum alloquens Melpomenen.

Totum muneris hoc tui est
Quod monstror digito prætereuntium
Romanæ fidicen lyræ.

Et alibi.

sume superbiam
Quæsitam meritis, & mihi Delphica
Lauro cinge volens Melpomene comam.

Martialis nihil nisi epigrammata scribere potuit. Quid potuerit Propertius, clare eius indicãt monumenta, & elegia 1. lib. 2. Catullus in elegia aliquanto horridior,& asperior:in iambis, & hendecasyllabis planè singularis. Plautus facetiis & arte comica,iudicio Sedigiti secundas occupat:qui nũquam fortassis hexametrum, aut lyricum tolerabile fecisset. De Terentio Quintilianus, maiorem gratiam habiturum fuisse, si intra trimetros constitisset. Capiat ergo adolescens aptum sibi, & idoneum naturæ suæ poematis, & carminis genus, in quo præcipue excolendo multùm temporis atque studij consumat.

CONQVIRENDAM PRIVS RErum ac verborum supellectilem, & de tranquillitate animi, ac secessu.

CAPVT XII.

PERELEGANTER quidã poetam cum nauta, scriptionem cum mari conferentes, docent commeatum esse ante prouidendum, quam

quam instituatur nauigatio. Volunt nos priusquã ad conficiendum poema, longius præsertim, accingamur, multam & magnam rerum atq; verborum (quibus duobus omnis constat absoluiturq; oratio) supellectilem comportare, & vndiq; conquirere. Ex arca plena sumptum facere periucundum est: durum contra, impendere quæ nondum possederis: & magnæ temeritatis, nondum cæsa, & conuecta materia aggredi ad ædificandum. Et hoc quidem præceptum adhuc generale est, de rebus scilicet ac verbis ad poema necessariis, ante quasi in thesaurum reponendis. Commendantur, qui cum nunquam non studiosè attentéque, tum sub illud tempus longè studiosius attentiusq; veteres poetas legunt, quo sunt carmina scripturi: ibiqúe instar apum floriferis in saltibus omnia limant, & electissima quæq; depascũtur. Adde quod lectione illa diligẽti decãtatissimus ille furor, de quo cap. 1. excitatur, animusq; noster quasdam ideas, species, formas, exemplaria, aut quocunq; tandem nomine vocare malumus, concipit longè prçclarissima, atque pulcherrima, quæ deinde rebus ad scribendum subiectis conatur imprimere. Ex quo consequitur, vt iam effectum poema eruditis hominibus, quiq; tritas habent aures notandis generibus poetarum, lectu sit quam gratissimum: propterea nimirum, quod plures locos insignes ex optimis poetarum ingeniosè imitatos deprehendunt. Deniq; sicut qui in tabernis arómaticis, & vnguentariis diu ac multum versantur, quiq; aromata, vnguentaq; manibus contrectant, odorem retinent: ita prorsus, qui istas illustrium poetarũ arculas, &

 myro-

myrothecia frequenter inſpexerit, ac legendo, relegendo fragrantiſsima pigmenta verſauerit, ipſe odorem quendam ſuauiſsimum lectoribus præbebit. Neq; in vna tantum parte, aut altera, verùm tota ſcriptione illorum quam ſimillimus euadet.

Illa duo quoq; carminibus multò rectius faciliusq; factitandis non mediocre præſtabunt auxilium. Vnum eſt, mens pacata, mens alia quauis ſollicitudine vacans, angore & perturbatione omni ſoluta prorſus atque libera. Animus diſtractus, nulla in re munus ſuum fungi probe, ac decenter poteſt: ne dum vt pariendis verſibus ornatiſsimis idoneus videatur: quos ſi quis cura, attentione, iudicio indigere non putat, ipſe iudicio indiget. Profectò non tantum apud ſe, ſed etiam in ſe tota mẽs noſtra eſſe debebit, ſi, quod dicebam, verſus laudabiles, & quaſi tornatiles dare volet. Vidit hoc & ſenſit M. Tullius, qui ad Q. F. *de verſibus, inquit, quos tibi à me ſcribi vis, deeſt mihi quidem opera, quæ non modo tempus, ſed etiã animum vacuum ab omni cura deſiderat.* P. Ouidius hoc ipſum non ſemel indicauit, docuitqúe hanc ipſam eſſe cauſſam, cur tam difficulter verſus ſcriberet: quia ſcilicet pæne quotidiano timore periculorum ac trepidatione iactaretur.

carmina lætum
Sunt opus, & pacem mentis habere volunt.
Carmina proueniunt animo deducta ſereno,
Nubila ſunt ſubitis tempora noſtra malis.

Idem, quomodo in tempeſtatum procella, animi ſtatu perturbatiſsimo verſus facere potuerit, miratur, & ait,

Quod

Quod facerem versus inter fera murmura ponti,
Cycladas AEgeas obstupuisse puto.
Ipse ego nunc miror tantis animiq; marisq;
Fluctibus ingenium non cecidisse meum.

Demosthenem Fabius commendat, qui se in locum, ex quo nulla exaudiri vox, nihilque prospici posset, recondebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi. Ideóque lucubrantes, inquit, silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen vnum velut tectos maximè teneat. Noctem ego quoque versibus faciendis, vt ille orationibus, opportunam esse arbitror, quam Græci non sine caussa εὐφρόνην appellarunt, & consultationibus accommodatam boni scriptores asserũt. Latebras etiam amplector, & loca planè sola: quod item voluit Ouidius, vt illud superius, animum scilicet curis non impeditum.

Carmina secessum scribentis, & otia quærunt.

Sed illi loci, in quibus est sensibus blandiẽs amœnitas, syluæ, horti, nemora, ruscula, vbi frondescunt arbores, pubescunt vites, segetes largiuntur fruges, vbi obliquo laborat lympha fugax trepidare riuo, tales, inquam, loci poetis aptiores & proprij videntur. Atq; Horatius tales recessus inprimis adamauit, eosq; poetis frequentandos suasit.

me gelidum nemus,
Nympharumq; leues cum satyris chori
Secernunt populo.

Alibi.

Præter cætera Romæ mene poemata censes
Scribere posse inter tot curas, totq; labores?

Et paulò poſt.

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit Vrbem.

Ouidius proinde ad finem elegię, vnde ſuperiores verſus attuli, veniam à lectoribus petit his verbis.

Quo magis his debes ignoſcere, candide lector,
Si ſpe ſunt, vt ſunt, inferiora tua.
Non hæc in noſtris, vt quondam, ſcripſimus hortis,
Nec conſuete meum lectule corpus habes.
Iactor in indomito brumali luce profundo,
Ipſaq; cæruleis charta feritur aquis.

DE IVDICIO.
CAPVT XIII.

IN poeticis nulla res tanti eſt momenti, quanti iudicium, nec eſt aliud quidquam, cuius maior ſit vel commendatio, vel admiratio. Difficultas autem prope maxima, cum id arte præceptiſq; tradi vix poſsit: quia potius naturæ munus quoddam eſt, atq; illuſtre beneficium. Nullus locus æquè lubricus, nihil in quo & frequentius, & grauius, & à pluribus offendatur. Acre igitur, perſpicax, ſincerum & excellens iudicium non contingit omnibus: etiam quibus alioqui nobilius natura conceſsit ingenium: ſunt enim, vt clarũ eſt, non ſemper coniuncta. Ouidius & Virgilius putantur æquales fuiſſe ingeniis, iudicio non item: quo quidem Virgilius non ſolùm Naſonem, verumetiam ipſum poetices parentem Homerum vicit: à quo viciſsim ingenij & naturæ præſtantia longè ſuperatur. Priuſquam ſcribere inſtituas, dum ſcribis, poſtquam ſcripſiſti, ſiue imiteris aliquid, ſiue ex te natum

natum proferas,siue hoc,siue illud agas,quocunq; modo rem tractes, nusquam non opus erit iudicio. Multi in omnem partem lapsus, quos vitare non poterit, qui non animaduerterit: non autem animaduertet, quem iudicij acrimonia subtilitásque destituerit. Nihil aptius dici potest, opinor, quam iudicium esse oculum ingenij, sine quo etiam videntes nihil vident, & quodammodo in tenebris saltant. Sæpe autẽ euenit (id quod meam stabilit sententiam) vt dum vnam vitare culpam contendimus, & dum re ipsa vitamus, in aliam quandam stultitia nostra, & imprudentia incidamus.

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

Cum ergo magna sit laus iudicij, patet iam, patebitq; magis, non mediocrem quoq; illius esse necessitatem, & difficultatem non minimam. *Vt in vita, inquit, M. Tullius, sic in oratione nihil est difficilius, quam quid deceat videre: πρέπον appellant Græci, nos dicamus sanè decorum, de quo & præclarè multa præcipiuntur, & est res cognitione dignissima. Huius ignoratione non modo in vita, sed sæpissimè in poematis, & in oratione peccatur.* Hinc Flaccus.

Maxima pars vatum, pater & iuuenes patre digni,
Decipimur specie recti. Breuis esse laboro,
Obscurus fio: sectantem leuia nerui
Deficiunt, animiq; : professus grandia turget:
Serpit humi tutus nimium timidusq; procellæ.
Qui variare cupit rem prodigialiter vnam,
Delphinum syluis appingit, fluctibus aprum.

Quibus ille verbis vniuersè docet, quam limato & acri iudicio præditum esse poetam oporteat, vt vitiosa à rectis distinguere, & illa reiicere, ista sequi in scri-

in ſcribendo queat. Niſi prudentiſsimus & exercitatiſsimus veri falſiq́ notas internouerit: adeo tenues obſcuræqúe ſunt. Ponit autem, ſi aduertas, quinque vitiorum exempla Horatius. Vt apertius loquar, nuſquam minus indulgere nobis, nuſquã magis ſuſpecti nobiſmetipſis eſſe debemus, quam cum de noſtris iudicamus. Hîc quidem à doctis eſt notatus Ouidius, qui tamẽ potius noluit, quam non potuit incorruptè de ſuis ſcriptis facere iudicium, & adhibita lima eadem perpolire. Nec ille vitia ſua ignorauit, ſed amauit: vt non immeritò Fabius affirmet, maluiſſe ingenio indulgere, quã temperare: nec iudicium ei defuiſſe, ſed animum, vt Seneca dixit. Rogârant hunc poetam eruditi quidam homines, ne iniquè ferret tres verſiculos in operibus ſuis aut mutari, aut induci. Permiſit, ea conditione tamen, vt ſibi liceret tres excipere, quos voluiſſet. Poſtero die cum ad eum amici illi reuertiſſent, iidem prorſus & in Ouidij, & in horum tabellis notati apparuerunt. Fideliter monuit Horatius, vt ne nimium ſententiæ noſtræ tribuamus: ſed alios quoq́ poematum noſtrorum iudices & arbitros adhibeamus: nam duo oculi plus vident, quam vnus.

Tu nihil inuita dices facieſq́ Minerua,
Id tibi iudicium eſt, ea mens. Si quid tamen olim
Scripſeris, in Meci deſcendat iudicis aures,
Et patris, & noſtras.

Iam quod aliis faciendum ſuaſit, id ipſemet fecit: nam ad Tibullum ſcribens, ſic orditur.

Albi noſtrorum ſermonum candide iudex.

In Harmonide refert Lucianus, hunc à Timotheo aliquan-

aliquando quæsiuisse, quonam pacto ex arte musica citò posset in ora hominum peruenire. Timotheum respondisse: si peritioribus & optimatibus placeret. Istuc consilium quia contempsit Harmonides, & quam maximo spiritu tibias inflauit, notior quidem factus non est, cum spiritu autem vitam amisit. Hoc eò pertinet, vt à doctioribus, & prudentioribus nos emendari non recusemus, & quod vel ingenio, vel iudicio nostro deest, id ab aliis mutuari ne erubescamus.

DE ERRATIS Poetarum.

CAPVT XIV.

SVNT peccata quędam poetarum, quibus danda est venia: sunt quædam cõtra, quibus danda non est, quæ appellemus sanè vitia: quo in genere numerabuntur, quæ cap. sequenti explicabimus. Peccata igitur illa priora vel ex aliqua incuria (neque enim semper vigilant, & ad id quod agunt omnes animi ingeniiqúe partes adhibent poetæ) vel ex imbecillitate quadam humana existunt: qua accidit, vt quamuis magno studio elaborantes, non possimus vsquequaq;, in longo pręsertim opere, omnem prolapsionem effugere. Adde quod in corpore venusto non adeo dedecet vnus aut alter næuus. Verumenimuerò hæc ipsa peccata multis, & egregiis virtutibus compensari debent: sicut facere nouimus Homerum, Virgilium:

lium : qui ambo cum dormitẽt (rarius tamen Virgilius) ſæpius multo vigilantes ac boni reperiuntur. Quod ſi quis velut malus librarius ſemper in eadem litera pingenda, aut tanquam malus citharœdus ſemper in eadem chorda pulſanda erraret, is in vitio poneretur. Hanc veniam exiſtimãt nonnulli epicis concedendam potius, quam dramaticis. Epici magnam rerum varietatem complectũtur, & opera longiora contexunt, in quibus fas eſt obrepere ſomnum. Comici autem, & Tragici vnum quoddam argumentum, & actionem vnius, ſummum duorum dierum proponunt ſibi, ſuúmque finem aſſequi, & ſuo muneri reſpondere negotio minore poſſunt. Merentur veniam, & ad hunc locum referri poſſunt peccata, quæ ab Ariſtotele dicuntur κατὰ συμβεβηκὸς, per accidens, vt loquuntur philoſophi, quæ non ad poeticam diſciplinam, ſed ad quaſdam alias facultates ſcientiásq́; pertinent : quæ fortuita ſunt, nec malo conſilio, verùm ignoratione aliqua, aut falſa opinione committuntur. Hæc poetæ exiſtimationem non lædunt, modo in reliquis ſcopum attingat. Tales lapſus ſunt in geographia, & medicina apud Homerum. Tale peccatum Maronis, qui Æneam in Africa 7. ceruos iaculis proſternentem fingit, cum Africa ceruis careat. Tale Pindari, ceruæ cornua tribuentis: ita enim putabat, cum hoc animal fortaſsis nunquam vidiſſet. Sunt alia errata ſecũdum ipſam artem poeticam, quæ vocant καθ' αὑτὴν : hæc ignoſci non poſſunt : quando nimirum in imitatione ipſa labitur poeta, & conatur exprimere id, quod fidem excedit, quod eſt ἀδύνατον. Aut ſi poteſt

teſt fieri, ipſe tamen non ita imitatur vt poteſt, vel vt debet fieri. Sunt nihilominus alij poetæ, quibus ideo nulla tribuenda eſt venia, quod duabus de cauſsis negligenter ſcribunt (nam quod de iambographis ab Horatio dictũ eſt, ad omnes accommodabitur) tum quod confidunt, non omnes ſua peccata perſpecturos: tum, etiamſi nemo non facilè perſpecturus ſit, quod veniam ſeſe impetraturos confidunt. At non idcirco, licẽter oportet nos ſcribere, immo verò nihil peccare in ſcribendo, & arbitrari, omnes errata noſtra animaduerſuros, & ita demum tuti erimus: neque ſperare nos impune peccaturos, & ita cauti erimus, cum ipſi ſpem veniæ omnem nobis præciderimus. Denique parum eſt non peccare: oportet rectè facere, ſi laudem atque præmium mereri meditere.

Non quiuis videt immodulata poemata iudex,
Et data Romanis venia eſt indigna poetis.
Idcircóne vager, ſcribamq; licenter? an omnes
Viſuros peccata putem mea tutus & extra
Spem veniæ cautus? vitaui deniq; culpam,
Non laudem merui.

DE VITIIS CARMINVM, & horum caſtigatione.

CAPVT XV.

ACCVRATVS dicendi magiſter Quintilianus, quo loco de oratoria emendatione diſputat, ea dicit, quæ ego, quoniam vitia perſi-

persimilia sunt, ad poeticam orationem emendãdam, non incommodè retulero. *Huius, inquit, operis est, adiicere, detrahere, mutare: sed facilius in his, simpliciusq; iudicium, quæ replenda, vel deiicienda sunt. Premere vero tumentia, humilia extollere, luxuriantia astringere, inordinata dirigere, soluta componere, exultantia coercere, duplicis operæ: nam & damnanda sunt, quæ placuerunt, & inuenienda quæ fugerunt.* Horatius, (quem secutus videtur Quintilianus) vbi munus & officiũ boni censoris seu emendatoris explanat, & quid agere ille debeat, clarissimis verbis prudentissimè ostendit, septem vitia enumerat, quæ quidem omnia ad quatuor ordines, siue classes, siue capita reuocari possunt. Aut enim superuacanea amputanda: aut omissa & necessaria superaddenda: aut in locum deteriorum meliora reponẽda: aut verba demum in alias sedes, quò numerum concinniorem leuiorémque efficiant, transferenda sunt: quæ rationes Græcè *ἀφαίρεσις, πρόσθεσις, μεταβολή, μετάθεσις,* latinè, ademptio, additio, commutatio, transiectio. In his non sinceri tantùm castigatoris, verumetiam scriptoris industrij munus, & officiũ cernitur: qui quidem reprehendet versus parum sedulò, & sine artificio à se confectos, seu otiósos, vt quidam (inertes) interpretantur: in quibus videlicet nulla est vel vtilitas, vel delectatio: qui idcirco ad finem poetis constitutum nihil faciunt. Asperos autem propter voces duras: propter vocalium, & consonantium crebriorem concursum, seu ingratam eiusdem literæ repetitionem: qualis est ille lippis & tonsoribus notus,

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti,

tales,

tales,inquam, non etiam præteribit inemendatos. Sunt quidam præterea nullis penitus neq; verborum, neq; ſententiarum luminibus ornamentisq; conſpicui:immo verbis incultis,inquinatis,ſordidis referti, quos bella tralatione incomptos vocat Horatius. Quid his fiet? tranſuerſo calamo delebuntur, quod Græcis eſt ὀβελίζεσθαι. Contra quidam interdum nimis ſuperbiunt, nimis luxuriãt, nimium grãdiloqui,picti & floridi ſunt: hos comprimet, ac circumcidet poeta diligens. Obſcuros & parum apertos illuſtrabit, ne opus ſit OEdipo ad intelligendum. Eſt quando verſus euadunt ambigui, idq; aut ſecundum vocem vnam, id eſt, ὁμώνυμον, aut ſecundum ſe totos, quæ ἀμφιβολία dicitur, quos proinde neſcias, vtro ſenſu acipias, qualis ille,

Aio te AEacida Romanos vincere poſſe.

Ambiguitas igitur tollenda eſt,quamuis in iocis & ſalibus multum valeat. Ad extremum mutanda mutentur, inepta aptioribus, inutilia vtilibus, leuia grauibus, minus ſignificantia ſignificantibus, impropria propriis, ſtolida ſapientibus, &c. nec vero ſimpliciter de labore atq; opere ſuo iudicabit poeta: ſed perſonam ſeueri & incorrupti iudicis aſſumet, ac ſibi Ariſtarchus fiet.

DE DILIGENTIA EMENDATIONIS, & recognitionis.

CAPVT XVI.

NON minus verè quam doctè Fabius, emendationem videri partem studiorum longè vtilißimam: neque enim sine caussa creditum esse, stylum non minus agere cum delet. Longè plus laudis & gloriæ in corrigendo & illustrando, quam in componendo positum est. Plutarchus repetit hanc Polycleti sententiam, χαλεπώτατον εἶναι τὸ ἔργον, ὅταν ἐν ὄνυχι ὁ πηλὸς γίνεται, difficillimũ esse opus, cum lutum est intra vngues, hoc est, cum ad vnguem absoluitur. Et satius est premere aliquandiu, quod promere velis, quam inculta & vitiosa reuocare, cum euulgata sint: nescit enim vox missa reuerti, ἔπεα γὰρ πτερόεντα, vt sæpe Homerus. Ceruus vbi cornua deposuit, metuit, àc prodire non audet. Eo vsquè autem latet, dum se marem testari queat, recuperatis cornibus. Hoc in nostris edendis imitari deberemus, & ea, donec luce digna fierent, maturitatémque consequerentur, occultare. Non imitari Calliphanem ineptum poetam, qui se libera, & pedibus vincta oratione multa conscribere gloriabatur, & tribus, aut quatuor versibus compositis, in cœtu eos literatorum pronuntiabat, vt eruditi nomẽ consequeretur. In crebra igitur & solerti emendatione permultum est situm, cuius negligentiam in poetis Romanis reprehendit Horatius.

Nec virtute foret, clarisue potentius armis,
Quam lingua Latium, si non offenderet vnum
Quemq; poetarum lima labor & mora.

Mox in persona Pisonum ad eam nos hortatur.

Vos ô
Pompilius sanguis carmen reprehendite quod non
Multa dies, & multa litura coercuit, atquè
Perfectum decies non castigauit ad vnguem.

Alio loco.

Sæpe stylum vertas, iterum quæ digna legi sunt
Scripturus.

P. Virg. certè ex industria emendādi summam sibi laudem cōparauit: qui teste Donato, cū Georgicωr libros conscriberet, quotidie mane plurimos versus meditatus dictabat, eosq; per totum diem retractando ad paucissimos redigebat: non absurde carmen se vrsæ more dicens parere, & lambendo demum effingere. Cōstituit præterea in Græciam & Asiam proficisci, totóque triennio Æneidem limare ac perpolire: sed mors bonum consilium disturbauit. Quocirca testamento iussit eam comburi: maluit siquidem prorsus non extare apud posteros, quam inemendatam extare. Idem voluit suis Metamorph. libris facere Ouidius, cum in exilium deportaretur: verum amici iam descripserant. Quædam nihilominus scripta sua, vt vitiosa, incendisse confitetur eleg. 10. lib. 4. Trist. Non esse porrò emendatam Metamorphosin affirmat ipse Trist. 1. & 3. Quamobrem iusta vituperatione non carent, qui carmen suum, vt primùm scripserunt, euulgant, famam & celebritatem immoderate sitientes. Atque ita celeriter nata cele-

riter intereunt. Plutarchus in Pericle, οὐ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια, καὶ ταχύτης οὐκ ἐντίθησι βάρος ἔργῳ μόνιμον, οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν· ὁ δ᾽ εἰς τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προσδανεισθεὶς χρόνος, ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ γενομένου τὴν ἰσχὺν ἀποδίδωσιν, *nam operis facilitas celeritásque non addit illi pondus solidum, aut duraturum, neque exactam pulchritudinem: at temporis longinquitas labori velut fœnerato accedens, ei quod nascitur, robur firmitatémque adiicit.* Seneca nihil ordinatum esse scribit, quod præcipitatur, & properat. Isocrates decennium consumpsit in emendando panegyrico vt Fabius, immo 3. olympiadas, vt Plutarchus auctor est. Aristides M. Imperatori sciscitanti, quando ipsum aditurus foret, respődit: hodiernũ diem exime, at cras audies, οὐ γὰρ ἐσμὲν τῶν ἐμούντων, ἀλλὰ τῶν ἀκριβούντων, *neq; enim sumus de numero vomentium, sed elaborantium.* Agatarchus pictor, vt narrat Val. Max. ingentes sibi spiritus sumebat de pingendi celeritate: id postquam intellexit Zeuxis, *diu, inquit, ego pingo, quia pingo æternitati.* Pictori non admodum perito de celeritate glorianti, ac tabula demonstrata illam modo à se pictam iactanti, Apelles respondit: *etiam te tacente res loquitur, ex tempore pictam.* Horatius.

nonumq; prematur in annum.
Membranis intus positis delere licebit
Quod non edideris, nescit vox missa reuerti.

Vbi ad exemplum Cinnæ videtur respexisse, qui poema quod Smyrnam inscripserat, totis 9. annis perpoliuerat, de quo Catullus.

Smyrna mei Cinnæ nonam post deniq; messem
Quam capta est, nonamq; edita post hyemem.

Hæc eò dicuntur, vt sciamus nõ esse festinandum.

Opti-

Optimum verò emendandi genus aſſerit eſſe Fabius, ſi ſcripta in aliquod tempus reponantur, vt ad ea poſt interuallum, velut noua atque aliena redeamus: ne alioqui nobis tanquam recens editi fœtus blandiantur. Addit deinde, vt emendatio ipſa finem habeat. *Sunt enim qui ad omnia ſcripta tanquam vitioſa redeant, & quaſi nihil fas ſit rectum eſſe quod primum eſt, melius exiſtimant, quidquid eſt aliud, idque faciunt, quoties librum reſumpſerunt, & ſi millies ſua deſcribant, ſemper mutant aliquid. Protogenes pictor nobilis tam improbo fuit ſtudio, tamq; indefeſſa pingendi cura, vt Apelli par in omnibus eſſe potuerit, ſi manum de tabula aliquando tollere potuiſſet. Similes ſunt iſti medicis, ſeu chirurgis, ſanis partibus ſcalpellum adhibentibus, & integra ſecantibus atq; vrentibus. Hinc fit, vt eorum ſcripta cicatricoſa, exanguia ſint, & ipſa cura, nimiaq; diligentia peiora. Quare ſit tandem quod placeat, aut certè quod ſufficiat: vt opus poliat lima, non exterat.*

POETICARVM INSTITVTIONVM LIBER SECVNDVS.

DE EPOPOEIA.

QVID POTISSIMVM VELIT HOC nomen: item de versu hexametro, & heroico: & quid sit Epopœia.

CAPVT I.

ΕΠΟΣ valet verbum seu locutio, ποιεῖν facere seu fingere, & ἐποποιΐα, quæcunque siue soluta, siue ligata oratione expressa fictio. Ita erunt Epici, tum qui dialogos componunt, tum poetæ quilibet. Sed cum Epos propriè, magisque poeticam locutionem, propter eius nobilitatem (versum scilicet) quam aliam significet (vt ποιεῖν quoque κατ' ἐξοχὴν vatibus tribuitur) rursum ob grauitatem, stabilitatem, amplitudinem, excellentiam ad hexametrum carmen transfertur, dicitúrque hæc poesis ἐποποιΐα, & huius compositores Epici. Plato sanè & Aristoteles ἔπος vocant. Et Cic. ad Q. F. Quod me hortaris vt absoluam, habeo absolutum, suaue, mihi quidem vt videtur, ἔπος ad Cæsarem.

Ama-

A maieſtate item, ſiue vt eſt apud Demetrium, ὑπὸ μεγέθους, καὶ ὡς πρέπειν τοῖς ἥρωσιν, ob magnitudinem, & quia heroum perſonis conueniat (quia nimirum eo actiones heroum commodiſsimè & optimè imitamur) heroicum appellatur. Ob id Horatius nominauit fortè epos, eo ſenſu, quo Perſius robuſtum carmen, & alius in epitaphio Tibulli de Virgilio: *Aut caneret forti regia bella pede.* Nam res geſtæ regúmque ducúmque, & triſtia bella ſubiiciuntur huic carmini. Hexametrum igitur ſemper appellare licebit: heroicum non ſemper: nempe ſi eo virorum fortium & inclytorum facinora non memorabuntur. Inter Græcos quidem Orpheus, Linus, Homerus ad hymnos deorum accommodarunt, qui cæleſtes habebantur heri, vt Catullus vocat, heroum ipſorum procreatores, quibus & nobilitatem dabant. Muſæus ad amores, infelices tamen atque tragicos, Leandri videlicet & Erus. Heſiodus, Nicander, Virgilius rei ruſticæ præceptiones eo complexi ſunt, Oppianus venatui & piſcatui: Aratus & Manilius aſtronomicis: Theocritus, Bion, & rurſum noſter Maro paſtoritiis luſionibus: Horatius, Perſius, Iuuenalis, & his maior natu Lucillius hominum vitiis inſectandis, & improbitate accuſanda verſus huiuſmodi celebrarunt, quæ ſatyræ dictæ. Poſſunt etiam epiſtolę hexametris conſcribi, exemplo Horatij, & epigrammata exemplo Martialis. Epithalamia, genethliaca frequentius hexametris conſtare videas. Porrò res & perſonæ de quibus ante dictum, hexametris maximè conueniunt: neque vſquam præterea tanta huius carminis maieſtas, di-

gnitas, suauitas, sonus perspicitur, quam cum eidem argumenta illa grauitatis, amplitudinis, admirationis plena committuntur, vbi res nouæ, excellentes, mirificæ, singulares finguntur: quales inprimis sunt bellicæ: sententiæ illustres interponũtur: verba delecta grauitate, ornatu, sono, compositione, numero. Hîc ingenti ac magnifico spiritu confisus poeta tubam inflare videtur, quod volebat Alexander: qui assiduò Homeri poesin voluens, & aliquid quotidie ediscens, non ad citharã, sed ad tubam ea carmina canenda dictitabat. Quã ob caussam Virgilius de bucolicis suis propter rerum verborumq; humilitatem confiteri non erubuit, se gracili auena carmen esse modulatum.

Ex his facilè quid sit Epopœia cognoscemus. *Est poesis carmine hexametro illustres illustrium actiones per narrationem imitans.* Oportet ipsam imitari actionem: alioqui poesis minimè vocabitur: quæ, poesis, inquam, absque imitatione, non tam imperfecta, quam nulla est, vt ex primo libro planissimè disci potuit. Quod autem insignes & memorabiles actiones imitatur, hoc ipso à comœdia distat, in qua sunt, exprimunturq; actiones humiles personarum ciuilium. Narratio eam à comœdia & tragœdia separat: siquidem vtrobiq; aguntur res (quamobrem etiam dramata vocantur) non autem exponuntur. Carmine hexametro à reliquis generibus poeseos distinguitur. Dramaticis enim fabulis iambus, quem Horatius alternis sermonibus aptum esse dicit, aptior visus est, quam hexametrum.

OBSER-

OBSERVANDA IN EPOPOEIA.

CAPVT II.

PRAECIPIVNT quidam Epico, nec inscite, vti à rerum scriptoribus historiam, seu veteris alicuius & eximiæ rei memoriam hauriat: quandoquidē ipsa vetustatis commemoratio maiorem fabulæ fidē auctoritatemq; parit. Maro aduentum Æneæ nauigationemq; in Italiam nequaquam commētus est: sed ab historicis petiuit. Nam & Liuius de eo, & ante Liuium alij memoriæ prodiderunt. Similiter argumenta tragœdiarum plerunq; nota sunt: quoniam regum facinora, & calamitates latere non queunt: cum contra comœdiarum argumenta nesciantur, quod humiles & ignobiles actiones habent ad imitandum propositas. Sumet igitur Epicus argumentum ab historicis: qui si variauerint, sequetur quem voluerit. Veruntamen à fama & memoria publica non discedet. In quo Virgilius, qui Didonem fœminam castissimam, vt ex Iustino & aliis liquet, amore Æneæ hospitis furentem finxit, quæ aliquot ante sæculis nata fuit, quam ille Italiam peteret, in reprehensionem incurrit. Cæterùm quamuis historiam mutuetur Epicus, multa nihilominus suo iure fingit, variisq; rationibus historiæ faciem in poematis speciem vultumq; commutat. Quin etiam allegoria res inuertit: & cum ab historico res indiuiduas sumpserit, ad vniuersale, vt in scholis loquūtur, transit, de quo infra pluribus, cum de discri-

mine narrationis historicæ & epicæ differemus. Ilias Homeri, magnanimi ac bellicosi: Odyssea prudentis,ciuilis ac togati hominis imago est. Æneis optimi & religiosissimi principis.Et cum idonea dicere vitæ propositum sit poetis, quam aptè & iucundè id vterque præstiterit, nihil opus est in præsens particulatim ostẽdere. Iam hoc quoq; necessariò monendum est,vt fabula, id est actionum conformatio,& dispositio,vna sit, siue simplex, nõ multiformis. Licet enim in Epopœia plures actiones insint, tamen ex omnibus, velut è pluribus membris vnum corpus, vna fabula constituatur, & concinnetur necesse est: ne forte mõstrum Horatianum nascatur. Præterea dilatanda & amplificãda est Epopœia pluribus episodiis, siue digressionibus: quarum varietas leporem,ornatum,venustatemq; magnam generat.

DE PRINCIPIO EPOPOEIAE: postea de Propositione.

CAPVT III.

DOCTORES eloquentiæ prudenter hoc in præceptis suis posuerunt,vt orationum exordia temperamentum quoddam dictionis habeant: vt cincinnis, fucis, & industria comparatis ornamentis careant, ne suspicio meditationis oratori officiat.Principia,inquit Cicero,verecunda,non elatis intensa verbis, sed acuta sententiis. Et alibi, *Exordium sententiarum & grauitatis*

pluri-

plurimum debet habere, & omnino omnia, quæ pertinent ad dignitatem, continere in se: propterea quod id optimè faciendum est, quod oratorem auditori maximè commendat. Splendoris, & festiuitatis, & concinnitudinis minimum: propterea quod ex his suspicio quædam apparationis, & artificiosæ diligentiæ nascitur, quæ maxime orationi fidem, oratori adimit auctoritatem. Sic planè, quanquam heroicum poema ornatissimum, ac politissimum esse debeat, quod tamen ad ingressum, & principium eius attinet, rectè vult Horatius, illud non esse par ac simile reliquo contextui: sed aliquanto siccius, demissius, simplicius: à quo omnis ingenij & doctrinæ ostentatio, omnis granditas, nimius & exquisitus absit ornatus. Imitetur musicum προαύλιον, quod nouimus exilius esse, minusq; clarum. Ne sit anfractu longo circunducta oratio: ne tralationibus audax: nihil magnificè promittat, ne plus æquo comparatum quidquam appareat. Attentissime inhæret lector ipsi principio: in quo non licet nobis libero cursu ferri, vt in progressu: quoniam animos velut captiuos nondum tenemus. Ergo Cyclicum poetam, circumforaneum quendam seu rhapsodum, qui morem habebat carmen suum in corona ad gloriolam aucupandam recitare, acriter reprehendit Horatius, quia sic exorsus sit.

> *Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum*

Adiungit mox.

> *Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?*
> *Parturient montes, nascetur ridiculus mus.*

Deinde Homerum prædicare insistit. Is Odysseam longe sedatiore initio prætexuit, seq; paullatim in sublime sustollens, magnificentius ingredi cœpit.

Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte?
Dic mihi Musa virum capta post tempora Troiæ,
Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, vt speciosa dehinc miracula promat
Antiphatem Scyllamq́ue, & cum cyclope charybdim.

Porrò Lucanus & Papinius de tumidiore principio accusantur. Lucani Pharsaliæ initium hoc est:

Bella per AEmathios plusquam ciuilia campos,
Iusq́ue datum sceleri canimus, populumq́ue potentem
In sua victrici conuersum viscera dextra,
Cognatasq́ue acies, & rupto fœdere regni
Certatum totis concussi viribus orbis
In commune nefas, infestisq́ue obuia signis
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Tam vasta, sonantia, tumida carmina, vt quidam dicere ausus sit, Lucanum sibi videri latrare. Exordium Achilleidos apud Statium.

Magnanimum AEaciden, formidatamq́ue Tonanti
Progeniem, & patrio vetitam succedere cælo
Diua refer.

Vbiq; maior quam par est sonitus. Vocalis, a, sextùm repetita in primo versu. Tres continuæ voces tetrasyllabæ, quarum postrema videtur dimidiatum continere versum. Et sanè tam polysyllabæ voces conglobatæ negotium facessunt pronuntianti. Quoniam autem tres partes numerantur epopœiæ, seu poematis heroici, Propositio, Inuocatio, Narratio, age de prima dicamus primùm.

Poetæ studio habent auditores lectorésue suos dociles reddere & attentos: quod consequimur, vt præcipiunt Rhetores, si summam caussæ breuiter exponamus: & si proponamus quibusnam de

rebus

rebus dicturi simus. Quamuis autem orator aliquando docilem facere auditorem non laboret, cum res aut nota iam, aut humilis, aut parua est, tamen qui magna, nondum cognita explicaturus est, vt poeta, nunquam non proponet.

Quoniam verò ipsa fabula simplex, & vna, quãtumuis ex pluribus actionibus cohærẽtibus composita esse debet, propositio res plures ac diuersas recipere non poterit. Homerus & Virgilius cum proponunt, longiore quadam circuitione vtuntur: nec ille Vlyssem, nec iste Æneam nominat. Sic autem de illis loquuntur, vt facili negotio eos ipsos esse intelligatur. Quæ res cum magnopere delectet, non mediocrem quoque attentionem conciliat. Fugienda in huiusmodi circuitione omnis obscuritas: ne ibi tenebras ingeramus, vbi lucem præbere debuimus. Admonent nonnulli, propositionem vt simplicem, ita breuẽ esse oportere. Non enim auditor ibi detinendus est verbis: qui, vbi rerum exitum & scopum didicit, ad narrationem festinat. Neq; tamen ea verba decidenda sunt, quę si subtrahantur, rem obscurauerint. Adhæc poeta longius proponere non debet, quam res ipsa postulat. Tunc autẽ longior propositio videtur, cum ea proponit, quæ post exitum fabulæ euenisse creduntur. Ideoq; illa apud Virgilium,

genus vnde latinum,

Albaniq; patres atq; altæ mœnia Romæ,

extra descriptionem fabulæ sunt, ad Augusti populiq; Romani aucupandam gratiam dicta. Nam res Albanorum & Romanorum non sunt cõiunctæ cum fabula.

DE

DE INVOCATIONE.

CAPVT IV.

RE iam propoſita, diuinam opem implorare vates conſueuerunt. Meritò, noua enim plerunq;, magna ſemper & admiranda canunt. Eſt autem ea in hominum mentibus impreſſa opinio, nihil arduum ac difficile ſine cæleſti afflatu poſſe perfici: proinde omnes quibus aliquod eſt cum religione commercium, ad auxilium diuinum, opus laborioſum aggreſſuri confugiunt. Quod ipſum poetæ dum faciunt, aliorum animos ad beneuolentiam alliciunt. Pietas enim eſt amabilis: vt omittam, quod inuocatione attentionem ſummam, admirationemq́; commouent: perinde, ac ſi illa diuinitus efferãtur. Græci inuocationem, propoſitioni coniungunt, vt Homerus in vtroque opere.

μῆνιν ἄειδε θεὰ πηληϊάδεω Ἀχιλῆος.

ἄνδρα μοὶ ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον, ὃς μάλα πολλά.

Latini plerinq; omnes ſeorſim vtrunq; faciunt. Patet in Æneide, & Georgicis, ne alios in præſentia nominem. Quo tempore Imperatores quaſi diuiſum cum Ioue tenebant imperium, poetæ ipſos vt numina inuocabant: vt item aliquando illuſtres viros. Virgilius in Georg. Auguſtum, Ouidius in Faſtis Germanicũ Cæſarem, Lucanus Neronem, Flaccus Veſpaſianum, Statius Domitianum, Oppianus Antoninum. Quomodo porrò oratori datur poteſtas in ipſo orationis curſu, quoties locus

requirit,

requirit, denuo captare beneuolentiam & attentionem renouare: ita fas & ius est poetæ, vel ob aliquam rei difficultatem exortam, vel ob grauitatem, & magnitudinem, vel nouitatem inuocationem iterare. Virgil. lib. 6. illa loca nulli visa, & inaudita apud inferos descripturus,

Dij quibus imperium est animarũ, Vmbræq; silentes, &c.

Iterum in 7.

Tu Vatem, tu Diua mone, dicam horrida bella.

In eodem, & in 10.

Pandite nunc Helicona Deæ, cantusq; mouete,

Non solum initiis operum suorũ Musas inuocant, inquit, Fabius, sed prouecti quoq; longius, cum ad aliquem grauiorem venerint locum, repetunt vota, & velut noua precatione vtuntur. Nobis autem Christianis (præsertim cum argumenta pia, sacra, diuina suscipimus) pulchrum est à Deo Opt. Max. ab eius filio Iesu Christo, à sacrosancto Spiritu, à matre domini, à reliquis immortalibus auxilium poscere: quorum omnium fauor si nostra studia comitabitur, nihil verendum erit, ne illa parum feliciter procedant.

ORDO NARRATIONIS EPICAE.

CAPVT V.

PROPOSITIONEM inuocatio, inuocationẽ excipit narratio. Sed ante hanc est quãdo historicorum more caussas quasdam, quamuis altè, & à prima origine enumeramus, quæ simul ad ipsam expositionem quasi viam muniant, eamq; illu-

illustrent. Sic Virgilius cur tantis in Æneam odiis baccharetur Iuno, caussas prius quinque recensuit, quàm ad narrationem aggrederetur. Sed iam de totius narrationis collocatione, vnde videlicet ordiendum sit Epico disputemus. Virg. noster Homericarum perfectionum cupidissimus, opus non quidem ab euersione vrbis Troiæ, verum à nauigatione è Sicilia versus Italiam inchoauit. Turbulentissima autem tempestate iactatus, & ad Africæ littora tandem appulsus Æneas, ibique à Didone Carthaginensium regina hospitio perhumaniter, ac perbenignè exceptus, ipsam Troiæ vastationē, itinera omnia à Troiæ littoribus in Siciliam vsque terra marique confecta duobus libris, secundo, inquam, & tertio commemorat. Quamobrem, si ad rerum gestarum ordinem tempusque respicimus, liber secundus erit primus, tertius secūdus, primus tertius: quia prius vtique capi, & solo æquari Troiam oportuit, quam Æneas diuersa exilia, & desertas terras quæreret, atque ab Italia reiectus, per Tyrrhenum pelagus in Africum littus exscenderet. Homerus in Odyssea post deletum funditus Ilium Vlyssem in insula Ogygia, apud Calypsonem Atlantis filiam constituit. Deinde per grauissima pericula ad Alcinoum Phæacum regem in Corcyram insulam deducit. Ibi (sicut Æneas Carthagini apud Didonem inter epulas) suos errores, pugnas, & casus antegressos lib. 9. & reliquis tribus vsque ad 13. exponit. Videtur itaque Virgilij saltem & Homeri exemplo vel à postremis, vel à mediis ducendum narrationis principium, secus quam historici solent, qui à primis initiis, & caussis narrationem

tionem ordiuntur, & rerum tantummodo ordinem, ac seriem temporum intuentur: quos cum imitatus sit in Metamorphosi Ouidius, potius inter historicos fabulosos, quam inter poetas epicos à quibusdam habetur. Quod si qui vitam alicuius carmine persequuntur, ab ortu eius ducant initiũ, illi quoq; hac in parte magis erunt historici, quam poetæ. Hoc illis versibus pręcepisse Horatium eruditi contendunt.

Ordinis hæc virtus erit & Venus, aut ego fallor,
Vt iam nunc dicat, iam nunc debentia dici:
Pleraq; differat, & præsens in tempus omittat.

Volunt etiam (iam nunc debentia dici) esse media, vel postrema: (pleraque) esse antecedentia, quæ omitti debent præsens in tempus, hoc est, in ipso ingressu narrationis, vel in aliud tempus, quod commodius illis narrandis censebitur. Reprehenditur Apollinius, qui in hunc ordinem neglexerit in Argonauticis. *Poeta igitur non vndelibet, & gemino ab ouo, sed à re aliqua illustri faciet initium, rerumq; nouitate & episodiis auditoris animum quasi captiuum ad finem vsque perducet. Antecedentia verò, & media (si ab vltimis ceperit) opportunè intermiscebit. Sicut Tragici & comici non ea omnia quæ argumento commemorant, per agentes personas imitatur: verum inde agentes faciunt, vnde res ad certam temporis legem venire potest: quæ verò antecedunt, ea explicant in prologo. Id est in prima parte fabulæ, in qua res præterita ab actore aliquo edicuntur. Quod in actu primo maximè fit, vt spectator ex præteritarum rerum commemoratione intelligat, quæ aguntur.* Hæc ad istum modum Viperanus.

EPICAE, ET HISTORICAE NARrationis cognatio, atq; diuersitas.

CAPVT VI.

POETIS cum historiarum scriptoribus, quemadmodum in multis conuenire, sic vicissim in multis non conuenire animaduertas licet, si attentius ambas facultates inter se composueris. De harum igitur similitudine, & differẽtia in narrationibus, quantum satis erit explicemus. Rem gestam & veram ad exponendum sumit etiam Epicus, vt Historicus, quamuis suo eam more, & libertate tractet. Non omnia de Ænea finxit Maro; legerat aliquid, sicut de illo, ita de expugnatione Ilij apud historicos. Vterq; proponit quod est narraturus: perinde vt orator id de quo est dicturus. Amant historici nescio quomodo verba poetica. Xenophontis sunt ista, ἀναΐξας, γεραίρω, χρωμένη, δυσμένεσσι, ἐκπαγλότατος, ὅπλοις, παμφάης, τεύχάζω, & alia complura, cum Thucydide & Herodoto illi communia. Allusit nonnunquam ad Homeri locos, & locutiones quasdã ab eo mutuatus est. Nec poeticis vocabulis caret Liuius. Eius enim leguntur hæc. *Is Æneam Syluium creat, loco herbido, mater veridica, magister regij pecoris* (vt Virgilius, Pan curat oues ouiumq; magistros) *inter tela volantia.* Quin & dimidiatos, & plenos versus apud hunc & Sallustium inuenire est. *Facturus ne operæpretium sim. Etsi in tanta scriptorum turba mea fama. Docet, vanam sine viribus iram. Spurius Tarpeius Romæ præerat arci,* si longum

sit,

fit, præ, & si in Spurius more antiquo absorbeatur s. Hæc omnia ex primo libro Liuij, qui solutum quodammodo poema videtur scribere. Sallustius ab hexametro cæpit. *Bellum scripturus sum quod populus Romanus.* συνδαῖζει. Fideliter ambo, poeta videlicet & historicus, locos, ritus, mores, gentes describunt. Africam Sallustius: quod vt melius faceret, dicitur eam obiuisse: vt Homerus illa loca Græciæ, de quibus in secundo Iliados. Galliam describit Cæsar, Carthaginem Virgilius, & Italiam in 2. Georg. In 3. Æneid. ritum placandi manes, in 6. rationem sepulturæ. Liuius in 1. docet quo pacto ferirentur fœdera, quibus cærimoniis indiceretur bellum. Apud Herodianum ἀποθέωσιν Imperatorum legas. Atque hac in parte poetis vehementer prosunt historici. Res à capite, & vltima origine historici repetunt, propter clariorem rerũ videlicet propositarum explicationem. Liuius: *Iam primum omnium satis constat, Troia capta in cæteros sæuitum esse Troianos, & quæ sequuntur. Sallustius in Catilin. Vrbem Romam, sicuti ego accepi, condidere atque initiò habuere Troiani*. Dido in 1.

Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus genuit Phrygij Simoentis ad vndam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire
Finibus expulsum patriis, &c.

Conuenit ambobus item in eo, quod caussas rerum ante narrationem exponunt. Hoc egit Liuius in bello Punico lib. 21. & Virgilius, vt ostendi capite antegresso, ab illo scilicet versu, *Vrbs antiqua*, ad illum, *His accensa super*. Plane historice ibi se gessit, etiamsi caussæ illæ fictæ sint omnes. Quærit etiam

caussas dissidij inter Agamemnonem,& Achillem Homerus 1. Iliad. initio. Ac de cognatione quidẽ hucusq; : nunc de diuersitate.

Aristoteles luculentum discrimẽ his verbis tradidit. *φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι οὐ τὸ τὰ γενόμενα λέγειν, τοῦτο ποιητοῦ ἔργον ἐστὶν, ἀλλ' οἷα ἂν γένοιτο, καὶ τὰ δυνατὰ κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον. Perspicuum est autem ex supra dictis, poeta munus & officium non esse, ea quæ facta sunt exponere, sed qualia fieri potuissent, & ea quæ esse possunt secundùm verisimile, vel necessarium.* Quem locum sic interpretari licet. Aut veram actionem explicandam sumit poeta, aut ipse totam fingit. Si veram sumit, non sic omnino narrabit, vt res contigit, nam hæ partes historicorum sunt: sed vt geri potuit. Quod si cõfingit, illa erit *δυνατὴ*, aut secundum probabile, aut secundùm necessarium: possibile enim dialecticis est, quod fieri potest, siue possit etiam non fieri, siue non possit non fieri. Pergit Aristoteles *ὁ γὰρ ἱστορικὸς καὶ ὁ ποιητὴς οὐ τῷ ἢ ἐμμέτρως λέγειν, ἢ ἄμετρα διαφέρουσιν, &c. Historicus & poeta non eo distant, quod aut metris adhibitis, aut sine metris dicunt: liceret enim Herodoti scripta in metra conuertere, & nihilominus tamen historia quædam esset cum metro, quam sine metro. Verùm hoc discrepant: ille dicit ea quæ facta sunt, hic autem qualia fieri debuerint. Quo fit vt philosophicum magis, & præstantius quiddam sit poesis, quam historia. Poesis enim potius quæ vniuersè, historia quæ sigillatim fiunt, dicit. Est autem vniuersum quidem, quali homini, qualia cõueniat dicere aut facere: singulare autem, quod Alcibiades fecit, aut passus sit.* Ergo poetæ, licet Achillem iracũdia furentem, Vlyssem disertum ac prudentem, Æneam pium describant, & de personis definitis videan-

videantur loqui, tamē in homine vno, in vna persona genus ipsum, rem vniuersam, τὸ καθ' ὅλου ante oculos cōstituunt, sapientissimeq́; in primo naturam iracundi, quidq́; ille dicat & faciat, in altero prudentis, in tertio pij ostendunt: atq; vt ante dictum est, res gestas Æneæ, Vlyssis, Achillis non sic narrant, vt ab illis gestæ sunt: sed vt ab illis secundum personā ipsorum geri aut potuerunt, aut debuerūt. Vides, opinor, quam rectè Aristoteles pronuntiauerit, poesin esse φιλοσοφώτερον: philosophia namque τὰ καθ' ὅλου vniuersalia intuetur, quid & qualis nempe sit homo, equus, corpus, motus: non quid aut qualis Socrates, Bucephalus, quid meum, tuum, aut hoc corpus, aut hic motus: indiuidua enim, vt vocant Dialectici, sub scientiā non cadunt, quia fluxa, mutabilia, interitui obnoxia sunt. Et poetæ quidem hoc vniuersum in singularibus definitisq́; personis exprimunt ac repræsentant, vt Virgilius in Ænea magnanimum ac religiosum principem. Hoc philosophi non solent: definitionibus enim, præceptis, ac disputatione cōtenti, exempla non requirunt. Petunt quidem argumenta aliunde plerunq; vates: verùm rebus aliam formā faciemq́; inducunt, vt supra paucis diximus: addendo nimirum, demendo, transferendo, ordine permutando. Res singulares ac certas mutuantur sane ab historicis, verū ab indiuiduis ad ipsas formas, & genera se conuertunt. Quocirca sicut vniuersæ & communis rerum naturæ scientia melior est, quam verum singularium cognitio: ita, conuenienter doctrinæ Aristotelis, poesis melior est historia. Sed iam alias differētias inuestigemus. Præ-

cipit Horatius, vt persona talis seruetur ad extremum, qualis fuit ab initio: vt sibi constet, vt nihil pugnans, nihil cōtra decorum committatur. Huic præcepto historicus parere non potest, qui diuersa diuersis locis, temporibus, hominibus gesta exponit, quæ in Africa, quæ in Italia, quæ in Macedonia, his, illis coss. à Scipione, à Catone, à Pompeio, &c. eiusdem etiam hominis inter se contraria studia virtutesq́ue & vitia narrans, Liuius Annibalis, Sallustius Catilinæ. Hoc poeta, qui vnam aliquam actionem explicandam sumit, nunquam fecerit. Maxima porrò libertas in omni genere concinnitatis, leporis, elegantiæ concessa est poetis. Oratorum, historicorumq́ue oratio in modum matronæ grauis compta & ornata incedit, pigmenta, calamistros, blanditias non magni pendit.

PRAECEPTA NARRATIONIS EPICÆ.

CAPVT VII.

VNDE narrandi principium Epicus poeta duceret, supra traditum est: ab aliquo scilicet loco illustri, quamuis id principium rei non fuerit. Non enim rerum gestarum, sed fictæ cuiusdam actionis explicatio est narratio epica. A re aliqua præstanti, inquā, quæ in tota fabula multum emineat, etiamsi illa aut media, aut extrema sit. Et quemadmodum insigne debet esse initium, sic etiā finis siue exitus erit memorabilis: id quod

in vtroque poeta, Homero & Virgilio cernimus. Tres auté sunt virtutes narrationis, breuitas, perspicuitas, probabilitas. Secundam & tertiam diligentissimè consectabitur Epicus, earumq; rationem à Rhetoricæ magistris percipiet. Primam magnopere non curabit: nihil enim præter narrationem habet, nullam confirmationem, nullum epilogum. Et hæc narratio ad legentis, seu ad vitæ humanæ vtilitaté, non sine magna voluptate conferri debet. Ergo amplificationes, omnesque dicendi veneres desiderat: nec potest necessariis tãtum, & quadam verborum parsimonia definiri. Nihilominus quandoq; in epopœiam cadit breuitas: siquidem res ipsa interdum paucissimis verbis, & versiculis explicari vult. Vbi summa cautio est, ne dum breuis esse contendit poeta, obscurus fiat. Illa quoque breuitatis lex nunquam non obseruanda erit: vt neq; nimis altè, quasi ab ouo rem repetamus, neq; vltra quam oportet producamus: quod Virgilio accidisset, si, vt nonnulli perperam opinantur eum voluisse, res Albanas atque Romanas etiam fuisset persecutus: quæ profectò sunt extra fabulam, & vnam illam actionem Æneæ, quam imitandam susceperat. Vitanda igitur obscuritas, non in breuitate solum: sed aliâs semper, & quàm clarissimè omnia explicanda. Quò pertinet, ne fabulis inserendis luxuriemus: raræ sint, nec ita abstrusæ, vt mediocriter eruditis multum negotij facessant. Ne magnam antiquitatis cognitionem ostentemus: nec frequenter ad historias veteres, aut dicta egregia sapientum alludamus: nã vt ista opportunè si facias, vehementer placent:

sic ipsa frequentia displicent, & tenebras gignunt. Fugienda etiam sunt verba prisca, obsoleta. Interim antiquum verbum habere dignitatem non negauerim: & Virgil. quædam prisca rectè intexuit. Fugiendæ crebræ, & longiusculæ parentheses, hyperbata, & quidquid perspicuitati potest officere. Quam porrò necessarium sit, narrare verisimiliter, quis ignorat? siquidem Poetæ officium est, non tam quæ facta sunt, quam quæ fieri potuerunt, exponere. Si igitur narratio illius vera non est, nihil peccauit: si non est verisimilis, hoc est, si malè imitatur, si dicit ea, quæ fieri non possunt, nomen suum amittit. His tribus virtutibus adiungit Cicero in Partit. suauitatem. Hanc autem esse affirmat, quæ habet admirationes, exspectationes, exitus inopinatos, interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates. Hæc non minus epopœiæ, quam duæ reliquæ necessaria est, & narrationem maximè illustrat, summamque poetæ opinionem parit. Ista vero omnia qualia sint, Æneis docebit. Mirificus etiam suauitatis artifex Homerus est. Ornanda præterea, & varianda erit narratio episodiis, & aspergenda rerum futurarum semina, interimque in præsentibus iucundè morandus auditor. Adhibenda rerum, verborum multa vicissitudo varietasque: grauiter omnia dicenda, non tumidè, non comparatè. Videndum ne prima mediis, vltima primis dissideant: & quæ desperamus tractata nitescere posse, illa relinquenda sunt.

Potuissem

Potuissem ex Horatio,& aliis nostrę ætatis scriptoribus non paulò plura præcepta congerere:sed verebar, ne esset ineptum negotium, spectare id, vt nihil omittas potius, quam vt potiora doceas. Fecissem præterea nimis longum. Et sciebam multa hoc libro partim dicta,partim dicenda,quę ab isto loco minimè abhorrerent. Nam quomodo heroica poesis, quæ est omnium regina, multa aliis poesibus largitur: sic rursum ipsa ab illis aliqua sumit: vel potius cum aliis quædam habet communia. Itaque pauca, & vt arbitror, præcipua hic posui: reliqua, præsertim poetarum, & ante omnes Homeri,& Virgilij lectione discentur. In quibus poetis qui fuerit exercitatus, & nostra quæcunque de epopœia diximus rectius intelliget, &, si volet, multa illis adiunget.

LEGES ALIQVOT AD HEXAmetri elegantiam.

CAPVT VIII.

PRIMA esto. Elegantissimi censentur hexametri, qui numeris siue pedibus ipsarum rerum actionumqúe celeritati, tarditati, difficultati: grauitati,amplitudini argumentorum, ac personarum respődent, & rem ipsam oculis quodammodo aspectandam subiiciunt: qua de re cap. sequenti copiosius. Tales exempli caussa sunt hi, celeres quidem Aeneid. 5.

Inde vbi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
Haud mora prosiluére suis, ferit æthera clamor
Nauticus, adductis spumant freta versa lacertis.

Tibullus.

Namq; agor vt per plana citus sola verbere turbo.

Viden' crebritatem dactylorum? nunc tardos & σπονδαϊζοντας proferamus. De cyclopibus fulmina Ioui fabricantibus.

Illi inter sese multa in brachia iactant.
Luctantes ventos tempestatesq; sonoras.
Olli sedato respondit corde Latinus.

In his versibus regnare spondeum cernis, & vnicum dactylum adhiberi, qui prætermitti non potuit. Hic de spondaico versu dicemus aliquid.

II. Spondaicum vocant, in quo quinto loco, quæ dactyli propria sedes est, collocatur spondeus: quod variis de caussis fieri consueuit. Propter emphasim, propter auctoritatem dignitatem, maiestatem: item propter affectus magnitudinem exprimendam: nec non ad rem inopinatam, & magnam significandam, quæ ex appositis exemplis facilè cognosci poterunt.

Tun' ille AEneas, quem Dardanio Anchisæ.
Constitit atq; oculis Phrygia agmina circumspexit.
Cum sociis, natoq;, penatibus, & magnis Diis.
Chara deûm soboles, magnum Iouis incrementum.

Catullus.

Aequorea monstrum Nereides admirantes.

Propert.

Sunt apud infernos tot millia formosarum.

Inculcant illud pręceptores carminum, vt si quinta regione spondeum collocare ob antedictas caussas velimus, quarto loco ponatur dactylus,

alio-

alioqui verſum inſuauiorem futurum: quales ſunt iſti:

Aut leues ocreas lento ducunt argento.
Saxa per & ſcopulos, & depreſſas conualles.

Huiuſmodi & alia, de quibus paulò poſt differetur, præſtabit obſeruare in Virg. quam annominationes, alliterationes, alphaciſmos, cappaciſmos, deltaciſmos, ſigmatiſmos, & his germana, quę ille nec per ſomnium cogitauit.

III. Non aſpernandum præterea, immo inſigne huius carminis ornamentum creditur, quoties ſententia ſuſpenditur, nec niſi poſt quartum, ſextum, ſeptimum, octauum quandoq; verſum completur. Exempla ſub manu ſunt.

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egreſſus ſyluis, vicina coegi,
Vt quamuis auido parerent arua colono:

& ſequentes quinque his proximè annexi. Item 3. Æneid. habes ſeptem verſus, quaſi quandam catenam efficientes, cum vnus ab altero, ſequens ab antecedente, & ille ab hoc pendeat: ob quam cauſſam præter alias, hoc carminis genus ἔπος appellatum putatur.

Poſtquam res Aſiæ Priamiq; euertere gentem
Immeritam viſum ſuperis, ceciditq; ſuperbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia:
Diuerſa exilia, & diuerſas quærere terras
Auguriis agimur Diuûm: claſſemq; ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quò fata ferant, vbi ſiſtere detur.

IV. Non caret res venuſtate, cum vnico verſu ſententia tota perficitur.

Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.

Heu

VERSVS CVM RERVM NATVra numero, verbis, & sono congruere oportere.

CAPVT IX.

BONORVM & præstantium poetarum cura tribus potissimum in rebus elucere consueuit. Dant inprimis operam, vt versus, non quidem legitimos pedes habeant, & vocibus condantur latinis, vsitatis ac propriis, non barbaris, obsoletis, aliunde accersitis: hoc enim totum ad tyrocinium, & primas exercitationes primáque præcepta pertinet: sed vt rei subiectæ, seu læta seu tristis, seu blanda seu atrox, seu tarda seu celeris, seu grauis seu leuis illa fuerit, temperamento numerorum, verbis ipsis, atque sono penitus quadrent, eamqúe imitentur. Optimi autem iudicantur, in quibus hęc tria copulata reperiuntur: quód sæpe fit, vbi perfectum est aurium iudicium, & bene scribendi consuetudo optimam naturam confirmauit. Quid igitur illo versu Maronis numerosius, sonantius, verbis aptius:

Quadrupedante putrem sonitu quatit vngula campum.

Et 1. Georg. pereleganter grandinis salientis crepitus exprimitur.

Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.

Tales non paucos in hoc poetarum Platone inuenias. Sed iuuat de singulis seorsim agere, ac primùm de numero.

Numerus alius celerior, alius tardior, alius ex

vtroque mistus & conflatus est. Celeritas quidem ex iis nascitur pedibus, quorum aut omnes, aut plures, aut priores syllabæ breues sunt, vt ex trochæis (sic enim cum Cicerone trybrachim appello, à cursu) ex dactylis, ex anapæstis, ex iambis. Tarditas ex his, quorum aut omnes, aut plures, aut priores longæ: vt ex molossis, creticis, choreis. Mixtum numerum procreant pedes vtriusque generis confusi. Accuratè igitur natura, & vultus rerum spectari debet, atque in vnaquaque forma carminis ad eum velut in tabula referendum, accommodari pedum dispositio. In primo Æneid. Postquam Iuno Æolum ventos & tempestatem poposcit, depingitur illorum eruptio velocissima, signo ab Rege dato, idque numeris rapidissimis.

Hæc vbi dicta, cauum conuersa cuspide montem
Impulit in latus, ac venti velut agmine facto
Quà data porta ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuère mari, totumque à sedibus imis
Vnà Eurusque, Notusque ruunt, creberque procellis
Africus.

Dehinc duobus verbis fluctuum vastitas, ventorumque in iisdem concitandis, & conuoluendis quasi nixus, & molimen diuinitus exprimitur.

& vastos voluunt ad littora fluctus.

In 2. aggrediuntur Troiani turrim cælo eductam demoliri. Perpendamus quam mirifica celeritate verborum celerem eius prolapsum Maro demonstrarit.

conuellimus altis
Sedibus, impulimusque, ea lapsa repente ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaûm super agmina late
Incidit.

Quid

Quid incitatius? quid volubilius fieri poterat? Iratorum sermo est præceps, & frequentius interruptus propter impetus vehementiam, quę hoc ipso quod nimium vrget, linguam remoratur. Sic igitur Dido ad suos Cartaginenses, iam altum tenente Ænea, quem vt apud se maneret, nullis precibus misera mulier emollire quiuerat.

Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.

Similis trepidorum est oratio. Caicus cum Rutulorum exercitum Turno ductore aduentantem è tumulo prospicit.

Quis globus ò ciues caligine voluitur atra?

Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros,

Hostis adest:

Sic cum nocte ruere pariter videtur ille,

Vertitur interea cælum, & ruit Oceano nox.

Et ille vnà cum boue,

Sternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos.

Remigantium nautarumq; labores, tardioribus numeris æmulatus est in 3.

Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt.

Et idem.

Cornua velatarum obuertimus antennarum.

Ille versus de Polyphemo est sane horrendus,

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Mezentium vide quomodo consistere faciat hoc carmine.

Hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat.

Porrò de Latino sene, qui furentem audacia & iracundia Turnum iuuenem placare conatur.

Olli sedato respondit corde Latinus.

Sonus

Sonus quoque non oscitanter est quærendus, & pro rerũ occasione variandus, vt sit in magnis & grandibus grandis, in tenuibus exilis, in hilaribus lętus, in tristibus mœstus, in atrocibus asper, in quietis sedatus.

Et quia sonus ex verbis gignitur, conquirenda verba, ac in promptu habenda sunt verba consonantiora, sciendumque non minus verborum delectum esse originem præstabilis & festiui poematis, quam eloquentiæ. Verùm ex Rhetorum præceptis verborum discrimina cognoscentur: satis esto monuisse. Egregiè sonantes versus legimus Georg. 1. inter prognostica videlicet tempestatis.

Continuò ventis surgentibus aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut resonantia longè
Littora misceri, & nemorum increbescere murmur.

Est & hic locus insignis ex 1. Æneid.

Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt.

Consonantes l, r, vocales a, o, u, sonum creant, vt in 7.

Vt pelagi rupes magno veniente fragore,
Quæ sese multis circum latrantibus vndis
Mole tenet, scopuli nequicquam, & spumea circum
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.

Immo initium Aeneidos exemplum illustre suppeditat soni respondentis rebus: in quo verba ipsa, horrentia Martis, virum, horrido ipso sono aspera bella indicant, rerumque dicendarum & grauitatem & magnitudinem, vt superiores, Ille ego, &c. leuitatem & tenuitatem vitæ pastoritiæ.

Nisus

Nisus charissimum sibi Euryalum hostium corona cinctum, & in medio versantem turbine lethi, vt ait Catullus, aspiciens inquit.

Me me adsum qui feci, in me conuertite ferrum.

Mollis est versiculus propter vocalem e, soni tenuioris. Denique ne longus sim, potest in his tribus multùm natura, vnumq́ cum altero ferè implicitum est, seseq́ mutuo efficiunt: & cum vnum quæritur, inueniuntur omnia. Teneamus igitur hoc, rerum diuersitati versuum dissimilitudinē, quasi alio alioq́ vultu respondere oportere.

DE CAVENDIS QVIBVSdam vitiis.

CAPVT X.

MEA sententia nullum vitium æquè absurdum atque ridiculum est, quam cùm cæsuræ, quæ pentemimeris vocatur, & syllabæ eam antegredienti respondent duæ vltimę syllabæ versus: hoc est, cum in fine, & exitu carminis iterantur eædem syllabæ, quæ prius dimidiatum versum absoluebant, Leoninos vocant. Hos etiam vulgò Germani, ne dum eruditi, contemnunt & exsibilant: qui tamen superiorum sæculorum memoria tantopere probabantur, vt nihil propemodum, nisi hoc modo scriptum, elegans ornatumq́ putaretur. Non damnauerim, quæ in illis poematis interdum elucet pietatem, vitæq́ ac morum innocentiam: sed ostendo peccatum in scribendo, &

quod mei muneris eſt, adoleſcẽtibus caueo. Quam multa τῷ πεζῷ λόγῳ ſancte, & tamẽ ſordide ac nullo artificio ſcripta legimus? nec ſequitur, vt ſi rem veneremur & comprobemus, à ſermonis genere abhorrere non debeamus. Exempla ſunt obuia. Ouidio quidem nobili poetæ Leonini per imprudentiam exciderunt. In oratione Vlyſsis, quæ tanquam pulcherrima & ingenioſiſsima commendatur ab eruditis.

Si Troiæ fatis aliquid reſtare putatis.

Et in epiſtola Hermiones ad Oreſtem.

Vir precor vxori, frater ſuccurre ſorori.

Quod magis mirandum eſt, in Virgilio inuenti ſunt nonnulli, qualis eſt hic.

Ora citatorum dextra contorſit equorum.

Nec apud Homerum deſunt.

ἔσπετε νῦν μοὶ μῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχῦσαι.

Quò intelligas, tam procliuem eſſe lapſum in hãc culpam, vt ipſam ne diligentiſsimus quidem poeta, Virgilius inquam, omnino potuerit effugere. In pentametro ſeu elegiaco nihilominus tales deliciæ effectabantur. Exemplum perlepidum ſubiiciam, in quo verbum Phariſæa expones, ſeparata, ſeiuncta.

In cratere meo Thetys eſt coniuncta Lyæo:
Eſt Dea iuncta Deo, ſed Dea maior eo.
Nil valet hic vel ea, niſi ſint ambo Phariſæa.
Amodo propterea ſit Deus abſque Dea.

Item.

Sigula poſt oua, pocula ſume noua.

Ad eundem lapidem Naſo offendit, 3. Faſt.

Quærebant flauos per nemus omne fauos.

Malè

Malè definit hexameter in tetrasyllabam, aut pentasyllabam vocem, quarum vtraque festina, ac decora est in pentametro, contra quam superstitiosi quidam garriunt. Exempla huius vitij reperiuntur sanè in bonis poetis, verum rarissima: at in illis versibus Leoninis longè frequētissima, in quibus etiam in ipsa syllabarum dimensione sæpissimè peccatur. Apud Horatium (mirum dictu) inuentus est, qui terminaretur verbo syllabarum sex.

Quisquis luxuria tristiue superstitione.

Deformitatem parit, cum ad finem continenter tres dissyllabæ voces ponuntur: qua culpa non vacat Tibullus.

Semper vt inducar blandos offers mihi vultus.

Immo hic versus habet quatuor dissyllabas continenter.

Vitanda est item eiusdem literæ crebra iteratio. Notum Ennij carmen.

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

HEXAMETRVM NON PESSImè tum in participium, tum in monosyllabam desinere.

CAPVT XI.

SERVIVS Honoratus non vulgari eruditione literator, & interpres extra cōtrouersiam nobilis, 3. Æneid. super illo,

Progredior portu, classes & littora linquens,

finitus eſt, inquit, verſus participio, quod rarò fit apud Latinos, apud Græcos verò vitioſiſsimum eſt. Hoc à Seruio parùm cogitatè dictum notarunt docti. Nam ſi quis de Latinis vnicum Virgilium, de Græcis vnicum Homerum conſuluerit, adeo multis exemplis huius aſſertionis falſitatem deprehẽdet, vt miretur, quomodo id homini doctiſsimo, & poetis legendis exercitato in mentem vnquam venerit. Iam verò κακόφατον iudicari quo pacto poterit, quæſo te, quod duo omnium poetarum, non horum modo, ſed quot aut fuerunt, aut poſthac aliis erunt in annis præſtantiſsimi toties factitarunt? Ne autem ἀμαρτύρως fidem nobis accommodari velle credamur, ecce tibi ex Virgilio participia in ans (de quibus potiſsimum locutus eſt Seruius) quæ verſum finiunt, & quidem pauciſsima de plurimis.

Florentes ferulas & grandia lilia quaſſans.
Vilibus aut onerat pomis, lapidemq́ue reuertens.
Hi ſummo in fluctu pendent, his vnda dehiſcens.

Ex Homero vnum atque alterum teſtimonium producamus Iliad. γ. δ.

ἀυτὰρ ὁ ἀψ ἐπόρουσε κατακτάμεναι μενεαίνων.
ζεῦς δέ σφιν κρονίδης, ὑψίζυγος, αἰθέρι ναίων
ὄν, τῷ οἱ στεύσας ἔβαλεν τόξων ἐῢ εἰδώς.

Cæteros caſus participiorum vtriuſque numeri, qui ambobus poetis multò vſitatiſsimi ſunt, miſſos facio.

Idem porrò Grammaticus ad illum verſum Æneid. 8.

Procubuit, viridiq́ue in littore conſpicitur ſus,

vſum

vſum monoſyllabi verbi in fine carminis nobis interdicit,aut præſcricit potius his verbis. Sciendum tamen eſt,hoc eſſe vitioſum, monoſyllabo finire verſum:niſi fortè ipſo monoſyllabo minora animalia explicantur.

Parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus.

Gratiores enim verſus ſunt iſti ſecundum Lucillium. At nos occurrimus,legem iſtam Seruianam à Virgilio neglectam eſſe: quippe qui trecentos, & eo plures verſus, quaſi ſtabilimento hoc ſoni monoſyllabi firmauit. Nam præter animantium nomina monoſyllaba,etiam aliarum rerũ voces vnica ſyllaba conſtantes ſemper in fine carminis poſuit. Cum tamen ſola animalium paruorum monoſyllaba in fine locari poſſe aſſerat Seruius. Certè nox,mons animalia non ſunt, & bos, ſus aliqua cubitis murem ſuperant.

Eſt apud Scalig. lib. 4. cap. 48. de monoſyllabis verſum claudentibus perutilis doctrina, & poetarum contra Seruium,alioſq́ue Grammaticos erudita defenſio:quam huic loco adſcribere operæpretium fore duxi.

Ergo maximus poetarum, in 5. cum incomparabilem illum verſum feciſſet.

Sternitur exanimiſq́ue tremens procumbit humi bos,

impudentiſsimè Seruius, peſsimus, inquit, verſus in monoſyllabam deſinens. Vtrum enim malis? huncne, an,

Sternitur exanimiſq́ue tremens bos corruit ictu?

Quis igitur illum quoq́ue Grammaticorum interpolabit nobis, ne ſit monoſyllabum?

Dat latus,inſequitur cumulo præruptus aqua mons.

Quem verſum quare non appellauit peſsimum, ſicut & congenerem illum alterum? aut quare diſtulit iudicium

monosyllaborum à primo ad quintum librum? Atqui poterat sic,

Insequitur tumidis mons incitus vndis.

Verùm vt corruit taurus, vt confluxit in vnum mõtem mare: ita corruit versus in monosyllabum, copia multarum syllabarum in vnam syllabam coacta est: sicut & in illo.

ruit Oceano nox.

Quid illo acrius?

en haec promissa fides est?

Nihil enim aptius indignationi, quam oratio desinens in monosyllabum. Vel euolue Demosthenis orationes: quotnam eiusmodi periodos inuenies? Inuerte modò, nihil frigidius. Horatius quoq; quum è magnis captis futile poema extiturum stomacharetur, ex prolixis vocibus eduxit finem monosyllabum.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Sic poeta valido monosyllabo sustentauit procedentem, ac mobilem versum,

Massyliq; ruunt equites, & odora canum vis.

Quam vocem si transmittas aliò, totus pereat decor. In illo quoq; auertit Dea mentem, vt postea figat in pertinacia.

accensa Dea mens.

Hanc dispositionem cum apud Ennium, apud Lucretium inuenisset, dixerant enim,

& fortis equi vis,

non putauit amittendam occasionem, qua illam in suos numeros transferre posset. Pauci enim in aliis poeseos legibus, nullus hac in parte cum Virgilio comparari dignus est. Itaque omnibus locis adeo studiosus fuit collocationis, vt si quid tantillum mutes, deterius facias.

DE COMOEDIA.

DEFINITVR COMOEDIA, & Tragicocomedia.

CAPVT XII.

COMOEDIAM Cicero ſcriptum reliquit, eſſe imitationem vitæ, ſpeculum conſuetudinis, imaginem veritatis. Quæ verba non tam ad comœdiæ notionem euoluendam, quam ad eam commendandam pertinent. Haud ſecus ac illa ad laudandam hiſtoriam in 2. de Orat. Hiſtoria verò teſtis temporum, nuntia vetuſtatis, vita memoriæ, &c. Illa quoque definitio: eſt priuatarum, ac ciuilium rerum citra periculum complexio, aliquot ob cauſſas vitioſa reperitur. Nos igitur ſic eam definiamus. *Comœdia eſt poëſis dramatica, quæ ob docēdam vitæ conſuetudinem, ciuiles & priuatas actiones, non ſine leporibus & facetiis imitatur.* Ab epopœia, & tragœdia, quæ publicas res, & heroum acta complectuntur, comœdiam ſeparant actiones ciuiles & priuatæ. Præterea epopœia non eſt dramatica: & tragœdia ſales atque iocos neſcit, qui riſus pariunt: cum illa ad terrorem potiùs incutiendum, & commiſerationem excitandam cōferatur, quæ quidem dolorem & mœſtitiam habent.

Tragicocomœdia eſt confuſum quiddam ex comœdia & tragœdia: quando nimirum cōtra legem comicam, illuſtriores auguſtioresque perſonæ admiſcentur. Hoc verum eſſe in Amphit. apud Plautum Mercurius ſignificat, in qua comœdia partes dantur Ioui.

Faciam vt commista sit tragicocomœdia.
Nam me perpetuo facere vt sit comœdia
Reges quò veniant, & dij, non par arbitror.
Quid igitur? quoniam hic seruus quoq; partes habet,
Faciam proinde, vt dixi, tragicocomœdiam.

Poteſt etiam dici, eſſe tragœdiam cum exitu comico, hilari videlicet, pacato, & tranquillo. Finis itaque tragicocomœdiæ ſemper erit lætus. Verum enimuerò, licere viciſsim facere comicotragœdiã, cuius nimirũ exitus ſit lugubris, haud affirmem: quandoquidem perſonarum vulgarium humiliũmque caſus & calamitates, cum ad memoriam, tum ad commouendos animos nõ tanti ſunt momenti. Adde quod huiuſcemodi fabulæ nullum vſpiam apparet exemplum.

COMOEDIAE ORIGO, ætates, genera.

CAPVT XIII.

A Ruſticanis ad vrbanos hoc modo profluxit comœdia. Cum Apollini Nomio, ſeu Paſtorali ob frugum prouentum facerent agreſtes, primum quidem circum ipſam aram, tum circum vicos pagosq; chorum cum cantibus lætabundi ducebant, ſeſeq; mutuis conuitiis, aliósque ſimiliter, à quibus eſſent læſi onerabant. Poſtmodum noctu ciuitates ingreſsi, plateas obambulantes, eodem modo ciues ditiores ac potentiores accipiebant, à quibus aliquid iniqui pertuliſſent: nominatim eos exagitantes, eorumq; mala facinora, & quas

& quas accepissent iniurias memorãtes. Animaduersum est, hoc ad homines à maleficiis propter infamiæ metum deterrendos proficere: inde potestas facta idem interdiu impune committendi, & compositis ad eam rem carminibus, si qui præstarent ingenio. Creuit paulatim negotium, nactique summam occasionem poetæ, comœdias scriptitarunt, in quibus haud dissimulanter, & nominatim improborum ciuium mores vitamq; omni genere dictorum contumeliarumq; quam liberrimè proscinderent.

Sed ætas comœdiæ haud vna fuit. Alia enim nominata est vetus, quam sub Susarione indigestam, rudem, inconcinnam Cratinus partibus & actibus distinxit ac disposuit: Aristophanes eidem quasi manum extremam addidit. Horatius hunc, item Eupolin, & Cratinum veteris comœdiæ tanquam præcipuos auctores profert: simulq; solemne illius in carpendis hominum vitiis narrat, & eius deinde locum satyram tenuisse confirmat. Nec tantum reprehensione dignos, sed indignos & insontes, vt Periclem, Socratẽ, Aristidem æque vellicabant. Hinc illa M. Tullij querimonia in 4. de Repub. *Quem illa (comœdia antiqua) non attigit, vel potius quem non vexauit? cui pepercit? Esto. Populares homines, improbos in rempub. seditiosos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læsit. Patiamur. Etsi huiusmodi ciues à censore melius est, quam à poeta notari. Sed Periclem, cum iam suæ ciuitati maxima auctoritate plures annos domi & belli præfuisset, violari versibus, & eos agi in scena, non plus decuit, quam si Plautus noster voluisset, aut Næuius P. & Cn. Scipioni, aut Cecilius M. Catoni maledicere.* Cæterum vniuersum quoq; populum, nedum singulos, vt se

res dabat,& quandocunque poterant,insectabantur, nulli ordini, ætati, sexui parcebant: interim, quod mirere, ipso populo propensis animis audiente. Versus Horatiani sunt hi.

Eupolis atq; Cratinus Aristophanesq; poeta,
Atq; alij, quorum comœdia prisca virorum est:
Si quis erat dignus describi, quòd malus aut fur,
Quod mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multa cum libertate notabant.

Hæc maledicentia, in qua potissimùm chorus regnabat, cohibita & compressa dicitur, cum attritis populi opibus respub. Atheniensis triginta tyrannorum iugo ceruices coacta est supponere. Lata enim lege integrum erat affectis per scenam iniuria, afficientes vocare in iudiciũ. Hac ratione poetas in officio potentiorum metus continuit, sublatúsque est chorus, cuius supra dicebamus fuisse munus, vt in quoscunq; liberet, reprehensionum velut spicula contorqueret. Horatius.

Successit vetus his comœdia non sine multa
Laude, sed in vitium libertas excidit & vim
Dignam lege regi: lex est accepta, chorúsq;
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.

Quamobrem comœdia, in qua nullum aperte, & cum nomine fas erat lædere, quæque in eo quandam verecundiam, & modestiam adhibebat, nuncupata est Media: sed non ante, quam Nouæ inducta est appellatio. Ergo comœdia, quæ neutrius faciem ostenderet, veteri similior fuit, ius quoddam reprehendendi retinens, quando chori loco parabases, quibus scripta, & dicta poetarum nullo maleficij crimine, aut pœnæ suspicione cauillabatur, non omittebat, ciuiumq; peccata tectius coarguebat:

bat: donec ipsa quoq; in suspicionem odiorum ac simultatum veniens, potestatem reprehensionis omnem amisit.

Post id Alexand. Philippi imperante, argumentis ac personis plane confictis, & facetiis ad delectandum interpositis, vitam communem ac mores imitari cæperunt. Prisca illa frequenter vera tractabat argumenta: hæc nunquam. Illa ansam opprobrandi, & insectandi vndelibet accipiebat: hæc citra amarulentiam iucunda, raró quosdam criminationum aculeos, nulla cum contumelia immiscebat, eratq; populari, ac de medio sumpto sermoni similior, iambicis & trochaicis contenta versibus: cum in antiqua pluribus carminum formis vterentur. Menandrum aiunt Nouæ comœdiæ principem habitum.

Deinceps, vt propositum est, comœdiæ genera consideremus. PALLIATA à pallio, quo supra tunicam amicti incedebant Græci, erat ea, quæ & argumento græco componeretur, & in qua histriones ad Græcorum morem palliati prodibant: cuiusmodi sunt Terentianæ & Plautinæ fabulæ. TOGATA perinde à vestitu, sed Romano: Romanorum siquidem toga, vt Græcorum pallium. Hæc rebus & ritibus Romanis conficiebatur. Nomine porro Togatarum Horatius Tabernarias intellexit, illo versu ad Pisones.

Vel qui Prætextas, vel qui docuere Togatas.

Togatarum principatum sortitæ sunt PRAETEXTATAE. Harum personę Romanæ, publicæ, nobiles, graues, honoratæ, magistratus denique, à cuius genere vestis (prætexta enim magistratuum vestis,

græcis

res dabat, & quandocunque poterant, insectabantur, nulli ordini, ætati, sexui parcebant: interim, quod mirere, ipso populo propensis animis audiente. Versus Horatiani sunt hi.

Eupolis atq; Cratinus Aristophanesq; poetæ,
Atq; alij, quorum comœdia prisca virorum est:
Si quis erat dignus describi, quòd malus aut fur,
Quod mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multa cum libertate notabant.

Hæc maledicentia, in qua potissimùm chorus regnabat, cohibita & compressa dicitur, cum attritis populi opibus respub. Atheniensis triginta tyrannorum iugo ceruices coacta est supponere. Lata enim lege integrum erat affectis per scenam iniuria, afficientes vocare in iudiciũ. Hac ratione poetas in officio potentiorum metus continuit, sublatúsque est chorus, cuius supra dicebamus fuisse munus, vt in quoscunq; liberet, reprehensionum velut spicula contorqueret. Horatius.

Successit vetus his comœdia non sine multa
Laude, sed in vitium libertas excidit & vim
Dignam lege regi: lex est accepta, chorúsq;
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.

Quamobrem comœdia, in qua nullum aperte, & cum nomine fas erat lædere, quæque in eo quandam verecundiam, & modestiam adhibebat, nuncupata est Media: sed non ante, quam Nouæ inducta est appellatio. Ergo comœdia, quæ neutrius faciem ostenderet, veteri similior fuit, ius quoddam reprehendendi retinens, quando chori loco parabases, quibus scripta, & dicta poetarum nullo maleficij crimine, aut pœnæ suspicione cauillabatur, non omittebat, ciuiumq; peccata tectius coarguebat:

bat: donec ipsa quoq; in suspicionem odiorum ac simultatum veniens, potestatem reprehensionis omnem amisit.

Post id Alexand. Plilippi imperante, argumentis ac personis plane confictis, & facetiis ad delectandum interpositis, vitam communem ac mores imitari cæperunt. Prisca illa frequenter vera tractabat argumenta: hæc nunquam. Illa ansam opprobrandi, & insectandi vndelibet accipiebat: hæc citra amarulentiam iucunda, rarò quosdam criminationum aculeos, nulla cum contumelia immiscebat, eratq; populari, ac de medio sumpto sermoni similior, iambicis & trochaicis contenta versibus: cum in antiqua pluribus carminum formis vterentur. Menandrum aiunt Nouæ comœdiæ principem habitum.

Deinceps, vt propositum est, comœdiæ genera consideremus. PALLIATA à pallio, quo supra tunicam amicti incedebant Græci, erat ea, quæ & argumento græco componeretur, & in qua histriones ad Græcorum morem palliati prodibant: cuiusmodi sunt Terentianæ & Plautinæ fabulæ. TOGATA perinde à vestitu, sed Romano: Romanorum siquidem toga, vt Græcorum pallium. Hæc rebus & ritibus Romanis conficiebatur. Nomine porro Togatarum Horatius Tabernarias intellexit, illo versu ad Pisones.

Vel qui Prætextas, vel qui docuere Togatas.

Togatarum principatum sortitæ sunt PRAETEXTAE. Harum personę Romanæ, publicæ, nobiles, graues, honoratæ, magistratus denique, à cuius genere vestis (prætexta enim magistratuum vestis,

græcis

græcis πειπόρφυρ☉) nominatæ ſunt. Argumentorum ſublimitate non multum tragœdiæ cedebãt. TRABEATA ſi eadem plane cum Prætexata non fuit, certè parum diſsimilis fuit. Nam trabea prætextam æquat dignitate. IN TABERNARIIS, quæ dictæ ſunt à tabernis, quibuſcum ſcenæ diſponebantur, plebeiæ atque humiles perſonæ agebant: quia & fortuna humilis, plebeiorum hominum. ATTELLANAE ab Attella Oſcorum oppido, dicacitate, iocis atq; riſibus, quos vel in ipſa verborum acerbitate conſectabantur, ſcatebant. Feſcennina quoq; carmina, quibus petulantius iocarentur, inter actus inſerebant. RHYNTONICAM ſcribunt à quodam Rhyntone poeta Tarentino appellatam. Miror quo pacto poetæ nomen duntaxat, comœdiæ genus poſsit conſtituere. PLANIPES quæ neq; cothurno, neq; ſocco, verum plano, id eſt, nudo pede ageretur ab hiſtrionibus, ob humilitatem argumenti videlicet. Cenſent quidam planipedem eandem fuiſſe cum mimo. MIMVS autem vniuerſæ poeſeos nomen, imitationis, inquam ſibi ſoli vendicauit, quaſi ſolus imitaretur. Res leues parúmque honeſtas, ac perſonas turpes verbis & geſticulatione exprimebat. Inde mimographi extiterunt. Sunt etiam comœdiæ quæ dicuntur MOTORIAE, id eſt, negotioſæ, turbulentæ, in quibus res turbatæ magis: quales numerantur Amphitruo, Adelphi, Phormio, Heautontimorumenos. STATARIAE contra ſedatiores ſunt, vt Ciſtellaria, Pſeudolus, Trinummus, Aſinaria, Hecyra. MEDIAE ſeu MIXTAE quæ ab vtroq; priorum generum trahunt partem, vt Andria, Eunu-

chus.

chus. Sunt qui faciunt quatuor genera siue species comœdiæ. Prima est simplex, quæ fit sine peripetia & agnitionẽ: altera implexa, cuius est totum peripetia & agnitio: tertia morata, in qua præualent mores: quarta ridicula, in qua præualent ridicula & facetiæ. Potest autẽ eadem esse simplex & morata, vt sunt Adelphi: implexa & morata, vt Hecyra: simplex & ridicula, vt Aulularia: implexa ac ridicula, vt Menæchmi.

DE PARTIBVS COMOEDIAE κατὰ τὸ ποῖον, seu qualitatis.

CAPVT XIV.

SVNT quædam, quibus ipsa comœdia qualis sit: alia quibus velut extenditur. Illas partes qualitatis: istas quantitatis non sine exemplo vocare possumus. Prioris generis sunt omnino sex, fabula, mores, sententia, dictio, apparatus, melopoeia. De his primum explicabimus, & vltimã, quæ nulli vsui nobis futura est, prætermittemus. Ac sine prioribus quatuor ne scribi quidem potest comœdia. Etenim prius necesse est rem excogitare, quam nuncupamus fabulam. Cum autem fabula imitetur, conuenit eam vtiq; moratam esse, accuratéque diuersorum hominum mores exprimere. Additur porrò sententia, quoniam animi sensus sententiamq; per verba ostendere oportet. Et quia sententia constat verbis, additur Dictio. Nunc de singulis separatim.

FABV-

FABVLA comœdiæ, id eſt imitatio fictióue cōmica, vacat rebus admirabilibus, ac prodigioſis, quales frequenter in epopœia referuntur, & nonnunquam in tragœdia oſtenduntur: neque etiam illuſtres, graues, lugubres, terribiles, vno verbo, tragicas complectitur: verùm ciuiles ac priuatas tantum (comœdia quidem vetus etiam deos inducebat) quæ cuiuſmodi ſint, quis non videt? Earum cauſſa humiles item, vulgaréſq; perſonas ſumit, & iis nomina cum rebus congruentia imponit. Actionem oportet eſſe vnam, non plures: quæ vnius diei ſpatio, aut paulò maiori æqualis ſit. Et quoniam humanæ actiones, tametſi priuatæ, vt plurimum cum perturbationibus aliquibus coniunctæ ſunt, miſcenda quoq; euenta fortuita, quæ inſperatam lætitiam, dolorem, admirationem cōtineant. Vnde duplex fabulæ comicæ genus exiſtit. Simplex, in qua nihil ineſt nouum, nihil inopinatum: nulla peripetia, nulla agnitio, vt in Aſinaria. Connexa ſeu implexa, in qua aut agnitio ſola, vt in Hecyra: aut ſola rerum improuiſa commutatio, vt in Milite glorioſo: aut vtraq; ſimul, vt in Andria. Connexa præſtat ſimplici. Ea vero iudicatur optima, quæ ex agnitione, & peripetia conflatur. Agnitio eſt, cum ex ignoratione in notitiam rei alicuius producimur, ex qua aut lætitia naſcitur, aut dolor: ſed lætitia ſæpius. Ea opportunè locatur in extremo comœdiæ, vbi turbæ ſedantur. vt videmus in Andria. Ibi enim agnoſcitur Glycerium pro ciue Attica. Hoc loco de generibus agnitionum nihil dicam. Peripetia eſt mutatio fortunæ in contrarium. Præter illam verò actionem,

quæ

quæ ab initio est proposita, cauendum ne aliena inferciantur, quod olim factitabant, quò fabulæ & longiores fierent, & amplius delectarent. Passim autem iocos captat, & ridiculis ludit comœdia, & prope omnia hoc suaui condimento aspergit: est enim id illi propriũ, vt terror & misericordia tragœdiæ. Sed eiusmodi condecet esse ridicula, vt ea nec grauium quidem virorum refugiat approbatio. Sanè in his modũ excessisse videtur Plautus: & Horatius eius sales vt frigidos, inconditos, & scurriles vituperat. Terentium quòd natura tristiorem finxerat, arbitrantur eruditi iocari magis non potuisse, quam aut non debuisse, aut noluisse. Veruntamen aliis laudibus hanc vnam egregiè compensauit. Personas fingit comœdia, quales in communi hominum vita versantur: non ita probas ac sapientes, vt errare, decipi, offendere non possint: nec rursum vndecunque improbas. Quæ controuersiis, litibus, & iurgiis ac turbis implicentur, tandemq́ue ad secũdos exitus perueniant. Tollit item ex oculis multa, quæ vel visu turpia, vel indecora sunt, quæ nihilominus à persona aliqua exeunte, tanquam intus gesta, foris exponuntur, aut voce aliqua intra scenam emissa spectatoribus produntur. Iuno Lucina fer opem, serua me obsecro, clamat illa parturiens. Habeat præterea fabula magnitudinem suam, nec vbicunque vel incipiat, vel terminetur. Longitudo eius duobus terminis distinguitur, cõnexione scilicet & solutione. Connexio id totum vocatur, quod ab initio poematis pertingit vsque ad eum locum, vbi inclinant turbæ, & fit mutatio. Solutio est ea pars, quæ à principio muta-

mutationis vsque ad finem fabulæ perducitur. Partes demum ita consociatæ erũnt, vt nisi totum dissoluatur, subduci aut transferri nulla possit. Hactenus de fabula.

MORES ratione personarum sese admodum dissimiliter habent: siquidem qui laudantur in aliis, & iis maximè conueniunt, in aliis laudari non solent: & quia minimè conueniunt, interdum vituperari etiam. Sicuti cernimus in artibus fieri. Nam si plebeius peritè canat tibiis, placet, laudem aufert. At hoc ipsum artificium in rege displicet ac reprehenditur. Mulierem decet bene nere, bene texere: virum dedecet: non enim sunt hæc opera virilia. Ita cum sit in seruo virtus, & prædicetur, nõ furari: viro nobili, aut alioqui honesto laudem nullam parit. Itaque alij mores cadunt in alios, & sua quemque maximè commendant: vt diligenter videndum sit, quos mores cui affingamus. Ad hoc caput magnopere pertinet, vt ex communi & confirmata hominũ opinione mores in personis exprimamus. Hoc est, sermone & actione, quibus mores indicantur, & patescunt, tales inducamus, quales eas aut omnes, aut plurimi fuisse opinantur. Pulchrè Horatius, vbi famam in Achille, Medea, Ino, Ixione, Oreste sequendam monet.

honoratum si fortè reponis Achillem,
Impiger, iracundus, inexorabilis, exors,
Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox inuictaque, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.

Seruandum insuper τὸ ὁμαλὸν seu æquabilitas: vt si semel timidum, auarum, ferocem quempiam ostende-

ſtenderis, ne eundem poſtea liberalem, modeſtum in eadem comœdia, & ſecundùm vnam actionem facias: maneat talis, qualem ab initio produxeris. Hoc etiam Horatius iubet.

ſeruetur ad imum
Qualis ab incæpto proceſſerit, & ſibi conſtet.

Quare merito damnatur Euripides, qui Iphigeniam Agamemnonis primo finxit abiectam animi, & mortem deprecantem: poſtea erectam, & libenter morientem. At Polyxena ab initio ad extremum vitam contemnit in Hecuba. Hoc tamen aliquam habet controuerſiam. Apud Terentium ſiquidem in Demea & Mitione mutatio morum fit. Quippe Demea in principio durus, in extremo fit lenis: primùm auarus, poſtea prodigus cernitur. Mitio autem in fine multum de ſua natura remittit. Reſpondent aliqui, non admittendam mutationem morum, niſi magna quæpiam cauſſa exprimatur, quæ ad eam efficiendam valeat: quemadmodum Demea ſuæ mutationis cauſſam multis verbis exſequitur. Mitio quoque propter nimiam Demeæ profuſionem aliquantiſper mutatur: ſed mitis apparet. Adhæc ſcire licet, mores effingendos, aut κατὰ τὸ εἰκὸς, aut κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, ſecundum veriſimile, aut neceſſarium. Si perſonæ inducuntur notæ, vt ſæpenumero in tragœdia, mores poſteriore modo exprimentur. Id eſt, tales eſſe in imitatione debebunt, quales reuera fuerũt. Sic enim hoc loco, neceſſarium, interpretamur. Sin autem fictæ & nouæ, vt in comœdia perpetuo, priore modo. Quod vt poſsit poeta, audiendus eſt

illi Horatius, & legendus præterea Aristoteles in Rhetoricis, vbi mores ætatum exponit.

Aetatis cuiusq; notandi sunt tibi mores,
Mobilibusq; decor naturis dandus & annis.

Mores pueritiæ.

Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo
Signat humum: gestit paribus colludere, & iram
Colligit ac ponit temere, & mutatur in horas.

Mores iuuentutis.

Imberbis iuuenis tandem custode remoto,
Gaudet equis canibusq;, & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris,
Sublimis cupidusq;, & amata relinquere pernix.

Mores virorum.

Conuersis studiis, ætas animusq; virilis
Quærit opes, & amicitias: inseruit honori,
Commisisse cauet, quod mox mutare laboret.

Mores senum.

Multa senem circumueniunt incommoda: vel quod
Quærit: & inuentis miser abstinet, ac timet vti:
Vel quod res omnes timidè gelideq; ministrat,
Dilator, spe longus, iners, auidusq; futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor, castigatorq; minorum.

Habet locum τὸ εἰκὸς etiam in tragœdia nonnunquam, illa scilicet, in qua nouæ, nec notę antea personæ versari debent.

SENTENTIAE laus & virtus est, animi sensum apte exprimere. Quia vero comicus sermo summissus est, sententias quoq; non elatas aut grandes postulat. Nullæ hic quæstionum discußiones, aut probationes exquisitiores. Omnia tanquam pro-

bata

bata & κεχριμένα pronuntianda,& in medium afferenda sunt.

DICTIO comica nec ad tragicam sublimitatem assurgit,nec ad humilitatem mimicam descēdit: sed temperamentum quoddam seruat. Facilis,aperta,suauis, pura, elegans, simplici & mediocri cum ornatu.Cum enim,vt dicebamus, νοήματα sint minime grandia, dictio quoque granditatem non admittit. Est tamen verissimum,quod Horatius scribit,comœdiam aliquando vocem tollere: vt cum ira quēpiam vehementior incenderit.Breuiora & magis concisa omnia quam in tragœdia: sententiosè dicta rariora, & ea potissimum, quæ communis consensus,& vulgi quoq; iudicium approbat, vt sunt prouerbia.

APPARATVS complectitur scenam,& habitum personarum. De scena videbis Vitruuium, & Scaligerum. De vestitu pauca loquemur. Senibus dabatur candidus,quod is putaretur antiquissimus. Iunioribus purpureus & versicolor, vt hoc pacto ingenij sui mobilitatem,& inconstantiam imitarentur. Seruis angusta, & curta tunicula,quo essent expeditiores: & pallium quoque, quod in collum solebant coniicere.Sic enim Plaut. Capt.

Nunc res certa est,eodem pacto,vt comici serui solent
Coniiciam in collum pallium.

Epid.

Age nunc iam,orna te Epidice, & palliolum
in collum coniice.

Parasitorum pallia erant fusca,& contorta. Sacerdotum vestes oblongæ, talares, & albæ. Diuitum purpureæ, pauperum puniceæ. Militum chlamys,

aut ſagum cum machæra. Nautarũ erat cauſia, genus pilei. Nuntij aut viatores veniebant penulati. Læti albo, ærumnoſi ac triſtes furuo & obſoleto ornatu vtebantur. Adoleſcentibus quoque pro euentu & ſtatu veſtis dabatur. Vetulis fœminis ac matronis melinæ. Meretricibus ob auaritiam earum ſignificandam lutea. Aurum enim quærunt.

DE PARTIBVS COMOEDIAE κατὰ τὸ πόσον, ſeu quantitatis.

CAPVT XV.

QVINQVE partes comœdiæ numerantur, quibus eius magnitudo abſoluitur, prologus ſeu prologium, protaſis, epitaſis, cataſtaſis, cataſtrophe. PROLOGVS *eſt oratio quæ ante fabulam legitimam habetur ad ſpectatores.* Eius quatuor ſunt ſpecies. Nam vel poeta commendatur: vel obtrectatorum, maleuolorúmque criminibus reſpondetur, aut etiam crimina regeruntur: vel argumentum fabulæ enarratur: vel hæc omnia ſimul præſtantur. Primum genus συστατικὸν dicitur, quale eſt in Hecyra: alterum ἀναφορικὸν, quale in Andria: tertium ὑποθετικὸν, quale in Aulularia: poſtremum μικτὸν, quale in Caſina. Pronunciabatur ab ea perſona, cui cum fabula nihil negotij. Non pertinebat, inquam, perſona prologi ad fabulam, atque ideo nec prologus propriè pars comœdiæ, quem vel adiũgere, vel omittere citra vitium poſſis; (Græci certe aut ignorarunt, aut neglexerunt)

ſed

sed nos vulgarem quandam opinionem, licet minus veram hoc loco sequimur. In Amphit. Mercurius & prologum agit, & fabulæ partem non modicam. Est autē prologus plerunque μονοπρόσωπος. In Trinummo διπρόσωπος, vbi propter Lesbonici adolescentis ἀσωτίαν commode Luxuriam cum filia Inopia introductas videmus: vt in Rudēte Arcturum, & in Aulularia Larem familiarem. PROTASIS *prima pars fabulæ, in qua summa rei proponitur, & narratur: non tamen finis ostenditur:* nempe vt ex inopinato exitu crescat fabulæ iucunditas. Quanquam enim ex argumento rerum ordo teneatur, tamen breuis illa indicatio non tam explet animū, quam incendit. Sed argumentum, quo sententia fabulæ breuiter explicatur, tum fere locum habet, quando nec in prologio, nec in protasi explicatum est: Plautus tamen perpetuo solet adhibere. Protasis actu primo, interdum secundo quoque comprehenditur. EPITASIS definitur *earum rerū quæ continentur in protasi incrementum. Seu, altera pars legitima fabulæ, in qua turbæ aut excitantur, aut intenduntur.* CATASTASIS *est vigor ac status fabulæ, in qua maior cernitur rerum perturbatio.* Epitasis & Catastasis secundo & tertio, aliquando etiam quarto actu concluduntur. Quintum Catastasis rarò attingit. CATASTROPHE *vltima pars, qua fabula clauditur, in qua res in melius commutantur, seu vbi fit negotij in tranquillitatem non exspectatam conuersio.* Hæc partem actus quarti, nonnunquam totum quartum, quintum semper occupat.

DE ACTIBVS, SCENIS, & actoribus, seu personis.

CAPVT XVI.

ACTVS est pars fabulæ, continens diuersas actiones pro diuersitate partium, de quibus supra explicatum est. Nō plures autem actus, nec pauciores quinque, siue in tragœdia siue in comœdia esse conuenit, quod Horatius etiam docuit. Videtur Cic. tertium actum pro extremo posuisse, nec plures requirere. Sic enim scripsit ad Q. F. *Illud te ad extremum & oro, & hortor, vt tanquam poetæ boni, & actores industrij solent: sic tu in extrema parte & conclusione muneris ac negotij tui diligentissimus sis, vt hic tertius annus, tanquam tertius actus perfectissimus atq; ornatissimus fuisse videatur.* Sed mens Ciceronis est, vt tertius annus Quinti, qui est in administratione prouinciæ vltimus, ita sit perfectus, vt est vltimus actus in fabula. Quasi Quintus fabulam ageret, cui tertius annus esset velut quintus actus in comœdia. Cæterum distinguere actum ab actu haud est facile. Olim interuentu nouæ alicuius personæ secernebantur. Deinde aliter sæpe factum est. Et primus quidem materiam seu argumentum fabulæ comprehendit: alter res in actum deducit: tertius impedimenta & turbationes affert: quartus viam monstrat, qua res implicitæ soluantur: postremus res implicitas artificiose dissoluit.

Actus in scenas diuiditur, quem perraro totum vna scena absoluit: nisi aliquando in tragœdia. *Est autem scena pars actus, in qua duæ pluresue personæ colloquun-*

loquuntur, quæ dicuntur diuerbia. Initium capit nonnunquam ab omnium ingressu in scenam: nonnunquam ab vnius tantum: qui deinde alium inuenit è scena superiore. Finitur abitu, interdum omnium, aliquando vnius tantum. Vt si tres fuerint, duo reliqui scenam sequentem constituant. Est cum vnus solus ad futuram scenam relinquitur. Scenarum numerum quidam censent maiorem denario esse non oportere: nec actores plus quatuordecim.

Actores qui & histriones, & scenici, & ludiones, & ludij, & comœdi, græcis à simulanda per imitationem veritate dicuntur ὑποκριταί. Et erant primarum quidam, alij secundarum, alij tertiarum partium, quos Græci vocant πρωταγωνιστὰς, δευτεραγωνιστὰς, τριταγωνιστὰς, tres enim histriones fabulã absoluebant. Non licere autem in eodem actu vni personæ plus quinquies exire, in comœdia minimè verum est. Potest id fieri in tragœdia, in qua personæ & pauciores, & grauiores. Personæ in comœdiis distinguuntur conditione, profesſione, officio, ætate, sexu. Protatica, siue prostatica, quæ primo actu introducitur, neque amplius vnquam comparet: qualis est Sosia in Andria: quod quidem in Plauto nusquam factum cernas. Sunt item quædam personarum genera, velut in ima cera. Earum aliæ non prodeunt, verùm intus loquuntur, aut clamant quippiam. Aliæ neutrum faciunt, vt est seruulus Storax in Adelphis. Nam ibi Mitio exiens, non exeuntem appellat, & ille tacet. Aliæ apparent in proscenio, mutæ tamen, seu nihil loquentes, vt sunt satellites in Milite, & famuli in

Andria. Sed quid sibi vult, quod Horatius præcipit: *nec quarta loqui persona laboret?* Hoc vtique, ne plures personæ vno eodemq́ tempore in scenam prodeant locuturæ, quam 3. Si erit vt quarta intercedat, ea vel tacita audiat, vel secum, non cum aliis verba conferat, ne sermones perturbentur. Id obseruatum videas in Andria actu 3. Ibi Mysis, Simo, Dauus, Lesbia, Glycerium quinque personæ in scenã producuntur: sed Mysis cum Lesbia duntaxat fabulatur: Glycerium intus manet. Itẽ actu 4 quatuor sunt personę vno tempore, Mysis, Pamphilus, Charinus, Dauus: sed Mysis interuenit aliunde, & cum Charino non loquitur. Plautus hanc legem non seruauit: nam apud eum reperias quatuor & quinque personas inter se colloquentes: quod etiam solet in tragœdiis.

PLAVTVS ET TERENTIVS comparati.

CAPVT XVII.

CVM neutrius horum Comicorum virtutes & ornamenta per se cognoscere sit facilè, tum arduum videtur opus, vter alteri præstet diiudicare. Sed nos non tam quid ipsi, quam quid doctissimi quidam viri, in vtriusq́ lectione multum adeo exercitati in hac quæstione senserint, ad emolumentum comicæ poeseos studiosorum proferemus. Quamplurimi Plauto multis modis superiorem Terentium facere non dubitant.

tant. In quo proprietatem latini sermonis permagnam inesse non eunt inficias, tamen ab ea Terentium vsque adeo non desertum atque inopem esse contendunt, vt ipsi vel maior adsit. Eius locutio mundior, politior, & quodammodo nobilior censetur. Stylus liberalis: sales non plebeij nec vulgares: nihil in eo abiectum, humile: cum contra Plauti ingenium seruile sit, nec ita liberale & ingenuum. Terentium ait Donatus retinuisse morem, vt comœdiam scriberet, ac temperaret affectum, ne in tragœdiam transiliret. Quod Plautus neglexit, saltem in Amphitruone, quam tragicocomœdiam ipse vocat. Præterea Terentius neque ad tragicam sublimitatem exsurgit, neque ad histrionicam humilitatem se dimittit. Nihil abstrusum, quódq; in historicorum libris inuestigandum sit, affert. In quo peccare visus est Plautus, qui, quoniam antiquitatis est studiosior, idcirco etiam locis non paucis euasit obscurior. Immodicè sibi indulget in personis seruorum, nimiumq; risus & cachinnos theatri & applausum populi aucupatur & est obscœnior: quibus in rebus magna cernitur Terentij verecundia, & egregia moderatio.

Nunc videamus quid pro Plauto afferatur. Eum certè se ducem, auctorem & exemplar habere Terentius profitetur: cui proinde satis honorificum videatur, si eum sit assecutus. Quod de seruili ingenio obiiciebatur, conuitium est. Humili quidem genere, & seruili conditione erat, vt etiam Terentius, at ingenio liber. Quod autem est plebeius, gessit se pro natura & ratione comœdiæ, quæ longè se-

gè secus atque tragœdia, non grandis & elata, sed tenuis ac demissa, & cum plebi scribatur, plebeia esse, plurimáque secundum mores, verba & sales plebeios dicere gaudet. Nimis æquabilis, & vnius fili est Terentius. Quocirca Cæsar de eo,

Lenibus atque vtinam scriptis adiuncta foret vis
Comica, & æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hac despectus parte iaceres.
Vnum hoc maceror, & doleo tibi deesse Terenti.

Posside t hanc vim & varietatem Plautus, qui nũc assurgit, nunc se submittit: nunc protrita, nunc grandiora dicit: proponit vitia & castigat: locos communes, ethica & politica intermiscet, aliud quidem agens, sed quasi hoc vnum agens: & iocis lepidissimis hæc omnia aspergit. Varronis iudicio propria laus Plauti est in sermone. Non igitur eo Terentius mundior, purior, nobilior. Quòd nonnunquam τραγικώτερος est, scribit Horatius comœdiam interdum tollere solere vocẽ. Quod deos induxit, Iouem & Mercurium, habuit exemplum veteris comœdiæ. Reconditior est; fateor; sed imperitis, & veteris memoriæ ignaris. Non tamen adeo sæpe, vt pertimescas. Ipse verò Terentius de rebus in medio positis loquens, interdum inuolutus ac difficilis est. Vetustas voces, nec illas tamen innumeras non studio quæsiuit: sed se offerentes non repudiauit. Et erat is illius sæculi sermo: habuit enim ætates suas lingua latina. Sic loquitur etiam Næuius, Pacuuius, Attius, Afranius. Terentius præ Plauto sterilis apparet, parcus certè. Qui, si res sæpius se eloquendam offerat, eodémne semper modo, an parua mutatione eam

efferat,

efferat, nihil pensi habet. Plautus sibi nunquam similis, semper nouus. Et Terentius non castior, sed magis tecte impurus: cuius argumenta non magnæ vtilitatis, plena nugarum vtique, cum multa Plauti perquam vtilia, & grauiora sint.

DE TRAGOEDIA.

NOTATIO, ET DEFINITIO TRAgœdiæ: item quî fiat vt delectet.

CAPVT XVIII.

TRAGOEDIAM nominatam παρὰ τῦ τράγυ, vt sit quasi τράγυ ᾠδὴ, inter plures constat. Caussa nominis incertior. Potest enim videri datam hanc ei appellationem inde, quod agricolæ prisci (qui ortus est tragœdiæ) cum Baccho pro annuis frugibus sacrificaret, ardente iam victima, hirco scilicet (quæ huic deo propria erat, quoniam vineas læderet) loco precum quippiam cantarent: & quo illo beneuolentiore vterentur, magisq; propitio, res eiusdem gestas, ac triumphos, deuictasq; gẽtes, & debellatos reges, eorumque calamitates, ac postmodum, non suppeditante materia, aliorum præterea regum infortunia, ærumnasq; concinerent, victoriq; in huiuscemodi cantilenis hircum in præmium darent. Ex quo illud Horatij, *Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum.* Item quod fortasse vter hirci musto ple-

nus

nus donabatur. Scribunt & hoc Grammatici, appellatam παρὰ τὸν τρυγητὸν, à vindemia: quod nimirum vindemiarum tempore illa, quorum meminimus, sacra cum cantibus peragerentur. Præterea παρὰ τῶν τρυγῶν à fæcibus, quibus histriones ante vsum personarum ora consueuerant perlinere, ne agnoscerētur. Adducitur ad probandum Horatius:

Ignotum tragicæ genus inuenisse Camænæ
Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis,
Quæ canerent agerentq́; peruncti fæcibus ora.

Verumtamen quia tragœdiæ nomen prius extitit, quam Thespis vsum fæcis induceret, explodenda planè est hæc sententia. Non displicet, quod nonnullis placitum est, vocatam à principio non τραγῳδίαν, sed τραχῳδίαν, quasi τραχεῖαν ᾠδὴν, ab asperitate cantus videlicet: insuauis enim cantus, cuius materia res tristes, asperæ, atroces ac miserabiles. Deinde vsu loquentium, vt alia mille, corruptum hoc nomen, & pro τραχῳδία τραγῳδία cœptum dici, & inde natam opinionem de hirco, qui huic generi fabulæ nomen attulerit.

Definimus autem eam hoc modo. *Tragœdia est poesis virorum illustrium per agentes personas exprimens calamitates, vt misericordia & terrore animos ab iis perturbationibus liberet, à quibus huiusmodi facinora tragica proficiscuntur.* Atque hic quidem finis est tragœdiæ. Quod autem diximus, esse virorum illustrium, in eo à comœdia, vti per agentes personas ab epopœia secluditur.

Sed cum tragœdia rebus luctuosis plena sit, mirum videatur quomodo voluptatē pariat, quam

parere

parere debet omnino, siquidem delectatio aut finis est, aut coniuncta cum fine poeseos, vt alibi docuimus: quem quo pacto per mœsta & flebilia cõsequemur? Si præterea terrorem & miserationem incutit animis tragœdia, non vtiq; delectationem. Huic dubitationi sic occurremus. Non ipsæ res tragicæ, sed earum excellens imitatio nos delectat: vt in pictura leonum, draconum imitatio, quas bestias viuas fugimus: at in pariete, aut peristromate artificum manu bellissimè expressas insatiabiliter contemplamur. Quia verò res graues, atroces, ærumnosas, lacrymabiles, crudeles imitari difficilius est, quam ciuiles, leues, ridiculas, nugatorias: idcirco amplius tragœdiam, quam comœdiam admiramur, solidioremq; ex illa, quam ex ista voluptatem percipimus. Item dolemus propter eos, quorum res aguntur, seu de quorum rebus agitur: nobis gaudemus, & gratulamur, qui tantorum malorum expertes simus. Dulce quoque, & à natura nobis ingeneratum est misereri. Quæ autem veniunt à natura, ea iucunda sunt. Adhæc erudimur, & monemur, quæ nos fugere vt malorum, & casuum aduersorum caussas oporteat. Atqui doctrina lætitiam gignit.

RATIO

RATIO ET FORMA TRAgœdiæ.

CAPVT XIX.

QVANQVAM tragœdiæ argumentum sæpius vel ab historia, vel à fabula nota petitur, aliquando tamen totum fingitur: id quod semper fieri consueuit in comœdia. Oportet autem id quod dicitur μῦθος, & latinè fabula, id est, rerum actionúmue constitutionem, vnum quiddam esse, ac breuissimum, idq; breuibus episodiis dilatari & amplificari, rerumq; ac personarum varietate distingui. Quales personas amet tragœdia, dictum est aliâs, & infra rursum dicetur. Humiles & plebeias rarò admittit, quibus frequẽtius est in epopœia locus. Res erunt eiusmodi, vt dicam breuiter, in quibus inest quædam atrocitas & indignitas, vnde terror & commiseratio: quæ est nota peculiaris tragœdiæ, qua agnoscitur: etiamsi felici claudatur exitu, vt Electra Euripidis, vbi cædes Ægisthi multis gaudium creat. Tales item numerantur Ion, Helena, Orestes. Illa verò duo, terror, inquam, & misericordia cum ex rebus, tum ex personis comparabuntur. Erunt enim funera, fletus, cruciatus, cædes, orbitates, desperationes, denique res grauitatis, & acerbitatis plenæ, quarũ vim magnopere vel auget, vel minuit personarum conditio. Considerandum præterea,

quæ

quæ auribus, quæ oculis ſubiicienda ſint. Horatij quidem præceptum eſt.

non tamen intus
Digna geri promes in ſcenam, multaq; tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præſens.

Ea cuiuſmodi eſſent, ſequentibus verſibus docet: nempe vel propter immanitatẽ offenſionem conciliatura, vel parum veriſimilia.

Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus:
Aut in auem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque oſtendis mihi ſic, incredulus odi.

Æſchylus ſanè, quod ex Ariſtotele diſcimus, cædes à ſcena remouit, & per nuntios eas narrari inſtituit. Sunt quibus aliud de horribilibus & cruentis iſtis videatur, & ij ſe tum Græcorum, tum Latinorum aliquot exemplis defendunt. Qua de re verbum non addam, & rem in medio relinquam. Monent etiam, in tragœdia pauciores induci hiſtriones quam in comœdia: ac diis è machina tum concedi locum, cum vel præterita, eáque mortalibus ignota referenda, vel futura prænuntianda ſunt: & omnino cum quippiam cognoſci, aut confici humano ingenio induſtriáue non poteſt. Hinc Horatius.

Nec deus interſit, niſi dignus vindice nodus
Inciderit.

Iſtuc videbunt poetæ noſtri, quomodo ad ſuas tragœdias accommodent: vt item alia nonnulla, quæ à nobis de dramatica poeſi diſputata ſunt. Hoc modo in Oreſte Apollo in medio turbarum ſe in conſpectum dans, tumultum componit. Dictionem habebit tragœdia à quotidiana loquendi

conſue-

consuetudine remotam, magnificam, copiosam, sublimem, grauibus sententiis refertam. Tametsi interdum propter explicandum dolorem, & in fortuna aduersa querimoniam, quasi humi serpendum est.

Et tragicus plerunque dolet sermone pedestri
Telephus & Peleus, cum pauper, & exul vterque
Proiicit ampullas, & sesquipedalia verba.

Iambicum senarium tragœdiæ aptißimum censetur: quod idem testatur Horatius.

Hunc socci cæpere pedem, grandesq; cothurni.

Quia verò actio tragœdiæ vnius, summum duorum dierum spatio circumscribitur, narranda sunt quæ antecesserunt, quando inde pendet actio. Quæ pars dicitur prologus, estque principium tragœdiæ, eamq; aperit, & recensendis præteritis actionibus ad reliquum fabulæ viam munit. Ad hanc rem persona plerunque protatica adhibetur, vt in Hecuba Polydori. Alia est igitur prologi ratio in tragœdia, alia in comœdia. Hic enim à fabula seiungitur, & caret imitatione, nec eo quisquam vel Græcorum, vel Latinorum tragicorum est vsus. Putatur autem tragœdiæ, propter eius notam materiam ex conditione personarum, quæ propter suam celsißimam dignitatem nemini non acceptæ sunt, haud congruere. Comœdiæ ideo conuenire, quòd illic propter humilitatem personarum obscura materia. Sed hoc accipiendum de prologis, quibus argumentum narratur, non quibus auditorum animi ad audiendum apparantur: his enim etiam in tragœdia locus erit citra vitium.

Atque

Atq; hæc de tragœdia. Cætera quoniam impeditiora, & magis etiam quam hactenus explicata, ab ætatis huius vsu abhorrentia sunt, prudentes omittimus. Nunc de discriminibus comœdiæ & tragœdiæ ex instituto agemus, vt ita vtriusque dramatis naturam clarius adhuc aliquanto intelligere possimus.

TRAGOEDIAE ET COMOEDIÆ discrimina.

CAPVT XX.

QVINQVE rebus potissimum comœdia & tragœdia differunt, materia, personis, dictione, affectibus, exitu. In tragœdia actiones sunt grandiores. Quid enim aliud legis ibi, quid audis, nisi luctus, exilia, cædes: atque vt paucis comprehendam, valde horribilia, & ad memoriam sequentium sæculorum admodum insignia? Quas quidem res interdum ex se comminiscitur, vt comœdia semper: sæpius ab aliis mutuatur, vt comœdia nunquam. Docuit Euripides Archelaum Regem, quodnam esset argumentum, quæ materia tragœdiæ propria. Nam cum Rex ab eo contenderet, vt de eo tragœdiam faceret. Ego verò Deos precabor, suscepit Euripides, vt ne quid tragœdia dignum Regi aliquando eueniat. Comœdia res humiles, plebeias ac ciuiles habet. Atque illa quidem magnatum fugiendam, hæc ciuilem, priuatorumq; vitam expetendam exprimit.

mit. Quin etiam dum miserias & stultitias amantium imitatur, honestatem turpitudini præferendam monet. Quod ad personas attinet, comicæ sunt ignobiles, obscuræ, ciuiles tantum. Chremes paterfamiliâs, Pamphilus adolescens, Dauus seruus, Phronesium meretrix, Ergasilus parasitus. Tragicæ illustres viri, illustres fœminæ, principes, reges, imperatores. Illæ è pagis, & oppidis, istæ ex amplissimis vrbibus & arcibus accersitæ. Quod erat tertium, dictio comica verbis constat tristis, vsitatis, quotidianis, figura infima. In tragœdia oratio conficitur verbis electis, sublimibus, sonantibus, plenis, à communi consuetudine abhorrentibus. *Omne genus scripti grauitate tragœdia vincit.* Hinc tragicè loqui. Comœdiæ sermo est attenuatus. Interdum tamen & vocem comœdia tollit, vt est apud Horatium,

Iratusq; Chremes tumido delitigat ore,
Et tragicus plerunq; dolet sermone pedestri.

Sequuntur affectus, qui in comœdia sedatiores sunt, ἤθη vocant Græci, in tragœdia vehementiores, qui πάθη appellantur. Hinc illa, risus comici, res tragicæ, &c. Quod postremo loco posueramus, exitus comœdiæ lætior est, cum eius initium plerunque sit paulò turbulentius ac tristius: tragœdiæ mœstus, ac funestus planè. Hoc perpetuò verum non est. Nam & in comœdia nonnunquam infelicem exitum inuenias, quamuis non sine festiuitate, & in tragœdia felicem. Addam corollaria duo. Vtraque in agendo, non in narrando versatur, habetq; eundem imitandi modum: & eodem spatio temporis finitur, totidemq;, & iisdem partibus

partibus constat. Studiosis eloquentiæ plus multò prodest tragœdia, quam comœdia: quanquam hæc quoque non modicè prodest. Hauriunt inde verborum delectum, splendorem, grauitatem maximam, sententiarum pondera, amplificationum rationes, affectuum varietatem, & magnitudinem, omnis denique generis præclara, & ad docendum, delectandum, permouendum summè idonea ornamenta.

ÆSCHYLVS, SOPHOCLES, Euripides comparati.

CAPVT XXI.

TRES potissimùm apud Græcos tragœdiis præstiterunt, Æschylus, Sophocles, Euripides. Antiquior Sophocle traditur Æschylus annis IX. Euripide quatuor & viginti: post quem anno sexto Sophoclem anima reliquit. Atque hi duo, quemadmodum ætate inferiores, ita scriptionis excellentia superiores Æschylo iudicati sunt: quanquam pleraque illius quodammodo, labore & studio tantum suo emendata, perpolita, & illustrata ederent. Scitum quippe fecerant Athenienses, vt vnius Aeschyli fabulæ in theatro agerentur. Qua de re Fabius his verbis. *Tragœdias primò in lucem Aeschylus protulit, sublimis & grauis, & grandiloquus sæpe vsque ad vitium. Sed rudis in plerisq; & incompositus. Propter quod correctas eius fabulas in certamen deferre posterioribus poetis Athenienses*

permisere. suntq; eo modo multi coronati. Eruditi porrò censent Sophoclis stylum, & dicendi characterem ab Euripideo differre inprimis μεγαλοφωνίᾳ. Hinc prouerbium, Sophocleus cothurnus: quo vsus est Virgilius. Prçterea ille est φιλυπέρβατος, hic φιλοσύνθετος. Ille grauior & simplicior: hic versutior, argutior, disertior, & omnino doctior: quippe qui Rhetores, Philosophos præcipueq; Anaxagoram audierit, & philosophiæ mysteria absque verborum integumētis, ambagibusq; perspicua oratione pulcherrimisq́ue versibus in scenam introduxerit: vnde etiam scenici philosophi nomen est consecutus, id quod litteris mandauit Athenæus. Acerrimi vir iudicij Quintilianus, plurimum Euripidi nostro tribuit. *Longè clarius, inquit, illustrarunt tragœdiam Sophocles atque Euripides: quorum in dispari dicendi via, vter sit poeta melior, inter plurimos quaritur. Illud quidem nemo non fateatur necesse est, iis qui se ad agendum comparent, vtiliorem longè fore Euripidem. Namque is & in sermone, quod ipsum reprehendunt, quibus grauitas & cothurnus, & sonus Sophoclis videtur esse sublimior, magis accedit oratorio generi, & sententiis densus, & in his qua à sapientibus tradita sunt pane ipsis par, & in dicendo ac respondendo cuilibet eorum, qui fuerunt in foro diserti, comparandus. In affectibus verò cum omnibus mirus. tum in his, qui miseratione constant facilè pracipuus.* M. Tullius epist. ad Tironem singulos eius versus singula testimonia putat. Tuscul. 4. à Socrate laudatum afferit. Laertius narrat, Crantorem philosophum, ex poetis admirari solitum Homerum, & Euripidem: propter reconditam, credo, doctrinam & sapientiam, quam in eorum scriptis inesse perspiciebat. Plutarchus in Nicia scribit,

ſcribit, cum Syracuſani Athenienſibus magnam cladem importaſſent, multosq́ captiuos abduxiſſent, non paucos ob Euripidem poetam incolumes conſeruatos. Eius enim poetæ carmina Siculi impenſius mirabantur, & ſi quæ à captiuis illis nanciſci poterant, ediſcebant. Vnde multi ſeruitute liberati, cum Athenas in patriam reuerterentur, Euripidem adhuc viuentem ſalutatum aditabant, affirmabantq́ ſe eius verſibus ſalutem & libertatem conſecutos. Plurimi item poſt prælium per ciuitates Siculorum diſperſi ac vagi, victum ſibi Euripideis recitandis quæritabant. Reſtat iudicium Ariſtotelis, quod ad extremum reſeruauimus. Sic ergo ille, καὶ ὁ εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαίνεται. *Et Euripides tametſi alioqui nō bene ſeruat Oeconomiam, ſeu fabulas non bene diſponit, & velut coagmentat, nihilominus maximè tragicus vtique poetarum* (tragicorum ſubintellige) *apparet.* Qua oratione in vitio ponit Euripidem, & docet eum peccare in partibus fabulæ aptè decenterqúe ollocandis, iisq́ rebus ex quibus conflatur & cohæret inter ſe conſtruendis, connectendis atq́ coagmentandis. Cauſſa illa ſit fortaſſe, quia totā ætatem in ſtudiis literarum & philoſophia conſumpſerat, ad Rempub. nunquam acceſſerat. Animo duntaxat & ingenio ea cernebat, & iudicabat, quæ Sophoclem vſus docuerat: quem & præturam Athenis geſsiſſe cum Pericle, & ductaſſe exercitum, & in rebus maioribus verſatum legimus. Quocirca τὸ οἷον δεῖ cognoſcere melius potuit, rectiuſqúe ad veriſimilitudinem facta fingere & inſtituere. Veruntamen vt in

œconomia Euripidem reprehendit Ariſtoteles,ſic in altero ſuperaſſe omnes pronuntiat: vt ſit, inquam, maximè tragicus, ac proinde Sophocli anteponatur. Citra exceptionem principatus ei non debetur, quoniam ipſum tragœdiæ corpus minus rectè componit, & in perſonis imitandis haud omnino veriſimilitudinem conſeruat. Sed quia τραγικὸν, factum ſæuum, præcipuorum malorum, grauiſsimorumq́ incõmodorum plenum ſignificat, vult Ariſtoteles Euripidem in eo quod tragœdiæ proprium eſt præſtare cæteris, hoc eſt, plures, quam alios tragœdiarum auctores, acerbos caſus tragœdiis ſuis comprehendere, ſeu, illum tragœdias τραγικωτέρας, ſiue τραγικωτάτας facere. Argumentum huius rei, quod ex tot quas cõdidit, maior pars lugubrem ac triſtem habuit exitum: quod commendat Ariſtoteles.

DE APPELLATIONIBVS FABVlarum, ſiue dramatum.

CAPVT XXII.

FABVLIS ſeu dramatis, ſiue illa comœdiæ, ſiue tragœdiæ fuerint, nomina imponuntur vel à loco, vel à re, vel à perſona primarum partium: ſic enim non malè nominabimus, quę eſt præcipua inter omnes. A loco, vt Plauti Brundiſia, Terentij Andria, Senecæ Thebais, Æſchyli Ægyptij, Lemnij, Salaminij. Nomine rei plura complector, nempe caſum, euentum, fortunam, conditionem,

ditionem, & ſimilia. Sic Terentij appellantur Eunuchus, Adelphi, Heautontimorumenos: & Plauti Aulularia, Captiui, Moſtellaria. A perſona frequẽtiſsimè, vt Terentij Phormio: Plauti Amphitruo, Menæchmi, Stichus: Senecæ Hippolytus: Æſchyli Agamemno: Sophoclis Electra, Philoctetes: Euripidis Hecuba, Oreſtes. Aliquando cum ſunt plures fabulæ de eodem, ad differentiam ſignificandam coniunguntur perſonæ & res, ſeu locus, & fiunt inſcriptiones miſtæ. Vt Hercules furens Senecæ, quoniam alia eſt tragœdia eiuſdem, Hercules Oetæus. Sic Sophoclis duo ſunt Oedipi, alter tyrannus, alter Coloneus. Et prima tragœdia Sophoclis inſcribitur Aiax flagellifer, ſeu lorarius, vt nimirum ſeparetur ab alia fabula, quæ dicitur Aiax Locrenſis. Quamuis Dicæarchus, quem M. Tullius magnum & copioſum Peripateticum in Officiis nominat, Aiacis mortem hanc fabulam tradatur inſcripſiſſe. Eſt etiam Euripidis Iphigenia in Aulide, & Iphigenia in Tauris. Vbi porrò nomen confuſionem nullam parit, aliam inſcriptionem addere nihil eſt neceſſe. Quapropter recentiores quidam poetæ, videntes veterum fabulas huiuſmodi duplicata nomina præferentia, & cauſſam non ſatis perpendentes, peccant, cum ita ſuas comœdias, aut tragœdias inſcribunt, Ioſeph cognitus, Saulus conuerſus, Abſolon tumens, &c. Cum nec ipſi plures comœdias de eadem perſona fecerint: nec vel ab aliis de eadem ſcriptæ extent: vel ſi extent, idem prorſus argumentũ perſequantur. Vbi ergo in materia nulla eſt diuerſitas, appellationis diſcrimine quid fuit opus?

DE BVCOLICA POESI.

CAPVT XXIII.

BVCOLICA poesis personas humiles illa quidem, vt comœdia, veruntamen rusticas, & agrestes, non vrbanas, quæ sunt paulò elegantiores, comminiscitur: & est vmbra quædam seu quoddam simulacrum rusticanæ comœdię: quando nimirum in duobus illis poematū modis versatur, quorum alter μιμητικὸς dicitur, alter μικτὸς: de quibus egimus cap. 8. lib. 1. Prioris generis exemplum esto eclog. 1. *Tityre tu patulæ:* posterioris ecloga 8. *Pastorum Musam.* Atq; istis imitandi modis ei cum reliquis poeseos generibus, epopœia, comœdia, tragœdia societas est. Argumenta & personas sumit ab agris & syluis, pastores, vinitores, aratores, olitores, accipitq; nomen potissimùm à pastoribus, & iis quidem nobilioribus, bubulcis videlicet. Tractātur bucolicis vota, gratulationes, laudationes, obtrectationes, altercationes, cohortationes, pollicitationes, conquestiones, gaudia, pompæ, cātus, hilaritates, ioci. Verùm omnia agrū olere debent. Ideo porro regnat in bucolicis hexameter, & præterea nullum genus carminis, quod narrationibus videtur accommodatissimus, & cātilenis rusticis idoneus, nec ineptus actioni, modo ne adsit granditas, néue longiore ambitu circumducatur. Laudatur autem, si primus, & quartus pes integra voce terminetur, præsertim dactylica: *Tytire pascentes à flumine reiice capellas.* Quod diligenter cu-

ter custodiuit Theocritus. Definiatur ergo Bucolica poesis: *rusticarum actionum imitatio.* Fabula erit vna & simplex, non tamen digresśiones non admittet. Nec necesse erit semper esse allegoricam. Nomina rebus apta fingemus: aut iam ficta à bonis auctoribus mutuabimur. Oratio vacabit splẽdore & ornamentis, grauitate, sententiarum acumine, iisq; omnibus, quæ rerum humilitati aduersantur. Erit autem pura ac demissa: in quo Theocritus antestat Virgilio. Partes constituunt duas, principium & narrationem. Interdum aliquid loco epilogi adiungitur.

DE ELEGIACA POESI.

VSVS, NOTATIO, INVENTOR Elegiæ.

Capvt XXIV.

Pentameter solitarius non reperitur: quanquam Virgilius vni hexametro quatuor continuos subiecit.

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores,
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis atratra boues.

Ausonius item in sententiis septem sapientũ, Thaletis Milesij dicta pẽtametris inclusit, quos ob elegantiam, & vtilitatem ad mores formandos adolescentibus ediscendos propono.

Turpe quid ausurus, te ſine teſte time.
Vita perit, mortis gloria non moritur.
Quod facturus eris, dicere diſtuleris.
Crux eſt ſi metuas, vincere quod nequeas.
Nil nimium ſatis hoc, ne ſit & hoc nimium.
Cum verè obiurgas, ſic inimice iuuas.
Cum falſò laudas, ſic & amice noces.

Inueniuntur etiam ſoli pentametri apud Martianum Capellam de nuptiis Philologiæ & Mercurij lib. 9. ad duodetriginta. Et apud Heliodorum ſcriptorem græcum in hiſtoria Æthiopica pentametris verſibus extat conſcripta ode. Cæterum hæc ſpecies carminis hexametro ſubdita, genus quoddam gignit, quod elegiacum vocatur. Tibull.

Somnia fallaci ludent temeraria nocte,
Et pauidas mentes falſa timere iubent.

Etſi Pythiam ſcribat Athæneus inuerſo ordine reſpondiſſe de Charitone & Melanippo, ſic.

εὐδαίμων χαρίτων καὶ μελάνιππος ἔφυ,
θείας ἀγητῆρες ἐφημερίοις φιλότητος.

Elegiaco primum res triſtes, & luctuoſæ mandabantur. Terentianus.

Hos elegos dixere, ſolet quod clauſula talis
Triſtibus, vt tradunt, aptior eſſe modis.

Hoc ipſum nomen declarat: ductum eſt enim ἀπὸ τοῦ ἔλεον λέγειν, vel ab ἒ, ἒ λέγειν, quod idem eſt ac αἶ, αἶ λέγειν, & vtraque interiectio vſitata eſt omnibus tragicis. Funebribus lamẽtationibus potiſsimùm inuentam elegiam inſinuat Ouidius, in mortem Tibulli.

Flebilis indignos elegeia ſolue capillos.
Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit.

Et quia

Et quia in huiuſmodi lamẽtationibus mortui plerunq; laudantur, quidam παρὰ τὸ εὖ λέγειν τοὺς τεθνηκότας elegiam, ſed falsò, nominatam dixerunt. Rectè igitur Horatius ad Tibullum ſcribens, miſerabiles elegos appellauit. Progreſſu temporis res ſecundæ, optatæ, & quidquid animus ferret, elegis ſcribi cœptum eſt: vt querelæ, expoſtulationes, preces, amores, vota, laudes, gratulationes, admonitiones, conuitia, &c. Ex vno Ouidio diſcas licet, quam varia ſit huius carminis materia. Nam vt prætereã epiſtolas heroidum, artem, remedia, & tres illos qui elegiarum libri nominantur, quæ omnia ad amores pertinent, funebria ſunt, quibus Druſi & Tibulli mortem deplorat. Sex libri, quorum tres priores Triſtium, tres reliqui de Ponto inſcribuntur, hi, inquam, omnes triſtia continent. Apud eundem lætæ elegiæ haud multæ: illa nempe, qua de triumpho gratulatur Germanico. Ibis verſatur in maledictis, quæ, vt eruditi putant, melius iambis fuiſſent explicata. Eſt enim iambus conuitiorum, execrationum, & maledicentiæ miniſter aptiſsimus. In Faſtis docet. Maximè tamen amores laſciui hoc poemate tractabantur olim: qui querelarum, amaritiei, & acerbitatis plurimũ habent. Horatius ad Piſones.

Verſibus impariter iunctis querimonia primùm,
Poſt etiam incluſa eſt voti ſententia compos.

Solon vſus eſt elegia in ſcribendis legibus, quod memoriæ prodidit Laertius, qui eiuſdem verſus frequẽter recitat: quomodo & Demoſthenes orat. περὶ παραπρεσβείας quandam ipſius elegiam. Tyrtæus res bellicas elegis complexus eſt, quibus militum

litum animos adeo vehementer incitabat, ac permouebat, vt quaſi furentes, & lymphati in hoſtiũ ſe agmen inferrent. Vnde Horatius.

Tyrtæusq́; mares animos in Martia bella
Verſibus exacuit.

Elegia item vſus eſt Theognis Megarenſis poeta vetuſtiſsimus, non tantum in luſibus &amoribus, verum etiam in præceptis ad mores, & rectam vitæ inſtitutionem. Epicedia quoque, epigrammata, & epiſtolæ hac forma carminum conficiuntur. Iouianus Pontanus ad hymnos elegiam conuertit. Quod autem præcipiunt, vno diſticho, minimùm duobus finiri ſententiam oportere, prorſus nugatoriumq́ eſt, & hactenus à nullo obſeruatum.

VIRTVTES, ET ARTIFICIVM elegorum.

CAPVT XXV.

INTER omnia poemata propemodum vulgatiſsimum eſt elegia, eius tamen artificium perpaucis notum. Quare quæ huc ſpectantia legimus, & in elegiographis obſeruauimus, placitum eſt eorum participes facere poeticę alumnos. Oratio elegiaca terſa ſit oportet, lenis, ingenua, perſpicua, morata, tenera, affectibus referta, pathetica, & ſententiis exquiſitis minime obfuſcata, atq; impedita. Mirifice eam ornant frequentes commiſerationes, conqueſtiones, exclamationes, apo-

ſtrophæ,

ſtrophæ,proſopopœiæ,ſeu fictæ perſonę,excurſus, & παρεκβάσεις, ſeu breues,& cum re aptè cohærẽtes digreſsiones. Ornatur etiam inductionibus, & exemplis : exemplis,inquam,nõ modò à ſimili, verumetiam à diſsimili, à contrario. Interdum ad comparationem adhibentur. Interiiciuntur item ſententiæ tum breues, tum acutæ,quibus id quod eſt propoſitum, confirmatur. Magnum inprimis elegiæ decus eſt antiquitatis aliqua ſignificatio, qua aſpergi, & dum aliud narratur, diſtingui ac variari debet. Talis locus eſt apud Tibullum lib. 1. eleg. 7. de triumpho.

nouos pubes Romana triumphos
Vidit, & euinctos brachia capta duces.
At te victrices lauros Meſſalla gerentem
Portabat niueis currus eburnus equis.

Et elegia 4. de equis Olympiacis.

Quàm iacet infirmæ venere vbi fata ſenecta
Qui prior Eleo eſt carcere miſſus equus?

Ad antiquitatem meritò rediguntur hiſtoriæ atq; fabulæ, quibus moderatè vtendum eſt: manu etenim ſerere oportet,nõ toto thylaco: ſecus eſt,cum inductione vti volumus : ibi quippe multas glomerari licet: immo enimuero oportet. Hoc in genere Tibullo præſtat longè Propertius,in quo maior eſt, quam in altero,poeticæ eruditionis ſupellex. Vnum admonebo,quo breuius paucioribusq; verbis antiquitates huiuſmodi, ſiue ad fabulam, ſiue ad hiſtoriam, ſiue ad aliquem priſcum ritum, morémue pertineãt,efferuntur,eo venuſtius carmen reddi. Propert. loquens de ſagis.

Tunc ego crediderim vobis, & ſidera & amnes
Poſſe Cytainis ducere carminibus.

Cythæa

Cythæa siue Cythia vrbs est Colchidis, patria Medeæ insignis veneficæ. Ad Tullum.

At tu seu mollis quà tendit Ionia, seu quà
Lydia Pactoli tingit aratra liquor.

Et elegia sequenti de Polynice & Eteocle Thebanis.

Armaq́; fraterna tristia militia.

Synalœphæ si vsquam alibi, hic vitandæ sunt: frequentes item ecthlipses: multum quippe fluentes illas huius carminis delicias remorantur, atque imminuunt quodammodo, & sunt tanquam vortices ac scopuli quidam, vt in hoc hexametro videre est.

Aut abeuntis adhuc supremũ animæ halitum in auras.

Præterea Tibullus, vt Muretus animaduertit, elegantiam quandam iudicauit esse in eiusdem syllabæ continuatione.

Me mea paupertas vita traducat inerti.
Ipse feram teneras maturo tempore vites
Rusticus, & facili grandia poma manu.
nam posse mederi.
Multa docet templis picta tabella tuis.
Nudus & æstiui tempora sicca canis.

Et hoc toties, vt constet id non casu, sed dedita opera factum. Dicitur istuc à Grammaticis cacemphaton, quasi turpiter sonans, & in vitiis orationis numeratur: cum nimirum ab ea syllaba posterius verbum incipit, in quam prius exibat. Veruntamen nisi aliquid ex syllabis ita geminatis concurrentibusq́; nascatur, quod vel vt inhonestum, vel vt obscœnum offendat, non videtur vsq; adeo iste concursus tanquam insuauis fugiendus: siquidem tum apud oratores, tum poetas frequenter reperitur:

ritur: & Seruius in 2. Æneid. apud veteres vitiosum hoc non fuisse affirmat. Fit porro suauior, si monosyllabum præcedat. *Me mea paupertas.* Et 1. Philipp. Quæ quæsita. Vt eo redeam, vnde paulisper deflexi, idem poeta penthemimerim crebrò negligit in hexametro, & ex tarditate quandam iucunditatem aucupatur. Subiungemus aliquot testimonia.

Neu strepitu terrete pedum, neu quærite nomen.
Illic est cuicunq; rapax mors venit amanti.
Tisiphoneq; impexa feros pro crinibus angues.

Quid multa? sexcenties occurret. Et propertius id sæpe facit.

Aspice quos submittit humus formosa colores.
Quid tibi vis insane meos sentire furores?
Sed vobis facile est verba & componere fraudes.

Ouidius interdum cæsuræ subdit encliticam, & non iniucundum carmẽ efficit. Iucundius autem, quando idem fit post enneamimerim, vt in primo & quarto versuum qui sequuntur.

Sole tamen vinoq; calent, annosq; precantur.
Iussa facit, ventoq; ratem committit & vndis.
Pallor abit subitasq; vident in corpore vires.
Imminet huic, sequiturq; parem similisq; ferenti.
Nox & amor, vinumq; nihil moderabile suadent.

Talis Virgilij.

Mænalus argutumq; nemus, pinosq; loquentes.

Arbitror insuper non modicum decus elegiæ accessurum per allusiones ad apophthegmata: quod ipsum consilium aliis quoq; carminibus commune esto. Ita Virgilius cum dixisset, *nec te Troia capit,* illud Philippi regis ad Alexandrum filium, qui solus Bucephalum perdomuerat, videtur exprimere,

mere, μακεδονία σε ὁ χωρεῖ. Et, *calumq; obtexitur vmbra*, loquens de telorum multitudine, credi poteſt reſpexiſſe ad Laconis dictum, quod Cicero 1. Tuſcul. retulit. Cum enim Perſa hoſtis ei dixiſſet: ſolem hodie præ iaculorum multitudine non videbitis, reſpondit ille intrepidus: in vmbra igitur pugnabimus. Talia non pauca notabit in probatis poetis, qui multa audierit, plura legerit, ac memoria retinuerit.

DE INCISIONE PENTAMETRI, & eius exitu.

CAPVT XXVI.

INCISIONEM illam, cui græcè πενθημιμερὴς, latinè ſemiquinaria nomen eſt, perpetuò quidam Grammatici in hoc genere verſus requirunt, colliſionemq; ſeu eliſionem in ea fieri prohibent: quod alioqui, vt dictitant, durus & aſper euaſurus ſit. Redigere fortaſſe nos volunt ad Ouidianam concinnitatem, quem poetam vnum maximè tribuerũt. Ego verò nullum ferme, dempto Catullo, ab his in iudiciũ vocari video: apud quẽ iſtiuſmodi carmina legi minime negauerim.

Quam veniens vna atq; altera rurſus hyems.
Ceſſarent neq; triſti imbre madere genæ.
Muneraq; Muſarum hinc petis & Veneris.
Nec deſiſtere amare omnia ſi facias.
Troia virûm & virtutum omnium acerba cinis.

Conce-

Concedamus ista horridula, nec imitanda, aut rarisimè imitanda esse: qui id in virtutibus ducunt, & libenter imitantur κακόζηλοι, & vitium κακοζηλία dicitur. Quod autem negant, syllabam, quæ post duos pedes relinquitur, & est pars extrema verbi proximè antegresi, breuem esse posse, adduntque rationem: propterea quod, si in anapęstos versum diuidas, nequeat consistere: necesse enim est tertium pedem spondeum esse, quem conficiunt duæ longæ: quod si penthemimeris illa sit breuis, iambus fiet: hoc, inquam, poetæ nobiles non tam religiosè obseruandum sibi duxerunt, id quod patet his exemplis.

Catull.

Perspecta est igitur vnica amicitia.

Propert.

Vinceris aut vincis, hac in amore rota est.

Tibull.

Lacteus & mistus obriguisse liquor.

Ouid.

Indigus effectus omnibus ipse magis.

Horatius quoq; tametsi in alia forma versus, æque cæsuram illam breuem non reformidauit. Quin etiam Virgilius toties Georg. Æneid.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.
Olli serua datur operum haud ignora Minerua.

At enim poetæ auctoritas sese tuetur iudicio: ita vt temporis iacturam in syllaba, numerorum elegantia redimat. Pro cæsura tamen paulò durius collocatur monosyllabum. Catullus in Cæsarem.

Nec scire vtrum sis albus, an ater homo.
O dij reddite mi hoc pro pietate mea.

Mitigatur autem si antecedat monosyllabum. Ouid.1. de Ponto.

Magna tamen spes est in bonitate Dei.

Nullum verò dubium est, quin pẽtameter, vt creberrimè, sic aptissimè, & pulcherrimè in vocem dissyllabam finiatur: in monosyllabam autem non malè, si alia præcesserit. Ouidius.

Præmia si studio consequar ista sat est.

Aut si antecedat hiatus, siue complosio, quo ita cũ præcedente coalescat, vt apud eundem.

Et solum constans in leuitate sua est.

Alioqui dura carmina fiunt, & insuauia, vt apud Catullum.

Aut facere, hæc à te dictaq; factaq; sunt.

Etsi Ouidianum hoc non displicet sanè, vbi extremam vocem monosyllabam antecedit dissyllaba.

Omnis at in magnos culpa Deos scelus est.

Nec etiam illud Martialis.

Sunt hæc trita quidem Zoile, sed mea sunt.

Quod verò docent, non esse ponenda in extremo metri huius vocabula duabus syllabis longiora, nimirùm trisyllaba, tetrasyllaba, pentasyllaba: nisi forte ob impetum quendam, aut affectum, aut in exprimenda sententia morali, aut in argutia, aut in epigrammatis, quasi alioqui parum decenter, & festiue claudatur carmen: quodq; Ouidium in ea re testem laudant, qui in omnibus scriptis suis vix decies trium, quatuórue syllabarum voces adhibuerit, idq; in rebus tristibus, vt aiunt, quibus proinde numeri mœstiores conuenirent, ipsosq; versus ad vnum repræsentant, hoc, inquam, totum est inane, & friuolum, nullamq; omnino vim habet, maio-

maiorúmque & meliorum poetarum, vt Catulli, Tibulli, Propertij auctoritate præponderatur. Quæso num hi versiculi adeo iniucunde ad aures accidunt? Propert.

Illis ampla satis forma pudicitia.
Libera iam duris cotibus Andromede.

Catullus.

Cum quibus illa malùm fecit adulterium.
Iucundum cum ætas florida ver ageret.

Tibull.

Pomaq; non notis legit ab arboribus.
Hæsura in nostro tela gerit latere.

Videtur tamen mihi Propertius hunc leporem præcipuo quodam studio frequentasse atque coluisse. Apud illum quippe voces istæ polysyllabæ, in extremo carminis pentametri perquam frequentes cernuntur. Et quoniam ille poemata sua vnus omnium maximè elaborauit; artisq́ue & imitationis plenissima vt essent, omni ratione cõtendit, & præterea quid bellum, nitidum, tenerum iudicare vnus optimè potuit, nobis non licet hanc finiendorum pentametrorum consuetudinem criminari, nec vllo modo contrariã Grammaticorum doctrinam velut oraculum amplecti. Sileo de epigrammatis, in quibus hæ gratiæ singularem animis legentium voluptatem infundũt. Sunt enim (quod ego quoque non inuitus confiteor) hæ longiusculæ voces ad acutè, sententiosè, grauiter, lepidè dicta exprimenda mirabiliter accommodatæ. Quamobrem censuerim eas in epigrammate componendo etiam studiosè inuestigandas: in elegia, si se obtulerint, non aspernandas.

Vtrobique nihilominus quod immodicum eſt, in vitio eſt, rectéque prouerbium καὶ τοῦ μέλιτος τὸ πλέον ἐστὶ χολή. Illi igitur non infrequenter plurium ſyllabarum nominibus pentametrum finiunt: vt eos appareat hac in re nō mediocrem venuſtatem ineſſe decreuiſſe. Addunt Grammatici, vitioſum eſſe in fine participium: quo de nolo plura: certe perrarò inuenies.

DE LYRICA POESI.

LAVDES, ET NOMINA LYRIcorum verſuum.

CAPVT XXVII.

DEVENIMVS aliquando ad id genus poematis differendum, in quo facultas poetica totam ſe ad deliniendas hominum mentes, varietate verſiculorum (etenim cum olim vno genere formáque decurreret Lyricum, ob maiorem voluptatem diſsimilibus numeris, & vario pedum diſcrimine ita temperatum eſt poſtea, vt innumerabiles lyricorum carminum ſpecies extiterint, quas Grammatici perſequuntur) breuitate eorundem, ac totius cantilenæ exquiſita vocum elegantia, nitore, ſono, concinnitudine numerorum, deſcriptione rerum ſuapte natura maxime delectabilium fingere & accommodare conſueuit. De hoc ſolo accepimus, eius iucundiſsima modulatione ſyluas, & ſaxa fuiſſe commota. Itaque quo modo

modo reliquæ partes poeseos, eodem modo ista suam sibi insignem notam vendicat, qua potissimùm commendatur, & ab aliis quasi secernitur. Nam in carmine heroico quis nesciat dominari, & eminere grauitatem, in bucolico simplicitatem, in elegiaco teneritudinem ac mollitiem, in iambeo, & satyrico acrimoniam & acerbitatem, in comœdia iocos, in tragœdia πάθος, in epigrammatis acumen? Quæ igitur laus propria pæne relinquetur Lyricis? suauitas, quæ cum ex verborum floribus, sententiarum copia, collocatione pedum, rerum ipsarum ornamentis permagna existat, accessione cantus, & fidium pulsu adhibito non mediocriter augetur.

Quapropter quod hæc carmina cum cantu, & ad lyram pronuntiari solerent, à canendo ᾠδαὶ (& forma diminutionis ᾠδάρια, paruæ odæ seu odulę) vt latinè carmen eadem ratione, & κατ᾽ ἐξοχὴν ab instrumento musico lyrica, & vates Lyrici cognominati sunt. Dicuntur præterea Græcis appellationibus μέλη, μολπαὶ, ᾄσματα, quarum eadem est potestas, quæ primi illius: cantus enim iis signatur. A melos autem cum vocetur melicum, non ignorandum est, propterea quod ea vox cantum significaret, poetas omnes, quasi cantores (quos se ipsi fatentur, cum se non scribere, aut loqui, sed canere dicunt) appellatos fuisse melicos, & ipsam artem melicam, propter suauitatem nimirum. Veruntamen melicum carmen in eo dici maximè cæptum est, quod ad neruorum tibiarúmue cantum esset idoneum: qualia sunt lyricum & dithy-

rambicum. Quinimmo, cum melicum dicimus, nomine generis potiorem ſpeciem appellamus,& lyricum intelligimus. Melici ergo à lyricis ſeparari non debent. Simonidem Suidas nunc μελοποιὸν, nunc Lyricum vocat:& Platoni μελοποιοὶ canticorum ſcriptores ac Lyrici ſunt. Item Sapphus, Alcmanis, Anacreontis, qui in Lyricis numerantur, horum, inquam, verſus μέλη dicuntur. Iam igitur ſi melodiam (quo nomine harmonia afficitur) reliquis cantionum formis attribui videas, & Archilochi, Heſiodi, Mimnermi, Homeri, Phocyllidæ poemata μελῳδηθῆναι legeris, didiciſti, opinor, quid te intelligere oporteat. Sed ad nomina redeamus. Lyricum à laudatione atque votis appellatur hymnus, de quo ſeorſim agemus. Pindari Odas inſcriptas videmus εἴδη, quaſi poemata ſint rerum imagines quædam, vt vox latine ſonat, formę, ſpecies: hinc εἰδύλλια formulæ: fortaſsis formulæ poematis, ſeu parua poemata, poematia: qualia de Græcis fecit Theocritus Syracuſanus, de Latinis Auſonius.

DE PARTIBVS ODARVM.

CAPVT XXVIII.

CARMEN lyricum, quod ſcholiaſtæ Pindari tradiderunt, antiquitus tantum erat monoſtrophon, poſterius tribus partibus conſtare cœpit, ſtrophe, antiſtrophe,& epodo. Laudes quippe

quippe Deorum Dearumq́ carminibus comprehensas, aram circumiens chorus decantabat. Primum ambitum, quo sinistrorsum ingrediebantur, στροφὴν conuersionem: alterum quem dextrorsum redeuntes conficiebant, ἀντιστροφὴν reuersionem, ipsa cantica oden & antoden vocabant: quæ quidem ab illis itionibus, & reditionibus etiam strophæ, & antistrophæ. Tandem in medio, & velut in conspectu Deorum quiescẽtes, quod reliquum erat cantus persoluebant: id ἐκ τοῦ ἐπᾴδεσθαι τῇ στροφῇ καὶ ἀντιστροφῇ, quod accineretur cęteris partibus, siue διὰ τὸ μετὰ τὴν στροφὴν ᾄδεσθαι, quod post strophen canebatur, ἐπῳδὸς dicebatur. Strophæ & antistrophæ totidem, ac iisdem versibus, pari ferè numero syllabarum componebantur: epodus alios, vel plures, vel pauciores quam illæ recipiebat. Si quando oda plures strophas, & epodos haberet, in sequentibus præcedentium ratio custodiebatur. Et hic quidem mos Græcis fuit. Quod verò præscriptum est odis Horatianis, ode dicolos, tricolos, distrophos, tetrastrophos, &c. declarat ex duobus, tribus, aut quatuor diuersis generibus conflatas esse: & aliquando post secundum, interdum post tertium, aut quartum carmen reuersionem fieri ad primũ genus. Itaq́ ode secunda. *Iam satis terris.* Est dicolos tetrastrophos. *Sic te diua potens.* Dicolos distrophos. Sed hæc vberius Grammatici.

DE REBVS, ET ARTIFICIO *carminis lyrici.*

CAPVT XXIX.

Q. HORATIVS huic generi materiam attribuit deorum heroumq; laudes, olympionicas, seu pugilum equitumq; victorias. Hanc adeo præcipuam esse indicauit & Pindarus his versibus Olymp. carm. 2.

ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι
τίνα θεὸν, τίν᾽ ἥρωα,
τίνα δ᾽ ἄνδρα κελαδήσομεν;

Et Pindarum, vt aliâs, æmulatus Horatius.

Quem virum, aut heroa, lyra, vel acri
Tibia sumis celebrare Clio:
Quem Deum, cuius recinet iocosa
Nomen imago?

Atqui postea terminos protulit, & complexum est amores (quales celebrarunt Alcman, Sappho, Anacreon) cónuiuia, compotationes, & res hilaritatis plenas. Hæc omnia argumenta esse Lyricorum ostendit Flaccus.

Musa dedit fidibus diuos puerosq; Deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et iuuenum curas, & libera vina referre.

Tractantur lyricis etiam iurgia, insectationes, vota, preces, exhortationes ad voluptates honestas. Commendatur sobrietas, iustitia, fides, continentia, parsimonia, religio, cæteraq; virtutes. Laudes eodem

eodem referuntur non deorum modo ac hominum,sed aliarum quoque rerum.Itaque Horatius non solùm laudauit deos,Augustum Mæcenatem, Drusum,Aelium Lamiam, Pindarum, verum etiã loca amœna, villas, vina, fontes, & virtutes, quas dixi paulò ante. Cadunt in lyricum vituperationes quoq; hominum, rerum,vitiorum : vt iniustitiæ,perfidiæ,libidinis,luxuriæ. Exhortationes ad capessenda pro Repub. pericula, deplorationes calamitatum publicarum, desideria, conquestiones,locorum, temporum descriptiones,deliberationes,inuitationes, detestationes. Item quæcunq; lyricis numeris deuinciri, & breui poemate concludi videntur posse, sub hoc genus cadere existimantur. Stesichorus quidem & bella, & clarissimos duces memorari hoc carmine posse monstrauit. Quem imitatus Simonides, cum de Regum Persarum historia elegias condidisset, certamen nauale ad Salaminam initum lyrico versu cantauit. Pindari poesin si quis inspexerit,finibus non sanè angustis lyrici materiam circũdabit.Fertur enim 17. libris poemata multa comprehendisse. De varietate poeseos Pindaricæ Horatius quoque meminit.

Politam inprimis,candidam, floridam,& numerosam dictionem, accuratam voluptatem, vegetum ingenium,animi libertatem non secus,quã vel satyræ, vel epigrammata, hilaritatem, digressiones & plures, & liberiores, quoniam ad laudationes amplificationesq; conferunt (vnde Pindarus in amœniora sæpe loca vagatur) hæc, inquam, omnia requirit & amat poesis lyrica. Non excusat

frequentiam ſententiarum: quarũ aliæ ſunt apertæ, vt illa,

nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Aliæ quodam verborum circuitu tectæ, vt,

Tune quæſieris (ſcire nefas) quem mihi, quem tibi, &c.

lege Odam lib. 1.

Sæculum Pyrrhæ noua monſtra queſtæ.

Breuitate delectatus eſt Horatius: quod conſilium nos quoq; maximè probamus: nihil enim ſuauius, quam poſſe plures epulas ſimul deguſtare.

LEPOS ET GRATIAE Anacreontei carminis.

CAPVT XXX.

VNVM genus inter lyrica eminet, cui Anacreonteo nomen indiderunt, ab Anacreonte nimirum, qui illud vel inuenit, vel vnus omnium creberrimè feliciſsimeq; tractauit. A menſuris & pede præcipuo iambicum dimetrum catalectum appellant. Primus pes iambus eſt, aut ſpondeus: alter iambus: tertius rurſum iambus, cũ vna ſyllaba, quæ plerunq; vocis antegreſſæ particula eſt. Quamuis Anacreon ipſe non rarò anapæſtum, aliquando tribrachym prima regione locet: nonnunquã ſeu dimetra acatalecta, ſeu alias quaſdam dactylicorum ſpecies intermiſceat, quæ ſono & nu-

& numero prioribus illis catalectis nō admodum dissimiles apparent. Hoc genus Anacreonteum adeo per se venustum est, vt nihil à quoquam venustius excogitari fingiq́ possit: & is, à quo nomen accepit, multas eidem suauitates, illecebrasq́ adiunxit. Est in eo, quemadmodum Quintil. de Xenophonte iudicat, inaffecta iucunditas: sed quam nulla possit affectatio consequi, vt ipsæ fecisse sermonem χάριτες videantur. Facilitas simplicitasq́ carminis tanta, vt eam aut nullo modo, aut difficillime labor & cura assequatur. Animaduertit hoc etiam diligentissimus Horatius: quocirca de illo scripsit.

Qui persæpe caua testitudine fleuit amorem,
Non elaboratum ad pedem.

Cum igitur tam dulce carmen hoc sit, & tantum eidem leporum Anacreon pepererit, obseruauimus quędam apud illum, vnde eius deliciolas bona ex parte manauisse putamus. Quæ si studiosi imitabuntur, argumenta ipsa detestabūtur, vt item in Propertio, Horatio & aliis, rectè & Christianè fecerint. Sunt inprimis ἀναφοραὶ, & ἀναδιπλώσεις, latini repetitiones, & conduplicationes vocāt. His variè vsus est: quam varietatem exponemus, & exemplis omnia illustrabimus: quæ, vt latina demus, nemo postulet: est enim eorum festiuitas inimitabilis: docti iudicabunt.

Interdum duo versus idem habēt principium, idq́ nunc initio Odes, vt

θέλω λέγειν ἀτρείδας,
θέλω δὲ κάδμον ἄδειν.

Nunc

Nunc in medio, aut circa medium,

μή μοι ξένον τοξεύσῃς,

μὴ φευκτὸν ἴσοξημα.

Nunc ad finem.

ἀντ' ἀσπίδων ἁπασῶν,

ἀντ' ἐγχέων ἁπάντων.

Aliquando tres versus eodem modo exorditur.

τοῖς ἰχθύσι τὸ νηκτὸν,

τοῖς ὀρνέοις πέτασθαι,

τοῖς ἀνδράσι φρόνημα.

Hoc modo quādam Oden claudit, cuius initium, ὅτ' ἐγὼ πίω τὸν οἶνον. Illa sanè bellissima est repetitio Ode 5. vbi singularis in multitudinis numerum commutatur, loquitur autem de rosa.

ῥόδον τὸ φέριστον ἄνθος,

ῥόδον ἔαρος μέλημα,

ῥόδα καὶ θεοῖσι τερπνά,

ῥόδα παῖς ὁ τῆς κυθήρης

στέφεται.

In interrogationibus est multus & frequens, etiam initiis. In hirundinem.

τί σοι θέλεις ποιήσω

τί σοι λάλη χελιδών;

Et alibi.

τί με τοὺς νόμους διδάσκεις

καὶ ῥητόρων ἀνάγκας;

Atque in fine etiam,

τίς ἂν οὖν ὁρῶν παρέλθοι

καταγώγιον τοιοῦτο;

Liben-

Libentiſsimè immiſcet articulos: quin etiam ſtatim iterat eoſdem.

τὸ ῥόδον τὸ τῶν ἐρώτων.

ὁ ἀνὴρ ὁ τῆς κυθήρης.

Quæ dulcedo à nobis latinè ſcribentibus, quando articulis funditus caremus, exprimi non poteſt. Sunt & hæc exempla conduplicationis.

θέλω θέλω μανῆναι.

Hunc verſum alicubi intercalarem facit: vt appareat perquam eo fuiſſe delectatum. Aliam Oden ſic incipit.

θέλω θέλω φιλῆσαι.

Aliam ſic.

δότε μοι δότ' ὦ γυναῖκες.

Et illam quoq; in columbam pæne ſimiliter.

ἐρασμιεῖα πέλεια

πόθεν πόθεν πέτασαι;

πόθεν μύρων τοσοῦτον.

Et rurſum hoc modo.

ἐγὼ δὲ τὰς κώμας μὲν

εἴτ' εἰσιν, εἴτ' ἀπῆλθον

οὐκ οἶδα, τοῦτο δὲ οἶδα, &c.

Ode, ἡ ταντάλου ποτ' ἔστη, duorum verſuum principia alternatim repetuntur, ſecundi etiam quartùm, vnico ſemper verſiculo interiecto. Sequitur deinde continenter trium verſuum ſimile principium. Deniq; nimium extenderetur oratio, ſi notare omnia ornamenta huius carminis velimus, quibus id condecorauit Anacreon: quæ legendo ſentiri

mere, μακεδονία σε ὃ χωρεῖ. Et, *calumq́; obtexitur vmbra*, loquens de telorum multitudine, credi poteſt reſpexiſſe ad Laconis dictum, quod Cicero 1. Tuſcul. retulit. Cum enim Perſa hoſtis ei dixiſſet: ſolem hodie præ iaculorum multitudine non videbitis, reſpondit ille intrepidus: in vmbra igitur pugnabimus. Talia non pauca notabit in probatis poetis, qui multa audierit, plura legerit, ac memoria retinuerit.

DE INCISIONE PENTAMETRI, & eius exitu.

CAPVT XXVI.

INCISIONEM illam, cui græcè πενθημιμερὴς, latinè ſemiquinaria nomen eſt, perpetuò quidam Grammatici in hoc genere verſus requirunt, colliſionemq́; ſeu eliſionem in ea fieri prohibent: quod alioqui, vt dictitant, durus & aſper euaſurus ſit. Redigere fortaſſe nos volunt ad Ouidianam concinnitatem, quem poetam vnum maximè tribuerũt. Ego verò nullum ferme, dempto Catullo, ab his in iudiciũ vocari video: apud quẽ iſtiuſmodi carmina legi minime negauerim.

Quam veniens vna atq; altera rurſus hyems.
Ceſſarent neq; triſti imbre madere genæ.
Muneraq́; Muſarum hinc petis & Veneris.
Nec deſiſtere amare omnia ſi facias.
Troia virûm & virtutum omnium acerba cinis.

Conce-

Concedamus ista horridula, nec imitanda, aut rarissimè imitanda esse: qui id in virtutibus ducunt, & libenter imitantur κακόζηλοι, & vitium κακοζηλία dicitur. Quod autem negant, syllabam, quæ post duos pedes relinquitur, & est pars extrema verbi proximè antegressi, breuem esse posse, adduntque rationem: propterea quod, si in anapęstos versum diuidas, nequeat consistere: necesse enim est tertium pedem spondeum esse, quem conficiunt duæ longæ: quod si penthemimeris illa sit breuis, iambus fiet: hoc, inquam, poetæ nobiles non tam religiosè obseruandum sibi duxerunt, id quod patet his exemplis.

Catull.

Perspecta est igitur vnica amicitia.

Propert.

Vinceris aut vincis, hac in amore rota est.

Tibull.

Lacteus & mistus obriguisse liquor.

Ouid.

Indigus effectus omnibus ipse magis.

Horatius quoque, tametsi in alia forma versus, æque cæsuram illam breuem non reformidauit. Quin etiam Virgilius toties Georg. Æneid.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.
Olli serua datur operum haud ignora Mineruæ.

At enim poetæ auctoritas sese tuetur iudicio: ita vt temporis iacturam in syllaba, numerorum elegantia redimat. Pro cæsura tamen paulò durius collocatur monosyllabum. Catullus in Cæsarem.

Nec scire vtrum sis albus, an ater homo.
O dij reddite mi hoc pro pietate mea.

Mitigatur autem ſi antecedat monoſyllabum. Ouid.1. de Ponto.

Magna tamen ſpes eſt in bonitate Dei.

Nullum verò dubium eſt, quin pẽtameter, vt creberrimè, ſic aptiſsimè, & pulcherrimè in vocem diſſyllabam finiatur: in monoſyllabam autem non malè, ſi alia præceſſerit. Ouidius.

Præmia ſi ſtudio conſequar iſta ſat eſt.

Aut ſi antecedat hiatus, ſiue comploſio, quo ita cũ præcedente coaleſcat, vt apud eundem.

Et ſolum conſtans in leuitate ſua eſt.

Alioqui dura carmina fiunt, & inſuauia, vt apud Catullum.

Aut facere, hæc à te dictaq; factaq; ſunt.

Etſi Ouidianum hoc non diſplicet ſanè, vbi extremam vocem monoſyllabam antecedit diſſyllaba.

Omnis at in magnos culpa Deos ſcelus eſt.

Nec etiam illud Martialis.

Sunt hæc trita quidem Zoile, ſed mea ſunt.

Quod verò docent, non eſſe ponenda in extremo metri huius vocabula duabus ſyllabis longiora, nimirum triſyllaba, tetraſyllaba, pentaſyllaba: niſi forte ob impetum quendam, aut affectum, aut in exprimenda ſententia morali, aut in argutia, aut in epigrammatis, quaſi alioqui parum decenter, & feſtiue claudatur carmen: quodq; Ouidium in ea re teſtem laudant, qui in omnibus ſcriptis ſuis vix decies trium, quatuórue ſyllabarum voces adhibuerit, idq; in rebus triſtibus, vt aiunt, quibus proinde numeri mœſtiores conuenirent, ipſosq; verſus ad vnum repræſentant, hoc, inquam, totum eſt inane, & friuolum, nullamq; omnino vim habet,

maio-

maiorúmque & meliorum poetarum, vt Catulli, Tibulli, Propertij auctoritate præponderatur. Quæso num hi versiculi adeo iniucunde ad aures accidunt? Propert.

Illis ampla satis forma pudicitia.
Libera tam duris cotibus Andromede.

Catullus.

Cum quibus illa malum fecit adulterium.
Iucundum cum ætas florida ver ageret.

Tibull.

Pomaq; non notis legit ab arboribus.
Hæsura in nostro tela gerit latere.

Videtur tamen mihi Propertius hunc leporem præcipuo quodam studio frequentasse atque coluisse. Apud illum quippe voces istæ polysyllabæ, in extremo carminis pentametri perquam frequentes cernuntur. Et quoniam ille poemata sua vnus omnium maximè elaborauit; artisq́ue & imitationis plenissima vt essent, omni ratione cōtendit, & præterea quid bellum, nitidum, tenerum iudicare vnus optimè potuit, nobis non licet hanc finiendorum pentametrorum consuetudinem criminari, nec vllo modo contrariā Grammaticorum doctrinam velut oraculum amplecti. Sileo de epigrammatis, in quibus hæ gratiæ singularem animis legentium voluptatem infundūt. Sunt enim (quod ego quoque non inuitus confiteor) hæ longiusculæ voces ad acutè, sententiosè, grauiter, lepidè dicta exprimenda mirabiliter accommodatæ. Quamobrem censuerim eas in epigrammate componendo etiam studiosè inuestigandas: in elegia, si se obtulerint, non aspernandas.

Vtrobique nihilominus quod immodicum eſt, in vitio eſt, rectéque prouerbium καὶ τοῦ μέλιτος τὸ πλέον ἐστὶ χολή. Illi igitur non infrequenter plurium ſyllabarum nominibus pentametrum finiunt: vt eos appareat hac in re nō mediocrem venuſtatem ineſſe decreuiſſe. Addunt Grammatici, vitioſum eſſe in fine participium: quo de nolo plura: certe perrarò inuenies.

DE LYRICA POESI.

LAVDES, ET NOMINA LYRIcorum verſuum.

CAPVT XXVII.

DEVENIMVS aliquando ad id genus poematis differendum, in quo facultas poetica totam ſe ad deliniendas hominum mentes, varietate verſiculorum (etenim cum olim vno genere formáque decurreret Lyricum, ob maiorem voluptatem diſsimilibus numeris, & vario pedum diſcrimine ita temperatum eſt poſtea, vt innumerabiles lyricorum carminum ſpecies extiterint, quas Grammatici perſequuntur) breuitate eorundem, ac totius cantilenæ exquiſita vocum elegantia, nitore, ſono, concinnitudine numerorum, deſcriptione rerum ſuapte natura maxime delectabilium fingere & accommodare conſueuit. De hoc ſolo accepimus, eius iucundiſsima modulatione ſyluas, & ſaxa fuiſſe commota. Itaque quo

modo

modo reliquæ partes poeſeos, eodem modo iſta ſuam ſibi inſignem notam vendicat, qua potiſsimùm commendatur, & ab aliis quaſi ſecernitur. Nam in carmine heroico quis neſciat dominari, & eminere grauitatem, in bucolico ſimplicitatem, in elegiaco teneritudinem ac mollitiem, in iambeo, & ſatyrico acrimoniam & acerbitatem, in comœdia iocos, in tragœdia πάθος, in epigrammatis acumen? Quæ igitur laus propria pæne relinquetur Lyricis? ſuauitas, quæ cum ex verborum floribus, ſententiarum copia, collocatione pedum, rerum ipſarum ornamentis permagna exiſtat, acceſsione cantus, & fidium pulſu adhibito non mediocriter augetur.

Quapropter quod hæc carmina cum cantu, & ad lyram pronuntiari ſolerent, à canendo ᾠδαὶ (& forma diminutionis ᾠδάρια, paruæ odæ ſeu odulę) vt latinè carmen eadem ratione, & κατ' ἐξοχὴν ab inſtrumento muſico lyrica, & vates Lyrici cognominati ſunt. Dicuntur præterea Græcis appellationibus μέλη, μολπαὶ, ᾄσματα, quarum eadem eſt poteſtas, quæ primi illius: cantus enim iis ſignatur. A melos autem cum vocetur melicum, non ignorandum eſt, propterea quod ea vox cantum ſignificaret, poetas omnes, quaſi cantores (quos ſe ipſi fatentur, cum ſe non ſcribere, aut loqui, ſed canere dicunt) appellatos fuiſſe melicos, & ipſam artem melicam, propter ſuauitatem nimirum. Veruntamen melicum carmen in eo dici maximè cæptum eſt, quod ad neruorum tibiarúmue cantum eſſet idoneum: qualia ſunt lyricum & dithy-

rambicum. Quinimmo, cùm melicum dicimus, nomine generis potiorem ſpeciem appellamus,& lyricum intelligimus. Melici ergo à lyricis ſeparari non debent. Simonidem Suidas nunc μελοποιὸν, nunc Lyricum vocat:& Platoni μελοποιοὶ canticorum ſcriptores ac Lyrici ſunt. Item Sapphus, Alcmanis, Anacreontis, qui in Lyricis numerantur, horum, inquam, verſus μέλη dicuntur. Iam igitur ſi melodiam (quo nomine harmonia afficitur) reliquis cantionum formis attribui videas, & Archilochi, Heſiodi, Mimnermi, Homeri, Phocyllidæ poemata μελῳδηθῆναι legeris, didiciſti, opinor, quid te intelligere oporteat. Sed ad nomina redeamus. Lyricum à laudatione atq; votis appellatur hymnus, de quo ſeorſim agemus. Pindari Odas inſcriptas videmus εἴδη, quaſi poemata ſint rerum imagines quædam, vt vox latine ſonat, formę, ſpecies: hinc εἰδύλλια formulæ: fortaſsis formulæ poematis, ſeu parua poemata, poematia: qualia de Græcis fecit Theocritus Syracuſanus, de Latinis Auſonius.

DE PARTIBVS ODARVM.

CAPVT XXVIII.

CARMEN lyricum, quod ſcholiaſtæ Pindari tradiderunt, antiquitus tantum erat monoſtrophon, poſterius tribus partibus conſtare cœpit, ſtrophe, antiſtrophe, & epodo. Laudes quippe

quippe Deorum Dearumq; carminibus comprehenſas, aram circumiens chorus decantabat. Primùm ambitum, quo ſiniſtrorſum ingrediebantur, στροφὴν conuerſionem: alterum quem dextrorſum redeuntes conficiebant, ἀντιστροφὴν reuerſionem, ipſa cantica oden & antoden vocabant: quæ quidem ab illis itionibus, & reditionibus etiam ſtrophæ, & antiſtrophæ. Tandem in medio, & velut in conſpectu Deorum quieſcẽtes, quod reliquum erat cantus perſoluebant: id ἐκ τοῦ ἐπᾴδεσθαι τῇ στροφῇ καὶ ἀντιστροφῇ, quod accineretur cęteris partibus, ſiue διὰ τὸ μετὰ τὴν στροφὴν ᾄδεσθαι, quod poſt ſtrophen canebatur, ἐπῳδὸς dicebatur. Strophæ & antiſtrophæ totidem, ac iiſdem verſibus, pari ferè numero ſyllabarum componebantur: epodus alios, vel plures, vel pauciores quam illæ recipiebat. Si quando oda plures ſtrophas, & epodos haberet, in ſequentibus præcedentium ratio cuſtodiebatur. Et hic quidem mos Græcis fuit. Quod verò præſcriptum eſt odis Horatianis, ode dicolos, tricolos, diſtrophos, tetraſtrophos, &c. declarat ex duobus, tribus, aut quatuor diuerſis generibus conflatas eſſe: & aliquando poſt ſecundum, interdum poſt tertium, aut quartum carmen reuerſionem fieri ad primũ genus. Itaq; ode ſecunda. *Iam ſatis terris.* Eſt dicolos tetraſtrophos. *Sic te diua potens.* Dicolos diſtrophos. Sed hæc vberius Grammatici.

DE REBVS, ET ARTIFICIO *carminis lyrici.*

CAPVT XXIX.

Q. HORATIVS huic generi materiam attribuit deorum heroumq́ laudes, olympionicas, seu pugilum equitumq́ victorias. Hanc adeo præcipuam esse indicauit & Pindarus his versibus Olymp. carm. 2.

ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι
τίνα θεὸν, τίν' ἥρωα,
τίνα δ' ἄνδρα κελαδήσομεν;

Et Pindarum, vt aliâs, æmulatus Horatius.

Quem virum, aut heroa, lyra, vel acri
Tibia sumis celebrare Clio:
Quem Deum, cuius recinet iocosa
Nomen imago?

Atqui postea terminos protulit, & complexum est amores (quales celebrarunt Alcman, Sappho, Anacreon) conuiuia, compotationes, & res hilaritatis plenas. Hæc omnia argumenta esse Lyricorum ostendit Flaccus.

Musa dedit fidibus diuos puerosq́ Deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et iuuenum curas, & libera vina referre.

Tractantur lyricis etiam iurgia, insectationes, vota, preces, exhortationes ad voluptates honestas. Commendatur sobrietas, iustitia, fides, continentia, parsimonia, religio, cæteræq́ virtutes. Laudes eodem

eodem referuntur non deorum modo ac hominum,sed aliarum quoque rerum.Itaque Horatius non solùm laudauit deos,Augustum Mæcenatem, Drusum,Aelium Lamiam, Pindarum, verum etiã loca amœna, villas, vina, fontes, & virtutes, quas dixi paulò ante. Cadunt in lyricum vituperationes quoq; hominum, rerum,vitiorum : vt iniustitiæ,perfidiæ,libidinis,luxuriæ. Exhortationes ad capessenda pro Repub. pericula, deplorationes calamitatum publicarum, desideria, conquestiones,locorum, temporum descriptiones,deliberationes,inuitationes, detestationes.Item quæcunq; lyricis numeris deuinciri, & breui poemate concludi videntur posse, sub hoc genus cadere existimantur. Stesichorus quidem & bella, & clarissimos duces memorari hoc carmine posse monstrauit. Quem imitatus Simonides, cum de Regum Persarum historia elegias condidisset, certamen nauale ad Salaminam initum lyrico versu cantauit. Pindari poesin si quis inspexerit,finibus non sanè angustis lyrici materiam circũdabit.Fertur enim 17. libris poemata multa comprehendisse. De varietate poeseos Pindaricæ Horatius quoque meminit.

Politam inprimis,candidam, floridam,& numerosam dictionem,accuratam voluptatem, vegetum ingenium,animi libertatem non secus,quã vel satyræ, vel epigrammata, hilaritatem, digressiones & plures, & liberiores, quoniam ad laudationes amplificationesq; conferunt (vnde Pindarus in amœniora sæpe loca vagatur) hæc, inquam, omnia requirit & amat poesis lyrica. Non excusat

frequentiam ſententiarum: quarũ aliæ ſunt apertæ, vt illa,

nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Aliæ quodam verborum circuitu tectæ, vt,

Tune quæſieris (ſcire nefas) quem mihi, quem tibi, &c.

lege Odam lib. 1.

Sæculum Pyrrhæ noua monſtra queſtæ.

Breuitate delectatus eſt Horatius: quod conſilium nos quoq; maximè probamus: nihil enim ſuauius, quam poſſe plures epulas ſimul deguſtare.

LEPOS ET GRATIAE Anacreontei carminis.

CAPVT XXX.

VNVM genus inter lyrica eminet, cui Anacreonteo nomen indiderunt, ab Anacreonte nimirum, qui illud vel inuenit, vel vnus omnium creberrimè feliciſsimeq; tractauit. A menſuris & pede præcipuo iambicum dimetrum catalectum appellant. Primus pes iambus eſt, aut ſpondeus: alter iambus: tertius rurſum iambus, cũ vna ſyllaba, quæ plerunq; vocis antegreſſæ particula eſt. Quamuis Anacreon ipſe non rarò anapæſtum, aliquando tribrachym prima regione locet: nonnunquã ſeu dimetra acatalecta, ſeu alias quaſdam dactylicorum ſpecies intermiſceat, quæ ſono & nu-

& numero prioribus illis catalectis nō admodum dissimiles apparent. Hoc genus Anacreonteum adeo per se venustum est, vt nihil à quoquam venustius excogitari fingiq́ possit: & is, à quo nomen accepit, multas eidem suauitates, illecebrasq́ adiunxit. Est in eo, quemadmodum Quintil. de Xenophonte iudicat, inaffecta iucunditas: sed quam nulla possit affectatio consequi, vt ipsæ fecisse sermonem χάριτες videantur. Facilitas simplicitasq́ carminis tanta, vt eam aut nullo modo, aut difficillime labor & cura assequatur. Animaduertit hoc etiam diligentissimus Horatius: quocirca de illo scripsit.

Qui persæpe caua testitudine fleuit amorem,
Non elaboratum ad pedem.

Cum igitur tam dulce carmen hoc sit, & tantum eidem leporum Anacreon pepererit, obseruauimus quędam apud illum, vnde eius deliciolas bona ex parte manauisse putamus. Quæ si studiosi imitabuntur, argumenta ipsa detestabūtur, vt item in Propertio, Horatio & aliis, rectè & Christianè fecerint. Sunt inprimis ἀναφοραὶ, & ἀναδιπλώσεις, latini repetitiones, & conduplicationes vocāt. His variè vsus est: quam varietatem exponemus, & exemplis omnia illustrabimus: quæ, vt latina demus, nemo postulet: est enim eorum festiuitas inimitabilis: docti iudicabunt.

Interdum duo versus idem habēt principium, idq́ nunc initio Odes, vt

θέλω λέγειν ἀτρείδας,
θέλω δὲ κάδμον ᾄδειν.

 Nunc

Libentiſsimè immiſcet articulos: quin etiam ſtatim iterat eoſdem.

τὸ ῥόδον τὸ τῶν ἐρώτων.

ὁ ἀνὴρ ὁ τῆς κυθήρης.

Quæ dulcedo à nobis latinè ſcribentibus, quando articulis funditus caremus, exprimi non poteſt. Sunt & hæc exempla conduplicationis.

θέλω θέλω μανῆναι.

Hunc verſum alicubi intercalarem facit: vt appareat perquam eo fuiſſe delectatum. Aliam Oden ſic incipit.

θέλω θέλω φιλῆσαι.

Aliam ſic.

δότε μοι δότ' ὦ γυναῖκες.

Et illam quoq; in columbam pæne ſimiliter.

ἐρασμεῖα πέλεια

πόθεν πόθεν πέτασαι;

πόθεν μύρων τοσοῦτον.

Et rurſum hoc modo.

ἐγὼ δὲ τὰς κώμας μὲν

εἴτ' εἰσιν, εἴτ' ἀπῆλθον

οὐκ οἶδα, τοῦτο δ' οἶδα, &c.

Ode, ἡ ταντάλου ποτ' ἔστη, duorum verſuum principia alternatim repetuntur, ſecundi etiam quartùm, vnico ſemper verſiculo interiecto. Sequitur deinde continenter trium verſuum ſimile principium. Deniq; nimium extenderetur oratio, ſi notare omnia ornamenta hujus carminis velimus, quibus id condecorauit Anacreon: quæ legendo ſentiri

sentiri facilius, quam vllis verbis explicari possunt.

DE HYMNO.

FINITIO HYMNI, ET antiquitas.

CAPVT XXXI.

HYMNVS, propriè si loquamur, nihil est aliud, quam ἡ εἰς θεὸν ᾠδὴ, *Dei laus per carmen, siue cantus in Deum*, sicut Scholiastes Sophoclis definiuit, & confirmat responsum Anacreontis. Rhodigin. lib. 15. cap. 9. in qua quidem poesi vates Christianus cupidè, & cum lætitia versari debet: est enim tum propter rem subiectam, tum propter quandam diuinam delectationem nobilissima. Nihil illa cum apud Græcos, tum Latinos antiquius: versus siquidem & ad sacra, & an colenda numina adhibebantur primùm: quamuis quidam in agresti vita apud pastores prius extitisse vsum eorum affirment: sed hoc obscurius est. Hos igitur hymnos dicere quid vetat? Romæ non paulò ante, quam vllius poetæ extaret memoria, à Saliis sacerdotibus Martis, versus Saliares dicti, Numæ Pompilij instituto concinebantur, quos Rex ipse, vt credebatur, composuerat. Testis fide dignus Cicero. *Numerorum vis aptior est in carminibus & cantibus, non neglecta à Numa Pompilio rege doctissimo, maioribusque nostris: vt epularum solennium fides & tibiæ, Saliorumque versus indicant.* Sed multò post sequentibus

bus ſæculis hymnorum canendorum, Deorumq́ue carmine rogandorum mos increbuit, quod narrat Horatius, poſtquam multa de poetices vtilitate commemorauit.

Caſtis cum pueris ignara puella mariti
Diſceret vnde preces, vatem ni Muſa dediſſet?
Poſcit opem chorus, & præſentia numina ſentit,
Cæleſtes implorat aquas docta prece blandus,
Auertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat & pacem, & locupletem frugibus annum.

Et quoniam ex Hieronymo & Ioſepho Dauidem in morem Simonidis, Flacci, Pindari & Alcæi lyra perſonuiſſe conſtat, qui & Philoni κατ' ἐξοχὴν ὑμνογράφος, vt item pſalmi eius hymni: & certum eſt eum lyricis, & hymnographis Græcis multò maiorem natu eſſe, quod ex chronologiis apertè colligitur, non video quare hymni inuentionem non iuſtius Hebræis concedamus: maximè cum & Moyſes hexametris verſibus compoſitum carmē, teſte Ioſepho, id eſt, hymnum deo cantauerit. Atqui Moyſes ipſum Dauidem quot ſæculis anteiuit?

Illud ſcire nos oportet, etſi hymnus propriè Dei Opt. Max. laus ſit, licere tamen nobis etiam diuos, hoc eſt eos, qui ex hac ærumnoſa hominum vita demigrantes, in cælum recto itinere peruenerunt, & ab Eccleſia Catholica præcipua veneratione, templis ædificatis, diebus feſtis, & precibus ac cæremoniis anniuerſariis coluntur, hymnis celebrare, pro illis commentitiis ac deteſtandis Ethnicorum numinibus Ioue, Mercurio, Baccho, Iunone, Pallade, Venere. Ita quotidie ſacris in ædibus

bus hymnos de gloria, & virtute cælestium à piis sanctisq́ viris conscriptos decantari audimus. In quibus quanquam verborum pigmenta, & sermonis puritatem non cernimus, pietatem nihilominus, vt Christiani solent, reueremur ac suspicimus.

DE HYMNIS IN DEVM Opt. Max.

CAPVT XXXII.

DEVM esse vnum essentia, trinum personis, omnes qui sumus Christiana disciplina imbuti, credimus. Licebit ergo poetis Deum modo vt vnum canere, eiqúe bonorum omnium summam perfectionem, & copiam tribuere: modo singulas personas seorsim celebrare, & religiosè ac timidè proprietates earum, quibus distingui solent explicare. De Deo patre loquemur tãquam de fonte æterni luminis, de principio sine principio, de antiquissimo & fæcundissimo parente, de rerum & naturarum omnium effectore. Filius ante omnia tempora è patre natus, & patris sapientia, mens & consilium est, humani generis liberator, iudex orbis, rex sæculorum immortalis. Spiritus sanctus est bonitas, qui à patre & filio ab omni æternitate processit, qui est vtriusque sempiternus & inexplicabilis amor, diuinus ignis, qui hominũ animos cupiditate immortalitatis incendit. Hæc & plura separatim de singulis dicuntur, cum inte-

rim

rim vna & eadem ſit omnium potentia,ſapientia, bonitas,virtus,maieſtas,æternitas.

Omnes autem illi hymni,qui certo aliquo anni, noctis aut diei tempore canendi ſcribuntur, vt ab Aurel.Prudentio in lib.καθημερινῶν ad galli cantum,ante cibum,poſt cibum,ante ſomnum,ad incenſum cerei paſchalis, in Epiphaniam : ab aliis in Pentecoſten, Natalem Chriſti, Nomen Ieſu, ad preces matutinas, tertiæ, ſextæ, nonæ, veſperas, completorium, &c. ad Deum pertinere, & Deo ipſimet conſcribi intelliguntur, quod admonendum ratus ſum. Etſi Frãciſcus Bencius meus ſuos, quos ad preces horarias fecit, non male ad certos quoſdam Sanctos direxit.

Quamuis autem de Deo infinita ſuggeratur dicendi materia, non idcirco exiſtimabit prudens poeta,quæcunq; à diuo Auguſtino, Hilario, à diuo Thoma, à ſcholaſticis doctoribus, à Dionyſio Areopagita, à Damaſceno, & aliis de Trinitate ac Deo ſubtiliſsimè diſputata fuerint, ea ſibi ſumenda eſſe ad explicandum. Illa potius ſumet, quæ nõ tam abſtruſa & ſpinoſa videbuntur,quæq; à populari intelligentia tantopere nõ abhorrebunt. Qua in re oratores prudentes imitabitur, quibus moderantur auditorum aures, & qui quod illæ reſpuunt, immutant: non philoſophos, qui diſceptant de iis,quæ ipſi ſoli intelligunt.Non paulò rectius faciet,qui hymnos panget huiuſmodi,in quibus Dei erga genus humanum beneficia exponũtur, quam qui de proceſsione ſpiritus ſancti,de relationibus diuinis, & hypoſtaſibus, cæteriſq; obſcuriſsimis rebus philoſophabitur. Iam ſi mente

assequi illa mysteria vix, ac ne vix quidem datur, quid tandem, obsecro, in sermone nobis continget, immo in carmine, vbi etiã perfectissimè percepta non quouis modo eloqui aut possumus, aut debemus? Quare celebremus vt sapientissimum in rerum vniuersarum procreatione, earundemq́ꝫ gubernatione, vt potentissimum in conseruatione. Laudemus vt liberalissimum in tanta beneficiorum copia: siquidẽ commoda quibus vtimur, lucem qua fruimur, spiritum quem ducimus ab ipso nobis dari atque impartiri videmus, vt Orator dixit. Prædicemus vt clementissimum, maximeq́ꝫ misericordem, qui humanam naturam induit nostri caussa, & interclusum ad cælos aditum sua morte nobis reserauit. Poterit insuper religiosus poeta ea beneficia extollere, quæ priuatim ab ipso est consecutus. Alia item multa de Deo sine periculo erroris licebit canere. Quomodo sit mẽs soluta & libera, ab omni coniunctione materiæ penitus segregata, qui sentiat, meminerit, præuideat, moueat, alat, foueat, sustentet omnia. Nulli subiectus, omnia potens, nusquam absens, malorum vindex, bonorum remunerator, immutabilis, quem nullus attingat dolor, nullus angat metus, nulla perturbet iracundia, nulla torqueat inuidia.

Visum hîc perelegantem M. Antonij Mureti hymnum apponere in S. Trinitatem.

O nullis hominum peruia sensibus
Natura penitus sola capax tua,
Cuius condita sunt omnia numine,
AEterna & monas & trias.

Nate

Nato aquaue pater, nateq; par patri,
Et manans ab vtroq; inclyte spiritus,
Circumfusa tuo nubila lumine
Nostro discute pectore.
Da mens per speculum cernere te queat
Nostra, & posthabitis te petat omnibus,
E iussisq; tuis pendeat, & tibi
Soli dedita seruiat.
Tu clemens miseris da veniam pater:
Tu fili miseris sterne viam ad patrem:
Tu sanctum miseris pneuma vagantibus
Praefer conspicuam facem.
Simplex aetherei numinis vnitas,
Quae distincta eadem est, veraq; trinitas,
AEternis vigeat semper honoribus,
Et terra simul, & polo.

DE HYMNIS IN DIVOS.
CAPVT XXXIII.

ANTIQVI vates, praesertim Homerus & Orpheus, quoties falsos illos, & impuros deos canebant, multos sanè locos enumerabát, in quibus ipsi versati fuissent, quibúsue praeessent, & magnam inde epithetorum varietatem, ac multitudinem nominum coaceruabant, quibus hymnos suos referciebant. Nos hoc in caelitibus nostris commendandis facere minus possumus. Quid ergo? totam, opinor, vitam, omnésque actiones Diui explicabimus. Ne hoc quidem: non hymnus magis, quam panegyricus diceretur: aut certè ad iniustam magnitudinem carmen ex-

Hoc seruauit Hieronymus Vidas hymno in D. Homobonum.

Regi tamen sit gloria
Horum datori munerum,
Qui trinus, vnus, omnia
Regit Deus per sæcula.

Et Sannazarius in diuum Gaudiosum.

Laus tibi cæli pater, atq; princeps,
Omnium rector simul & creator,
Quem fides veri studiosa trinum
Credit & vnum.

Et Muretus omnes hymnos suos ita concludit.

Simplex ætherei numinis vnitas,
Quæ distincta eadem est, veraq; trinitas,
Æternis vigeat semper honoribus,
Et terra simul & polo.

Idem hymnum in D. Syluestrem Pont. Max. festiuè admodum inchoauit ab apostrophe ad vrbem Romam. Scimus autem hoc esse insigne orationis ornamentum apud Rhetores: immo enim vero etiam apud poetas.

Priscos Roma duces desine laudibus
Efferre immodicis, qui valida manu
Fines imperij protulerunt tui
Quacunq; Oceanus patet.
Hic solus tibi plus contulit omnibus, &c.

Præterea hymnus in diem Epiphaniæ, est colloquium elegans & pium inter poetam & Magos. Interrogat poeta, quæ ipsos caussa è patrio solo huc adduxerit, quem quæsitum venerint, cui munera demum apportent. Respondent illi ad singula. Tum rursus percontatur, quid singula dona sibi velint: id Magi explicant. Hymnus ita distinctus sequitur.

Poeta. *Quæ vos caussa Magi, dicite, perpulit*
E vestris iter huc carpere finibus?
Quem tanto studio quæritis anxij?
Quóue hæc munera pertinent?
Magi. *Nos stella insoliti luminis huc trahit,*
Et dux certa viam perpetuò prait,
Iudææ populis quæ cupientibus
Regem significet datum.
Poeta. *Auri isthæc sed enim quid sibi pondera,*
Myrrha mirificus quid sibi vult odor:
Aut quæ cum populus sacra Deo facit
Aris thura solent dari?
Magi. *Rex auro colitur, thura deum decent,*
Nostri myrrha homines post obitum linunt.
Huic ergo hæc pariter munera congruunt,
Qui est Rex, est & homo, & Deus.

Antequam colophonem addam, vnúm monebo. Est autem hoc. Caueamus ὁμοιοτέλευτα in dimetris iambicis, quæ in Ecclesiasticis hymnis perpetuo solent, anxiéque seruari. Nec mirum, quando eum leporem similiter quæsitum studiosè videmus in aliis plurimis, quæ leguntur & canuntur in templis. Si inciderint cum aliqua festiuitate, non erūt reiicienda, tanquam absolutè sempérque vitiosa. Inuestiganda autem, & continenter vsurpanda nequaquam.

DE HYMNIS IN VIRG. Dei matrem.

CAPVT XXXIV.

QVANDO Ecclesia Catholica honoribus augustissimis Mariam virginem Diûum

atq;

atq; hominum Reginam prosequitur, eamq; mundus vniuersus suppliciter meritò veneratur, putaui etiam in hoc libro, atq; adeo in ista hymnorum disputatione aliquem tam sacrosanctæ atq; diuinæ matri, & qualemcunque honorem præ cæteris cælitibus esse tribuendum. Cuius virtutes commendationesq; cum omnes pæne omnium libros expleuerint, deesse materia hymnographis nunquam possit. Mihi tamen rem totam animo complectenti, Deiparæ hymni in duo genera videntur posse distribui: nempe vt alij vniuersi, seu vagi sint, alij proprij seu certi. Id est, vt quidam eas laudes comprehendant, quæ in Virginem quouis tempore possint conuenire: quales sunt, quod nata in familia Dauidis, quod semper virgo, quod pudica, verecũda, demissi animi, prudens, tabernaculum diuini spiritus, genitrix Dei, quod historiis tam multis iam olim adumbrata (quæ censeri poterũt) quod à prophetis prænuntiata, quod humani generis amantissima, &c. Alij pertineant ad dies sollennes, illi ab Ecclesia dicatos, ad Conceptionis, Natalis, Annuntiationis, Visitationis, Expiationis, Assumptionis: vt sint, inquam, horum dierum peculiares ac proprij.

In Cõceptione ergo prædicabimus, & suspiciemus admirabilem prærogatiuam, quod in solam hanc macula illa fœdissima originis non ceciderit: addemus caussas τῆς ταύτης οἰκονομίας breuissimè. In Natalibus gratulabimur orbi terrarum diuinissimæ huius puellæ ortum, quam Deus pater placidissimis oculis, vt vnigeniti sui futuram parentem aspexerit, cui totum cælum arriserit, & ap-

plauſerit. Valebit hîc vna & altera dulcis comparatio à nitidioribus floſculis, aut roſis exorientibus petita. Item ab aurora, à ſole, à ſtella ſurgentibus: harum quippe rerum ſpectacula gratiſsima ſunt,& inſignis eſt earūdem pulchritudo. Ad gaudiū præterea & tripudia mortales excitare oportebit. In Annuntiatione ſatis fuerit rem geſtam cum ſtupore deſcribere. In Viſitatione matrum ſibi occurrentium lætiſsimos complexus, & paruuli prophetæ intra vterum maternum exilientis, ac præſentem Deum geſtu, non voce ſalutantis officium. In expiatione Simeonem ſenem vlnis ſuſtinentem infantulum, cuius nec aſpectu expleri,nec oſculis ſatiari queat. In Aſſumptione magnificentiſsimum virginis triumphū attingemus, & maieſtatē quam adepta apud filium ſit. De hac aſſumptione, quid D. Bernardus ſuo more, dulci videlicet eloquio ſcribat, accipiant, & ſibi pro argumento vſurpent poetices alumni. *Quod ſi paruuli necdum nati anima liquefacta eſt, vt Maria locuta eſt: quid putamus quanam illa fuerit cæleſtium exultatio, cum & vocem audire, & videre faciem, & beata eius frui præſentia meruerūt? Sed & illud quis cogitare ſufficiet, quàm glorioſe hodie mundi regina proceſſerit: & quanto deuotionis affectu tota in eius occurſum cæleſtium legionum prodierit multitudo? quibus ad thronum gloriæ canticis ſit deducta? quam placido vultu, quam ſerena facie, quam diuinis amplexibus ſuſcepta à filio, & ſuper omnem exaltata creaturam? cum eo honore, quo tanta mater digna fuit: cum eo honore, qui tantum decuit filium. Felicia prorſus oſcula labiis impreſſa lactentis, cui virgineo mater applaudebat in gremio. Verùm nunquid non feliciora cenſebimus, quæ ab ore ſedentis in dextra patris hodie in beata ſalutatione ſu-*

ſcepit,

ſcepit, cum aſcenderet ad thronum gloriæ, epithalamiũ canens & dicens: Oſculetur me oſculo oris ſui? Chriſti generationem, & Mariæ aſſumptionem quis enarrabit? Quantum enim gratiæ in terris adepta eſt præ cæteris, tantum & in cælis obtinet gloriæ ſingularis. Nihil etiam impedit, quo minus in hymnis iſtis ſeu propriis, ſeu vagis ſeruentur ea, quæ ſuperiore capite præſcripta fuerũt. Vnum reſtat, quod tacendum non eſt: oportere in his hymnis ineſſe aptam verborum dignitatem atque pondus, quantum verſiculi breues (quibus potiſsimùm hymnos ſcribimus) patiuntur, & ſuſtinere queunt. Nihil nec vulgare, nec vulgariter dicendum de Matre Dei, in qua omnia magna, diuina, cæleſtia ſunt.

METRA, LONGITVDO hymnorum.

CAPVT XXXV.

SI hoc in negotio priſcorum exempla conſideremus, minime ambiguum eſt, hexametro hymnos contexi ſolere. Homerus enim, & illo maior natu Orpheus, & Callimachus in deos deáſque permultos longis verſibus condiderunt, qui ad citharam canebantur. Quos feliciter imitati ſunt Ioannes Picus Mirandulanus, & noſter Vida, Scaliger in tres perſonas Trinitatis, in Virginem genitricem, Apoſtolos, Stephanum, Laurentium alióſque cælicolas. Præterea Vida, ſicut ante eum Iouianus Pontanus, elegiacum carmen adhi-

buit, cum in Christum è cruce pendentem hymnum faceret. In hymnis Ecclesiasticis ferme lyrica tantum metra frequentantur, & ex horum generibus vt plurimum iambica dimetra acatalecta, itemq́ Sapphica. Nos rem cuilibet integram relinquimus, & hymnos lyrico metro factos potissimùm probamus.

Hymni qui hexametris versibus fiunt, vt plurimum sunt longissimi, & potius libri seu volumina, vt videre est apud eos, quos paulò ante nominaui. Aliorum generum plerunq; contracti sunt, & non ita multorum carminum. Quanquam Aurelius Prudentius pæne semper conficiat longissimos. Certa mensura constitui non potest. Illud scio, quemadmodum me, sic alios multos scita & ornata breuitate mirum in modum delectari. Ex vna strophe (sic quippe libet appellare qualiumcunque versuum quaternionem) non fit lyricum, nec hymnus. Ex duabus apud Horatium legimus Sapphica. *O Venus Regina Cnidi*, lib. 1. Ode 30. Et, *Persicos odi puer apparatus*, eiusdem lib. Ode vltima. Et, *Montium custos nemorumq́; Virgo* lib. 3. Ode 22. Eodem modo hymnus ex duabus minimum fieri potest.

Et hæc de hymnis pro tenuitate nostra. Quæ si nimium pauca, minusq́ accurata videbuntur, hoc responsum esto, non habuisse me (vt neq; in funebri poesi, quæ tractatio infra, disciplinã epigrammatariã sequetur) cuius vestigiis ingrederer: propterea scilicet, quod hæc pars poeseos nobis quidem Christianis & Catholicis perfamiliaris, & perquam vsitata est: at non veteribus, aut certe aliter

veteri-

veteribus, quam nobis, vt ex dictis planum fieri potuit. Porrò quamuis ecclesiasticorum hymnorum ingens extet numerus, tamē (quod fateri necesse est) non ea diligentia, eoq; ingenio contexti, elaboratiq; sunt, vt inde artem aliquam plenam colligere queas: magisq; illorum auctorum sancti mores admirandi, quam ipsi scribendo magnopere imitandi sunt, iuxta illud, quod è Grammatico haud contemnendo, cuius præceptionibus puer instituebar, etiam hodie memini.

Tu viuendo bonos, scribendo sequare peritos.

DE IAMBEA POESI.

CAPVT XXXVI.

FACTITATOS esse iambos ante comœdiam, quæ ex illis postea profluxerit, quomodo ex heroica poesi tragœdia, auctor est Aristoteles. Nam similiter vt materies grauium, honestarumq; rerum, quæ carmen heroicum efficiebat, adiūcta forma dramaticæ imitationis tragœdiam procreauit; sic ridicula, ioci, conuitia, cauillationes, quæ iambico tractabantur, dramate adhibito ipsam comœdiam genuerunt. Ergo iam tum illis temporibus res humiliores, maledicta, iocationes materiam dabant iambographis: qui poetæ versi deinde sunt in Comicos, manente eadem materia, forma verò τῆς μιμήσεως commutata. Constat igitur, quam sit antiqua hæc poesis: nempe æqualis seu æquæua ipsi heroicæ. Cùm porrò prisci mortales

tales iambicis plerunq; numeris mutuùm rodere, & lacerare consueuissent, & hi se inter maledicendum obiurgandumq́; frequentes offerrent (quò etiam παρὰ τὸ ἰαμβίζειν, conuitiari, probra iacere nominatum hunc versum contendit Aristoteles) euenit, vt qui postea versibus corruptos & improbos aliorum mores, vitamq́; insectarentur, hosce numeros sequerentur, tanquam instituto accommodatissimos: siquidem & Strabo ait: ὅτι ἴαμβος κακισμοῖς οἰκεῖος ἐστὶ, καὶ τῷ ἰαμβίζειν. Et quia vitia accusarēt poetæ iambici, solutosq́; hominum mores liberius & acrius reprehenderent, permissum id illis fuit, siue peccatorum, siue peccantium odio: tantóque magis permissum, quod istuc negotium ad corrigendas vitæ rationes, & emendandos animos non parum valere animaduersum est: cum quisq; id studio haberet, vt in istam aciem, hoc est in poetarum vituperationem, reprehensionem, maledicentiam ne incurreret.

Cognosci iam potest, vt existimo, in quibus qualibúsue argumentis potissimum exerceatur hoc genus poeseos: in obiurgationibus, reprehensionibus, vituperationibus, detestationibus, quorum omnium materia sunt vitia, scelera, flagitia, mali mores deniq;. Item quæcunq; non decent, aut aliena sunt virtutis, grauitatis, honestatis. Non ergo adhibendum hoc genus carminum neque ad probos, & innocentes vulnerandos, neq; ad nocentes & improbos commendandos: quandoquidē quòmodo in hos non cadit virtus, quam solam laudari par est: sic in illos non cadit turpitudo, quæ aut sola, aut maxime vituperatur. Haud iniuriâ sæuiit

hoc

hoc stimulo Catullus in Suffenum, Egnatium, Strumam, Vatinium, Mamurram, Cæsarem. Horatius (quanquam epodis) in Mænam libertum Pompeij, in Mæuium poetam, homines ineptos, arrogantes, superbos, honore indignissimos, luxuriosos, inuidos, impudicos. Ex his duobus solis discere possumus rationem modumq́ huius carminis rectè componendi: in aliis vix eiusmodi iambos inuenias, vt de imitatione admodum cogitandum sit. Ac Horatius quidem apud Latinos primum se esse gloriatur, qui hoc carmen dederit: in quo ab illa Archilochia acerbitate & verbis, quę Lycamben ad laqueum compulerunt, abstinuerit: eius tamen poetæ vim & spiritum retinuerit, atque expresserit.

Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosq́ secutus
Archilochi, non res & agentia verba Lycamben.

Significat ergo Flaccus se moderatiorem extitisse. Catullum antiquiorem quin boni harum rerum æstimatores omnibus iambographis Latinis præferant, nihil dubito. Vsurpant nihilominus iambum, etiamsi id minus propriè, in laudatione, in gratulationibus Catullus, & Flaccus. Ille Phaselum suam prædicat, & peninsulam Sirmionem: hic vitam rusticā. *Beatus ille qui procul, &c.* præterea Canidiam veneficā irridet. Docet Aristoteles conuenire iambicis verba translata, & cum maximè imitetur locutionem quotidianam seu vulgarem, ea nomina, quibuscunque in sermonibus vteretur aliquis: cuiusmodi sunt, inquit, propria & translata, & ornamentum. Qua voce putant Aristotelem signifi-

ſignificare voluiſſe, hoc poema maximè excoli, & ornari debere. Illud ad extremum noſſe te velim, nomine iambi ſiue iamborum intelligere, & accipere frequenter doctiores non pedem (ſiquidem de pedibus non diſputamus) ſed ipſum verſum: ſic enim cum pes, tum verſus, eadem ſcilicet voce ſępenumero appellatur. Hac eadem voce (quomodo etiam cum dico, iambicum ſiue iambeum) intelligo nihilominus illud genus ſenarij, quod vltimum pedem ſpõdeum poſtulat loco iambi: quem tamen ſpondeum præcedat iambus. Quod idcirco fieri oportet, vt verſus nimia tarditate ne langueſcat. Quanquam Græci, quibus eſt nihil negatum, & Seuerinus Boëtius lib. de conſolat. philoſophiæ ſpondeum quinta ſede collocare non verentur. Huiuſmodi verſus ſcazontes ſeu choliambi, quaſi dicas claudicantes ſeu claudi, aut mutilati iambi vocantur (priores enim, qui iambo finiũntur, recti dicuntur) quibus perſæpe vtitur Martialis. Etenim cum verſus iambicus ad maledicendum reperiatur aptiſsimus, tum neſcio quo pacto in hoc vno negotio ſupra cæteros iſti ſcazontes excellunt. De vtroq; Ouid.

Liber in aduerſos hoſtes ſtringatur iambus,
Seu celer, extremum ſeu trahat ille pedem.

Lege Politian. Miſcell. cap. 64.

DE SA-

DE SATYRICA POESI.

NOMEN, ORIGO, ET NATVRA Satyræ.

CAPVT XXXVII.

POEMATIS huius appellatio vnde nam tandem facta sit, necdũ pro certo affirmari potest. A lancis genere inditam esse quibusdam placet: illo nempe, quo sacris cerealibus primitiæ inferebantur fructuum dissimilium. Sic in satyra, inquiunt, variæ ac diuersæ res tractari solent, quibus illa velut expletur & satiatur. Hinc atque à satietate satyram, quasi saturam appellari visum est: à quibus parum dissentiunt, qui à satyra farciminis genere, quod auctore Varrone passa, polenta, nucleis pineis mulso cõsperfis farciebatur, & tanquam saturabatur, deductum hoc nomen putant. Malunt alij à satyra lege, quæ multas leges, multáque vitia vno quasi fasce comprehendebat. Fortassis autem lex ista satyram consecuta, potius ab ipsa nomen accepit, quam dedit. A saliendo quoque dictam crediderunt aliqui, ob argumentorum varietatem: per quam fit, vt more satyri animantis illius sine modo atque ordine huc illuc ferri, rapi, ac volitare videatur. Quid si ab ipsismet satyris? quando in hoc poemate videmus diis illis petulcis, lasciuis, dicacibus digna proferri, & satyricis fabulis ista ipsa poesis successit. Inter ipsos enim actus tragœdiæ, aut etiam acta iam tragœdia, vt il-

vt illius seueritas tristitiaq; risu, & hilaritate aliqua temperaretur, satyros inducebant, qui lusibus, iocis, scommatis fessum, & tam atrocibus rebus audiendis mœstum ac perturbatum spectatorem reficerent, atque ad iucunditatem traducerent. Nam tragœdiæ ipsi hilaritas & risus inimica sunt. Horat.

Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum,
Mox etiam agrestes satyros nudauit, & asper
Incolumi grauitate iocum tentauit: eò quod
Illecebris erat & grata nouitate morandus
Spectator functusq; sacris, & potus, & exlex

Verùm istuc in Latinis tragœdiis non fiebat, & Græcorum inuentum putatur. Fabulæ satyricæ non multum diuersæ fuerunt ab Atellanis: cum vtrobique mos esset, omnia suis ac propriis verbis Cynice, id est, sine pudore efferre, sermone parum verecundo, libero, aculeato, & ad risus eliciendos idoneo: quos quidem satyri etiam vultu, & toto corpore mouebant. Exclusi postea dicuntur tragœdia satyri, & migrauit in comœdiam veterem illam satyra, vbi locus procacitati & licentiæ satyrorum dari opportunior putabatur. Chorus autẽ maximè satyricus, & acerbus fuit, ac ciues improbos nominatim, nobiles iuxta ac ignobiles carpere solitus est. Cum igitur id potentioribus vehementer displiceret, & limites egredi chorus censeretur, sublatus est. Itaq; Horatius.

Successit vetus his comœdia non sine multa
Laude, sed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi. Lex est accepta, chorusq;
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.

Sed antiquæ comœdiæ locum apud Latinos occupauit

cupauit satyra, quod genus poematis Græci nõ fecerunt, teste Quintil. Numeros Latini mutarunt, seu nouam quandam formam maledicendi atque insectandi repererunt. Primus satyrographus Lucillius, maior auunculus Pompei Magni, qui primus nasi stylum acuisse dictus est à Plinio. Hic in ciuium vitiis liberrimè, ac salsissimè accusandis, planeq́ue satyrice exagitandis primò iambis vsus est: quemadmodum Varro quoque post illum. Deinde senarios in hexametros mutauit, quia hic versus narrationi congruebat magis. Hunc Fabius & primùm fuisse Satyricum, & insignem laudẽ adeptum scripsit. Post Lucillium numerantur Terentius Varro, Horatius, Persius, Iuuenalis. Arbitror iam satis intelligi, quale sit poema satyra: vrbanum nempe, iocosum, salsum, ad reprehendendos mores corruptos, & insectandam vitę improbitatem comparatum.

ARGVMENTA, FINIS, VTIlitas satyræ.

CAPVT XXXVIII.

QVEMADMODVM priscæ illius comœdię, item iamborum, & quorundam epigrammatum, ita satyræ quoq; materia dici potest turpitudo vel risu digna, vel odio. Quocirca si quid ridiculum, aut odiosum non est, habet autem luctum, terrorem, commiserationem, vt res tragœdiarum, in satyram minimè cadit. Ergo in duobus peccatorum vitiorúmue generibus persequendis omne studium satyrici versabitur, quo-

rum aliud risum, aliud detestationem mereatur. Quanquam aliquando flagitia & scelera magna etiam ridentur,& multò salsius. Sæpius tales risus ridet Horatius,& est cæteris duobus iocosior. Persius tristior est,Iuuenalis petulantior. Primum rectè appellaueris festiuũ ac lepidum derisorem, secundum tetricum cẽsorem, tertium petulcũ & satyricum,& satyrum. Irridet & exagitat satyra inertes,parasitos,deformes,loquaces, ingratos, ambitiosos,,pdigos,libidinosos, potatores, auaros, fœneratores, sicarios, fures, adulteros,&c. Rectè etiã fecerit, qui morbos animi satyræ subiecerit, quòd in his non secus occupata est, quam medicorũ ars in doloribus, vulneribus & ægrotationibus corporum. Proponit vtraque sibi sanitatem : sed ista oratione,illa potionibus & herbis. Medicinas ambę ægrotis faciunt amaras,insuaues,& ingratas,secant,vrunt, non parcunt. Ergo satyram ad homines absterrendos à vitiis, & ad virtutem obiurgatione irrisioneq; impellendos natã habemus confiteri. Ex quo patet,quanta sit eius vtilitas: corriguntur nimirum peruersi, & reliqui aculeos poetarum istorum metuentes,à nequitia & scelere lõgius refugiunt. Et quoniam amore virtutis abstinere se à prauis actionibus nolunt, formidine huius pœnæ & infamiæ,quod nolunt,id facere compelluntur. Veruntamen ioci & sales satyrici carere obscœnitate rerum verborumq; debent,& crimina libidinesq; ita reprehẽdi, vt ne dum animos reorum purgare volumus, alios interim sinceros & innocentes collutulemus, & ad morum turpitudinem quasi inuitemus. Diligentior hac in re Persius,& seuerior quam Horatius,& Iuuenalis.

ARTI-

ARTIFICIVM SATYRAE.

CAPVT XXXIX.

DOCVIMVS satyram quandam esse medicinam: quapropter ne ea ob amaritudinem ab ægroto statim respuatur, imitandi nobis erunt medici, de quibus ita Lucretius.

Nam veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flauoq; liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaq; non capiatur,
Sed potius tali tactu recreata valescat.

Eodem prorsus modo illinenda sunt quibusdam suauitatibus obiurgationes satyricæ, vt æquiore animo excipiantur: iocis nempe & facetiis, quibus quodammodo animi ad hanc alioqui amarã potionem exhauriendam præparantur, & inducuntur. Sed oræ poculi nimirum vrbanitate ista condiuntur, & tum demum sentitur medicamenti amarities, cum est in ipsa viscera demissum. Quam rationem mirificè tenuit Horatius, qui admissus circum præcordia ludit, Persio teste. Nec dubitauit ipsemet hac de re prædicare.

Præterea ne sic, vt qui iocularia ridens
Percurram, quanquam ridentem dicere verum
Quid vetat? vt pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint vt discere prima.

Et quamuis ad virtutem cohortari, à vitiis autem auocare magna contentione debeat satyra, non ideo tamen eam de ipsis disputare conuenit: quod munus philosophiæ relinquẽdum est, quæ & ma-

gistra virtutum, & vitiorum sola explicatrix habetur. Versutum, sagax, callidum, disertum, acutum ingenium hic requiritur, & à leporibus minimè abhorrens atque alienum. Vtebantur satyrici veteres plerunque fictis nominibus, cum timerent potentiores in se ciues irritare, si eos apertè lacessiuissent. Aliquando ita fictis vtebantur, vt tamē eorum significatio cum illorum vita moribusq́; congrueret. Interdum vera nomina ponebant, cum aliquos simili scelere insignes exagitabant. Sic Nero pro crudeli, Clodius pro mœcho, & cætera ad eundem modum. Nostri poetæ, quod iam pridem obseruaui, quando epigrammatis, satyris, aut alia quacunq; poësi flagitium alicuius, aut peccatum duntaxat reprehēdunt, parcunt nominibus, & ex Martiale, Horatio, Iuuenale mutua sumunt. Pontilianus, Fuscus, Ponticus, Gargilianus, Posthumus, Glaphyre, Crestilla, Lycoris & similia: aut ipsi noua quædam fingunt ex vocibus seu græcis, seu latinis, seu barbaris. Amat satyra varietatem materiæ & argumētorum, crebras sententias, & acutas, atq; etiam acres, dictionem submissam, quotidianæ locutioni similem, remissos molliores'q; numeros, puritatem & elegantiam in verbis. Partes certas nullas habet: aliquando insinuatione, sæpius abrupto & incitato principio vtitur. Et licet abrupta principia sint, ad totius tamen corporis compositionem pertinere debent: semperq́ue loco exordij aliquid esse necesse est, quod ad ea quę sequūtur facilem comparet beneuolumq́; auditorem. Atque illo principio Horatius,

Qui

Qui fit Mæcenas, vt nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuersa sequentes?

id proponit, quod vbi longa exemplorum enumeratione probauit, aptè concludit.

POETICARVM INSTITVTIONVM LIBER TERTIVS.

DE EPIGRAMMATE.

NOTATIO, ET VSVS EPIgrammatis.

CAPVT I.

EPIGRAMMA παρὰ τὸ ἐπιγράφειν, superscribere, seu inscribere, principiò erat tantùm ἐπιγραφὴ, superscriptio, seu inscriptio, & quidem ἄμετρος, seu numeris libera: nam breuia poematia, quæ nunc epigrammata vsurpantur, posterius hanc appellationē tulerunt. Apud Strabonem huiusmodi legitur epigramma in Cyrum, quod est eiusdem epitaphiū. ὦ ἄνθρωπε, ἐγὼ κῦρος ὁ τὴν ἀρχὴν τοῖς πέρσαις κτησάμενος, καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεύς. μὴ οὖν φθονήσεις τοῦ μνήματος. *Audi viator: ego sum Cyrus Asiæ Rex, qui Persis imperium peperi: ne itaq; mihi sepulcrum inuideris.* Pausaniæ vnica

nica vox, ἐνυάλιος, epigramma vocatur, ſic enim inquit: ἐπιγραμμά ἐστιν αὐτῷ, ἐνυάλιος, vt ſi dixiſſet, ἐπιγραφὴν ἔχει, ἐπιγέγραπται αὐτῷ. Fuerunt igitur epigramma olim pauca verba, poeticis ſoluta numeris, & pro elogiis inſcripta, aut inciſa ſtatuis, trophæis, imaginibus, clypeis, nauibus, ſepulchris, monumentis, delubris, ædificiis, magnificis demum operibus. Quàm poſteà variùs ac multiplex eiuſdem vſus increbuerit, ex Anthologia epigrammatum Græcorum, ex epigrammatariis Latinis, Martiale potiſsimùm, & ex iis quæ deinceps differentur, planiſsimum fiet. Videlicet quidquid de re tum animata, tum inanima eleganter, acutè, vrbanè, breuiter ἐμμέτρως, ſeu verſu dictum eſſet, ſeu laudationem, ſeu vituperationem, ſeu triſte, ſeu lætum, ſeu aliud quippiam contineret, epigrammatis ambitu ac terminis includebatur, nullo ad inſcriptionem reſpectu.

LAVS EPIGRAMMATIS, MATERIA, DIFFICVLTAS.

CAPVT II.

EPIGRAMMA non ſolùm propter elocutionis concinnitudinem, venuſtatem, dulcem in modum cadentes numeros, breuitatem, varias deniq; blanditias, delectationes, verum etiam propter acumen, & ingenium admirari conſueuimus. Reliquæ ſpecies poematum ſuo vnaquæq; artificio magnam lectori voluptatem, magnam poetæ gloriam conciliat. Ars epigramma-

tum

tum æquè nobis vtramq; pollicetur. Iam ipsa horum componendorum exercitatio perpolit ingenium,& quodammodo elimat. Ad prudenter,ingeniosè, lepidè dicta cum in aliis subitò animaduertenda, tum in nostris sermonibus, Marte nostro adhibẽda nos velut magistra instituit ac præparat. Verborum luxuriam, vt foliorum, amputat,nihilq; inane, & otiosum permittit. Ad delectandum, & mouendum valet plurimum.

In rebus autem epigrammati subiectis maxima est,ac pæne incredibilis vicissitudo.Hoc insigne & memorabile dictum: illud festiuum acroama:hoc facetum apologum: istuc lepidum,aut graue prouerbium complectitur. In alio est laus, in alio reprehensio, in alio admonitio, aut cohortatio, aut conquestio,aut iocatio,aut fabula,aut lusus,aut simile quid. Atq; vt Horatius de versibus impariter iunctis, hoc est elegiacis, primùm iis fuisse inclusam querimoniam,hoc est,res tristes,post, sententiam voti compotem, hoc est,optatas & secundas: sic nos dicamus licet, tristia, & læta esse epigrammatis materiam, quibus duobus generibus tanquam summis omnia cõprehendimus: sicut illis verbis Horatianis interroganti de materia elegiaci carminis,probè respondetur.

Cæterùm quam egregium, tam difficile est suis numeris perfectum epigramma. Non igitur satis est delegisse materiam, lectissima vocabula contraxisse, adiuncta ad nomen seu epitheta (quanquam non citra delectum)in promptu habere,suo quæq; dicendi charactere efferre didicisse: videndum præterea, vt aut prosimus, aut delectemus, aut vtrunque simul effectum demus.Conandum,

vt eadem ista quàm breuissimè, quàm argutissimè, certè quam prudentissimè præstemus. Leuia remissè, molliterq; attingenda, ridicula facetè, tristia seuerè, grauia grauiter. In opere longo fas dicit Horatius somnũ poetis obrepere: in epigrammate quia breue est, intelligẽtia nostra simul omnia concipit, & oculi vno aspectu paruam picturam totam hauriunt. Vtrobique autem, quoniam ad animi iudicium statim tota referuntur, & pusilla pictura, inquam, & epigramma, facillimè si quid peccatum est sentimus. In scriptione diffusa declinanti paulum à recto datur venia: in parua & modica, etiam modica macula offensionem habet: & qui non totum optimè fecerit, totum peccasse videbitur. Adde quod non omnibus eadem probari solent in epigrammate. Hic ducit acutum, ingeniosum, salsum, quod alter frigidum, plebeium, insulsum. Ita displicendi metus, acerrimus laboris hortator fiet. His & aliis de caussis, quod de toto genere Cicero, id nos de epigrammatariis seorsim affirmemus: *in horum numero perrarò exoriri aliquem excellentem.*

DEFINITIO EPIGRAMMATIS, eiusq; prima diuisio.

CAPVT III.

EPIGRAMMA, vt est proprium poetarum, *est quoddam breue poema, cum simplici cuiuspiam rei, vel personæ, vel facti indicatione: aut ex propositis aliquid deducens.* Hæc definitio ex diuisione conficitur, quemadmodum Cicero in Topicis definire do-

re docet,& duo summa epigrammatis genera,spectata eorum forma comprehendit, simplex nimirum, & compositum. Æneas dedicans clypeum Abantis,rem carmine signat,nempe hoc.

Aeneas hæc de Danais victoribus arma.

Plura de se Virgilius illo disticho, quod sibimet moriens fecit.

Mantua me genuit: Calabri rapuère: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Indicat patriam,locum mortis, sepulturæ, genera scriptorum suorum.Nec enim eo prima forma ab altera secernitur, quod vnum aliquod tantummodo indicet: nec ob id vocatur simplex: sed quod nihil in ea nisi indicatio, nulla compositio: de qua compositione infra agemus. In priore videas pleraq; versari epitaphia. In quo quæ exprimuntur & indicantur, conuenienter antiquitati (cuius præsertim anathematum, statuarum, monumentorum ac trophæorum ἐπιγραφαὶ multæ) simpliciore filo,minoreq; cura exprimenda, & indicanda sunt.

AMPLIVS DE SIMPLICI COMpositoq; Epigrammate, & in extremo secunda diuisio.

CAPVT IV.

MANEAT igitur quod docuimus,esse quædam simplicia epigrammata, quædã concreta siue composita. Simplex, in quo res aliqua,persona seu factum exprimitur, nullaq; in-

vt eadem ista quàm breuissimè, quàm argutissimè, certè quam prudentissimè præstemus. Leuia remissè, molliterq; attingenda, ridicula facetè, tristia seuerè, grauia grauiter. In opere longo fas dicit Horatius somnũ poetis obrepere: in epigrammate quia breue est, intelligẽtia nostra simul omnia concipit, & oculi vno aspectu paruam picturam totam hauriunt. Vtrobique autem, quoniam ad animi iudicium statim tota referuntur, & pusilla pictura, inquam, & epigramma, facillimè si quid peccatum est sentimus. In scriptione diffusa declinanti paulum à recto datur venia: in parua & modica, etiam modica macula offensionem habet: & qui non totum optimè fecerit, totum peccasse videbitur. Adde quod non omnibus eadem probari solent in epigrammate. Hic ducit acutum, ingeniosum, salsum, quod alter frigidum, plebeium, insulsum. Ita displicendi metus, acerrimus laboris hortator fiet. His & aliis de caussis, quod de toto genere Cicero, id nos de epigrammatariis seorsim affirmemus: *in horum numero perrarò exortri aliquem excellentem.*

DEFINITIO EPIGRAMMATIS, eiusq; prima diuisio.

CAPVT III.

EPIGRAMMA, vt est proprium poetarum, *est quoddam breue poema, cum simplici cuiuspiam rei, vel personæ, vel facti indicatione: aut ex propositis aliquid deducens.* Hæc definitio ex diuisione conficitur, quemadmodum Cicero in Topicis definire do-

re docet,& duo summa epigrammatis genera,spectata eorum forma comprehendit, simplex nimirum, & compositum. Æneas dedicans clypeum Abantis,rem carmine signat,nempe hoc.

Aeneas hac de Danais victoribus arma.

Plura de se Virgilius illo disticho, quod sibimet moriens fecit.

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Indicat patriam,locum mortis, sepulturæ, genera scriptorum suorum.Nec enim eo prima forma ab altera secernitur, quod vnum aliquod tantummodo indicet: nec ob id vocatur simplex: sed quod nihil in ea nisi indicatio, nulla compositio: de qua compositione infra agemus. In priore videas pleraq; versari epitaphia. In quo quæ exprimuntur & indicantur, conuenienter antiquitati (cuius præsertim anathematum, statuarum, monumentorum ac trophæorum ἐπιγραφαὶ multæ) simpliciore filo,minoreq; cura exprimenda, & indicanda sunt.

AMPLIVS DE SIMPLICI COMpositoq; Epigrammate, & in extremo secunda diuisio.

CAPVT IV.

MANEAT igitur quod docuimus,esse quædam simplicia epigrammata, quædã concreta siue composita. Simplex, in quo res aliqua,persona seu factum exprimitur, nullaq; in-

eſt comparatio: quemadmodum duobus ſuperioribus exemplis eſt cognitum. Compoſitum, quod ex propoſitis aliud quiddam, idq; aut maius, aut minus, aut æquale, aut diuerſum, aut contrarium deducit. In omnibus his collationes ſiue relationes perſpicis, quibus & tollitur ſimplicitas, & gignitur comparatio, ſiue compoſitio. Exemplum vbi maius aliquid ex propoſitis deducitur, hoc ſit. Martial. lib. 1. de Carpophoro.

Sæcula Carpophorum, Cæſar, ſi priſca tuliſſent,
Iam nullum in monſtris orbe fuiſſet opus.
Non Marathon taurum, Nemee frondoſa leonem,
Arcas Mænalium non timuiſſet aprum.
Hac armata manus Hydræ mors vna fuiſſet,
Hinc percuſſa foret tota Chimæra ſemel.
Ignipedes poſſet ſine Colchide vincere tauros,
Soluere & Heſionen ſolus, & Andromeden.
Herculeæ laudis numeretur gloria, plus eſt
Bis denas pariter perdomuiſſe feras.

Et lib. 11. laudatur Nerua Traianus.

Tanta tibi eſt recti reuerentia, Cæſar, & æqui,
Quanta Numæ fuerat, ſed Numa pauper erat.
Ardua res hæc eſt, opibus non tradere mores,
Et cum tot Cræſos viceris, eſſe Numam, &c.

Quando minus. Toſcanus tom. 1. Collectaneorum ex illuſtribus poetis Italicis.

De C. Iulio Cæſare.

Spectat Alexandri picta vt certamina Cæſar:
Aſt ego nondum aliquid geſſi, ait, illacrymans.
Quid ſi & Alexander ſpectaſſet Cæſaris acta?
Dixiſſet: Perſas vincere pigritia eſt.

Quando par aut ſimile. Leontij in Alexandrum Macedonem.

ἔκ]σει μὲν τροίη συγκάτθανεν, οὐδ' ἔτι χεῖρας
ἀντῆρε Δαναῶν παισὶν ἐπερχομένοις,
πέλλα δ' Ἀλεξάνδρῳ συναπώλετο. πατρίδες ἄρα
ἀνδράσιν, οὐ πάτραις ἄνδρες ἀγαλλόμεθα.

Hectoris & Troiæ fuit exitus vnus, & ipsi
Dardanidûm soboli mox dedit illa manus,
Pella & Alexandri fato comes. Hinc decus aio
Esse viros patriæ, non patriam esse viris.

Catullus ad Quintium.

Quinti si tibi vis oculos debere Catullum,
Aut aliud, si quid charius est oculis:
Eripere ei noli multó quod charius illi
Est oculis, si quid charius est oculis.

Martialis lib.1.de leone Cæsaris, in cuius ore ludebant lepores illæsi.

Aethereas aquila puerum portante per auras, &c.

Quando dispar, seu diuersum. Martial.de leone & lepore lib.1.

Rictibus his tauros non eripuere magistri,
Per quos præda fugax itáque reditque lepus.
Quodque magis mirum; velocior exit ab hoste,
Nec nihil à tanta nobilitate refert.
Tutior in sola non est cum currit arena:
Nec cauea tanta conditur ille fide.
Si vitare canum morsus, lepus improbe, quæris,
Ad quæ confugias, ora leonis habes.

Quando contrarium, seu repugnans. Catullus.

Odi & amo, quare id faciam, fortasse requiris,
Nescio, sed fieri sentio, & excrucior.

Martialis ad Dindymum, lib.4.

Insequeris, fugio, fugis, insequor, hæc mihi mens est:
Velle tuum nolo, Dindyme, nolle volo.

In haben-

In habentem varios mores lib. 14.

Difficilis, facilis, iucundus, acerbus es idem,
Non possum tecum viuere, nec sine te.

Sunt qui tres tanquam classes epigrammatum constituêre. Vnam eorum, quibus ad rerum inscriptiones vtimur, vnde nomen ipsum est natum, quæque prima origo epigrammatis fuit. Alteram, quibus laudes alicuius aut vitia explicamus, siue quibus laudamus, aut vituperamus. Tertiam, quibus fortuitum quippiam, vel nouum, vel admirabile quod acciderit argutè exponimus: vel ipsi aliquid excogitamus, & comminiscimur. Primi generis paradigmata iam supra adduximus: alterius, & postremi affatim hoc in libro adducentur. Et ne diu te suspensum teneam. Fortuiti & rari, seu inopinati euentus est illud Carpyllidę in eum, qui piscaturus, reti caput naufragio mortui attraxit: quod cum manu scalpendo sepulcrum parans terræ mandaret, improuisò thesaurum inuenit. Conclusio est, iustos viros pietatis mercedē haud amittere.

ἰχθύας ἀγκίστρῳ τις ἀπ' ἤονος εὐτειχὴ βάλλων
εἵλκυσε ναυηγοῦ κρᾶτα λιποτειχέα.
οἰκτείρας δὲ νέκυν τὸν ἀσώματον, ἐξ ἀσιδήρου
χειρὸς ἐπισκάπτων λιτὸν ἔχωσε τάφον.
εὗρε δὲ κευθόμενον χρυσοῦ κτέαρ. ἦ ῥα δικαίοις
ἀνδράσιν εὐσεβίης οὐκ ἀπόλωλε χάρις.

Et illud Germanici Cæsaris ex Græco.

Thrax puer astricto glacie dum ludit in Hebro,
Frigore concretas pondere rupit aquas.
Dumque imæ partes rapido traherentur ab amne,
Abscidit heu tenerum lubrica testa caput.

Orba

Orba quod inuentum mater dum conderet vrna
Hoc peperi flammis, cætera, dixit, aquis.

Admirabile seu magnum sit hoc, de matre Lacæna: quanquam etiam fortuita sæpe magna sunt, & contra item, magna fortuita.

γυμνὸν ἰδοῦσα λάκαινα παλίντρεπτον ἐκ πολέμοιο
παῖδ᾽ ἑὸν ἐς πάτρην ὠκὺν ἰέντα πόδα,
ἀντίη ἀΐξασα, δι᾽ ἥπατος ἤλασε λόγχην,
ἄρρενα ῥηξαμένη φθόγγον ἐπὶ κταμένῳ.
ἀλλότριον Σπάρτας εἶπεν γένος, ἔρρε πόθ᾽ ἅδαν,
ἔρρ᾽, ἐπεὶ ἐψεύσω πατρίδα καὶ γενέταν.

Marullus sic latinè.

Mater Lacæna conspicata filium
Relicta inermem parmula,
Progressa contra traiicit ferro latus,
Super necatum his increpans:
Abi hinc, morere, non digna me proles, abi
Mentite patriam, & genus.

Eorum quibus ipsi materiam inueniũt poetæ, siue vt iocentur, siue vt seria dicant, numerus infinitus est. Propterea cùm pleni sint libri, quid opus exemplis in re clarissima?

TERTIVM DIVIDITVR EPIgramma; secundùm tria genera poematis.

CAPVT V.

POTEST non immeritò videri epigramma pusilla quædam pars, seu reuocari posse partim ad tragœdiam, partim ad comœdiam, partim

partim denique ad epopœiam. Quare cum hæc tria genera poeseos materia discrepent, epigrammatis item materia non erit vna, sibique similis: ideo nec ipsa epigrammata. Ex epopœia sumit epigramma laudationes inprimis excellentium virorum, vrbium, fluuiorum, portuum, locorum, fontium, monumentorum, &c. Fabulosa quoque haud aliunde sumuntur. Hinc igitur fit, vt in Epigrammate loquatur mira cum venustate deus, vt nympha, satyrus, &c. quin aliquando amnis, fons, arbor, statua, mons, vrbs, tumulus, locus, animal cum aliis, aut cum ipsomet poeta. Tragœdiæ propria est rerum grauium illustriumque tractatio, quæ multum doloris, & commiserationis, multum pariant admirationis. Dolorem afferunt atrocia. Commiserationem eadem ipsa, si aut immereti eueniunt, aut accidunt inter consanguineos, inter parentes & liberos, inter fratres & sorores. Fortuita commouent admirationem. Sunt autem admirabiliora, quando præter opinionem aliud ex alio dependet, vt in vita Oedipi, de quo habemus tragœdiam Senecæ. Hæc omnia aptissima sunt conficiendis epigrammatis. Hinc tam multa, præsertim apud Græcos, in heroas, Priamum, Hectorem, Achillem, Aiacem, Alexandrum & alios. Apud Latinos in Scęuolam, Pompeium, Cęsarem, Catonem, Lucretiam, Porciam, &c. Ad tragœdiam quoque reiiciantur, quæ in mortem interitumque alicuius scribuntur: est enim per se res tragica mors. In comœdia prisca poetę homines impunè, ac nominatim accusabant, irridebant, contemnebant. Quæ materies, probrosa & ridicula scilicet, conuenit etiam epigrammatis, quorum auctores aliena pec-

cata multo sale ac lepore patefaciunt, insectantur, atq; irrident. Nec nominibus abstinent, quod reprehendit præfatione libr. 2. Martial. quamuis ea sæpius commutent, aut pro veris ficta supponant: rem enim ipsam intelligi ab omnibus nihil vetat, pudori autem & famæ hominum consulendũ est, si consuli adhuc potest. Vetus quoq; comœdia lasciuis vocibus, & sententiis abundabat, quæ consuetudo in epigrammata irrepsit, quorum plurima, potissimùm Martialis, videmus esse plena turpitudinis & nequitiæ, & hanc epigrammatum esse linguam homulus ex luto & argilla factus asserit. Ab epigrammatis eiusmodi temperare nos oportet. Ex comœdia item antiqua ioci & sales ad epigrammata profluxerunt. Illis quæ habent spem, metum, suspicionem, amorem, desiderium, dissimulationem, subitam lætitiam, insperatum incommodum, misericordiam, fortunæ commutationem, & alia huius generis, nouam comœdiam præbuisse materiam sit credibile.

QVARTA DIVISIO EPIGRAMmatis secundùm tria genera caussarum.

CAPVT VI.

VT ciuilis eloquentia in tripartita caussarum varietate exercetur: sic epigramma non incommodè ad totidem, eademquè genera fermè redigi potest. Itaq; ad iudicium reuocabuntur omnia, quibus aliorum vitia, scelera & mala facinora accusamus, quibus expostulamus, exprobramus,

bramus, minamur, insimulamus, inuehimur, &c. Ad deliberationem, quibus suademus, dissuademus, hortamur, dehortamur, petimus, deprecamur, inuitamus, consolamur. Ad exornationem pertinebunt quibus laudamus, vituperamus, siue homines, siue res alias quascunque, idque siue in ipso homine, siue extra hominem. Item quibus commendamus, gratulamur, gratias agimus, aliquid dedicamus, & iocosa, quorum materia est turpitudo sine dolore, quę potius risum excitet, quam indignationem. Quanquam etiam in his, quæ ab Aristotele 2. Rhetor. dicuntur φθαρτικὰ, vt vulnera, cædes, fames, morbi, & in his quæ odium indignationemque merētur, vt fraudes, furta, adulteria, &c. iocari, ridere, aculeum exerere, & quidem magis in posterioribus istis, mos est: quæ proinde in iudicialibus licebit numerare, quoties talia extiterint.

EXEMPLA IVDICIALIVM.

Asinium Catullus de furto postulat. Nam secundum cœnam, quando conuiuæ vrbanitati indulgere, & poculis capacioribus poscere consueuerunt, ipse mappas illorum, siue sudaria surripiebat, vt apud Martialem Hermogenes. Et cum hoc valde facetum, & nimis lepidum putaret, eundem leporem in Catullum exercuerat.

Marrucine Asini manu sinistra
Non belle vteris in ioco atque vino.
Tollis lintea negligentiorum.
Hoc salsum esse putas? fugit te inepte.
Quamuis sordida res & inuenusta est.
Non credis mihi? crede Pollioni
Fratri, qui tua furta vel talento

Mutari

Mutari velit: est enim leporum,
Disertus pater ac facetiarum.
Quare aut hendecasyllabos trecentos
Exspecta, aut mihi linteum remitte:
Quod me non mouet æstimatione,
Verùm est mnemosynon mei sodalis.
Nam sudaria setaba ex Iberis
Miserunt mihi muneri Fabullus
Et Verannius. Hæc amem necesse est,
Vt Veranniolum meum, & Fabullum.

Thalum quoque vt furem incessit, cui, nisi ille quæ suffuratus erat, ab vnguibus reglutinaret, flagella, quomodo Asinio trecentos hendecasyllabos, interminatur. Epigramma est numero XXII. Simile fecit Martialis, in Luscum furem.

Aspicis hunc vno contentum lumine, cuius
Lippa sub attrita fronte lacuna patet?
Ne contemne caput, nihil est furacius illo,
Non fuit Autolici tam piceata manus.
Hunc tu conuiuam cautus vitare memento,
Tunc furit, atque oculo Luscus vtroque videt.
Pocula solliciti perdunt, ligulasque ministri,
Et latet in tepido plurima mappa sinu.
Lapsa nec accubitu subducere pallia nescit,
Et tectus lænis sæpe duabus abit.
Nec dormitantem vernam fraudare lucerna
Erubuit fallax, ardeat illa licet.
Si nihil inuasit puerum, tunc arte dolosa
Circuit, & soleas surripit ipse suas.

Alibi Catullus Iulij Cęsaris liberalitatem in Mamurram hominem improbum stultè collatam acerrimè insectatur.

Quis hoc potest videre, quis potest pati
Nisi impudicus, & vorax, & aleo, &c.

Talia sunt quæ scripsit in prodigiosam Gellij libidinem.

dinem. In Licinium Caluum, qui ei malos poetas dono miserat. In Cornificium, qui eum in magno animi dolore iacẽtem solatum nõ accesserat. Cum Alpheno homine parum fideli in colenda amicitia expostulat. Alibi ingrato exprobrat.

EXEMPLA DELIBERATIONIS.

Notum est illud Martialis ad Iulium, quem ætate grauem ad otium voluptatemq; hortatur lib. 1.

O mihi post nullos Iuli memorande sodales,
Si quid longa fides, canaq; iura valent.
Bis iam pæne tibi consul trigesimus instat,
Et numerat paucos vix tua vita dies.
Non bene distuleris, videas quod posse negari,
Et solum hoc ducas, quod fuit, esse tuum.
Exspectant curæq; catenatiq; labores,
Gaudia non remanent, sed fugitiua volant.
Hæc vtraq; manu complexuq; assere toto,
Sæpe fluunt imo sic quoq; lapsa sinu.
Non est, crede mihi, sapientis dicere, viuam:
Sera nimis vita est crastina, viue hodie.

Martialis lib. 5. per Musas petit à Parthenio Domitiani cubiculario, vt Imperatori suum librũ, cum erit tempestiuum offerat. Consolatorium hoc est Leodegarij à Quercu. tom. 1. Florum epigrammatum ex variis poetis.

Quid noctes miser eiulans, diesq;
Nil conuitia profutura fundis?
Irato Lachesin lacessis ore,
Quod natam illa tibi abstulit quadrimam,
Argutam, docilem, venustulamq;,
Et quam præsidium subinde firmum

Sperabas

Sperabas senio tuo futuram.
An hoc lædere? an hoc vocas nocere,
Pro terris Maria dedisse cælum?
Quin gaudes potius, Beralde, cum, quam
Mortalem genuisse credidisti,
Hanc factam videas repente diuam?

EXEMPLA EXORNATIONIS.

Catullus in Ciceronem.

Disertissime Romuli nepotum
Quot sunt quotq; fuere Marce Tulli,
Quotq; post aliis erunt in annis,
Gratias tibi maximas Catullus
Agit pessimus omnium poeta:
Tanto pessimus omnium poeta,
Quanto tu optimus omnium patronus.

Martialis in Decianum lib.1.

Si quis erit raros inter numerandus amicos,
Quales prisca fides famaq; nouit auos:
Si quis Cecropia madidus Latiaq; Minerua
Artibus, & vera simplicitate bonus:
Si quis erit recti custos, imitator honesti,
Et nihil arcano qui roget ore deos:
Si quis erit magna subnixus robore mentis,
Dispeream si non hic Decianus erit.

Concinnum, & longè festiuissimum est hoc eiusdem Martial. de catella Publij lib.1.

Issa est passere nequior Catulli,
Issa est purior osculo columbæ.
Issa est blandior omnibus puellis,
Issa est clarior Indicis lapillis,
Issa est deliciæ catella Publi.
Hanc tu si queritur loqui putabis.
Sentit tristitiamq; gaudiumq;.
Collo nixa cubat, capitq; somnos,

Vt suspiria nulla sentiantur.
Et desiderio coacta ventris,
Gutta pallia non fefellit vlla:
Sed blando pede suscitat, thoroq;
Depone monet, & rogat leuari.
Casta tantus inest pudor catella.
Ignorat Venerem, nec inuenimus
Dignum tam tenera virum puella.
Hanc ne lux rapiat suprema totam,
Pictam Publius exprimit tabella,
In qua tam similis sibi nec ipsa.
Issam denique pone cum tabella,
Aut vtramque putabis esse veram,
Aut vtramque putabis esse pictam.

Nullum datur epigramma, quod non tot, quot attulimus diuisionum parti alicui subiiciatur. Nec absurdum existimes velim, vnum atque idem in tribus quatuórue diuisionibus locum vendicare, & tam huius quam illius generis efficere speciem: id quippe fit ratione diuersa. Etenim (vt pingui Minerua agamus) homo cum sit vnum quiddam, est, & numeratur in multis: in substantiis, in corporibus, in viuentibus, in animantibus, alia semper atque alia ratione. Lac item in dulcibus, in liquidis, in albis. Pari modo epigramma est simplex, & habet aliquid aut fortuitum, aut admirabile (quod est secundæ diuisionis genus tertium) & est tragicum, & est διηγηματικὸν (nam hęc quoque diuisio secundum tres modos poematum non est aspernanda) & exornatione continetur. Iam qui volet, caussas harum relationum quærat.

DE

DE EPIGRAMMATE IN QVO paria paribus, & contraria contrariis referuntur.

CAPVT VII.

CICERO in Orat. perf. cum de numero oratorio disputat, scribit esse quoddam genus verborũm, in quibus ipsis concinnitas insit,& quæ suapte natura numerosa sunt, etiamsi nihil est factum de industria. Cęterũm genus illud esse triplex. Aut enim habere casus in exitu similes,vt pro Cælio. *Non modo nihil ignoscendum,sed etiam acriter resistẽdum.* Aut paria paribus reddi,vt in Sextiana. *Qui auctoritate,qui fide,qui constantia,qui magnitudine animi consiliis audaciũ restiterunt,ij graues, ij principes,ij duces,ij authores hus⁹ dignitatis atq; imperij semper habiti sunt.* Aut opponi contraria, quæ exornatio græcè ἀντίθετον, latinè cõtentio,& contrapositum. Fit autem diuersis modis. Nam & singula singulis opponuntur,vt, *Vicit pudorem libido,timorem audacia, rationem amentia.* Bina binis,vt, *non nostri ingenij, vestri auxilij.* Plura pluribus, pro Milone: *Est enim iudices hac non scripta,sed nata lex: quam non didicimus, accepimus,legimus:verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus,expressimus.* Omisso primo genere huius concinnitatis, quæ hîc locum nũllum habet, nisi in echicis, videamus quam pulchrè secundum & tertium in epigrammata conueniant. Quæ proinde concinna fieri & dici cęrtisimũm est. Paria paribus referuntur in illo, quod primum est in Anthol.

τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες ἀν' ἑλλάδα, τέσσαρες ἱεροὶ,
οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ', ἀθανάτων.
ζηνὸς, λητοΐδαο, παλαίμονος, ἀρχεμόροιο,
ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα πίτυς.

Et in his quæ in Appendice Virgiliana leguntur de morte trium.

Sus, iuuenis, serpens, casum venere sub vnum,
Sus iacet ex ictu, pede serpens, ille veneno.

Lege cætera, sunt enim nõ vulgaria. Eiusdem classis est hoc Pentadij in Virgil.

Pastor, arator, eques, paui, colui, superaui,
Capras, rus, hostes, fronde, ligone, manu.

Fælici conatu hoc imitatus est Matthæus Toscanus in suis poematis, loquens de Petro Bembo.

Historicus, vates, rhetor, celebrat, canit, implet,
Gesta, ignes, aures, ore, lyra, eloquio.

Nihil porrò elegantius illo Archiæ in Hectorem mortuum.

καὶ γενέταν τοῦ νέρθε, καὶ οὔνομα, καὶ χθόνα φώνει,
στάλα, καὶ ποίᾳ κηρὶ δαμεὶς ἔθανεν.
γεννήτωρ πρίαμος, γᾶ δ' ἴλιον, οὔνομα δ' ἕκτωρ,
ὦ ξέν', ὑπὲρ πάτρας δ' ὤλετο μαρνάμενος.

Et hoc Simonidæ perquam numerosum & rotundum.

εἶπον τίς, τινὸς ἐσσι, τινὸς πατρίδος, τίδε νικῇς;
κάσμυλος, εὐαγόρου, πύθια, πὺξ, ῥόδιος.

Exemplum vbi singula singulis opponuntur Tosc. tom. 1. in Christum cruci suffixum.

Pro seruis dominus moritur, pro sontibus insons,
Pro ægroto medicus, pro grege pastor obit.
Pro populo rex mactatur, pro milite ductor,
Proque opere ipse opifex, proque homine ipse Deus.

Quid seruus, quid sons, ægrotus, grex, populusq́;
Quid miles, quid opus, quidue homo soluet? amet.

Conclusio huius pulcherrimi, & religiosissimi epigrammatis habet repetitionem, ὑπόζευγμα, συναθροισμὸν, subiectionem. Quamuis autem exempla nondum repererim, in quibus bina binis, & plura pluribus opponerentur, vt fieri perspexisti, in exemplis Ciceronis, quæ supra adduxi: tamen quin idem præstari possit in epigrammatis, non est dubitandum.

DE EPIGRAMMATE dialogico.

CAPVT VIII.

DIALOGVM conficere, cum propter alia, tum propter decorum personarum loquẽtium est laboriosum: propterea quod nisi prudentissimus, & experientissimus videre potest, quando, quantum, quibus verbis, quomodo vnumquemq; loqui, & quibus moribus præditum esse oporteat. In omnib. & singulis separatim τὸ πρέπον cernitur. Sed hæc meo quidem iudicio, vbi ad perfectum vnguem omnia exiguntur, paucisq; versibus tota collocutio arctatur, difficiliora fiunt. Itaque etsi non quæuis difficilia continuo pulchra, tamen hoc epigramma, in quo vt laboriosè, ita festiuè, magnaq; cum admiratione, quales sunt personæ, secundum naturam, proprietatem & conditionem ipsarum exprimuntur, audebo

pulchrum dicere. Nec refert quidquam, verę né an fictæ personæ sint: poetæ enim frequentissimè fictas inducunt: qui, quæ hominum propria sunt, multis aliis rebus tribuere consueuerunt, siue illæ sentiant, siue omni sensu motuq́ vacent.

Ausonij dialogus in simulachrum Occasionis, & Pœnitentiæ.

Cuius opus? Phidiæ, qui signum Pallados, eius,
Quiq́ Iouem fecit, tertia palma ego sum.
Sum Dea, quæ rara, & paucis Occasio nota.
Quid rotulæ insistis? stare loco nequeo.
Quid talaria habes? Volucris sum, Mercurius quæ
Fortunare solet, tardo ego, cum volui.
Crine tegis faciem. Cognosci nolo. Sed heus tu,
Occipiti Caluo es. Ne tenear fugiens.
Quæ tibi iuncta comes? dicat tibi. dic rogo quæ sis.
Sum dea cui nomen, nec Cicero ipse dedit.
Sum Dea quæ facti, non factiq́ exigo pœnas:
Nempe vt pœniteat, sic Metanœa vocor.
Tu modo dic quid agat tecum. Si quando volaui,
Hæc manet: hanc retinent, quos ego præterij.
Tu quoq́ dum rogitas, dum percunctando moraris,
Elapsam dices me tibi de manibus.

Inueni duos perelegãtes dialogos, vnum in Spem, alterum in Iustitiam. L. Q. tom. 1. Posterior tantum studio breuitatis adscribetur.

Dialogus in Iustitiam.

Quæ dea? Iustitia. Quid toruo lumine? flecti
Nescia sum & lachrymis, & precio, & precibus.
Quod genus? à superis. Ex quo genitore? Modo. Ecqua
Matre? Fide. Nutrix quæ tua? Pauperies.
Quis gremio infantem fouit? Prudentia. Quonam
Freta duce agnoscis crimina? Iudicio.
Cur gladium tua dextra gerit? cur læua bilancem?
Ponderat hæc caussas, percutit ille reos.

Quid rari assistunt? Quod copia rara bonorum est.
Quæ comes assidua est? Candida simplicitas.
Aurium aperta tibi cur altera, & altera clausa est?
Hæc surda iniustis, panditur illa bonis.
Paupere cur semper cultu? iustissimus esse
Qui cupit, exiguas semper habebit opes.

Quasi torno factum, elegantiæ grauitatisq́ue plenum est illud Iuliani Expræfecti Ægyti lib. 3.

α. ἄγχιος ἐστι χάρων. β. πλέον ἤπιος α. ἥρπασεν ἤδη
τὸν νέον β. ἀλλα νόῳ τοῖς πολιοῖσιν ἴσον.
α. τερπωλῆς ἀπέπαυσεν. β. ἀπεσυφέλιξε δὲ μόχθων
α. οὐκ ἐνόησε γάμους. β. οὐδὲ γάμων ὀδύνας.

Multi scriptores dialogos huiusmodi vocant dialogismos, in quo falluntur. Dialogismus siquidem à διαλογίζεσθαι, est figura, quæ fit, cum quis secum disputat, & volutat quid agat, vel quid agendum putet. Vt Terentius Andria: Quid igitur faciam? Virgil. 4. Æneid.

En quid agam? rursúsne procos irrisa priores
Expertar?

Cicero pro Cluent. Dem Iudicibus? mihi igitur nihil quæretur? Et in Verrem. Si pupillo redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Peccant etiam hi, qui locos illos, vbi orator interrogationem proponit, deinde ad eam ipsemet respondet, dialogismos appellant: quia putãt idem esse quod dialogus, quæ vox à διαλέγεσθαι facta est. Quamuis autem in dialogismo etiam sibi respondeat Orator, tamen interrogatio eius non est simpliciter interrogatio, sed interrogatio διαπορητική, ac proinde dialogismus à diaporesi parum differt. Hæc ex libello cuiusdam docti viri de abusu Græ-

cæ linguæ, ὑχ ἀπεστδιόνυσα. Lib.1.Anthol.perquam ſuauis dialogus extat Antiphili in Iliad. & Odyſſeam, quibuſcũ tãquam Homeri filiabus loquitur. αἱ βίϐλοι τίνος ἐστέ; Alius non minus lepidus de diuerſitate patriæ Homeri, lib. 4. χίος ἔφυς; In tertio quoq; tumuli nonnulli ſuauiſsimas habent collocutiones. Græcis hæc forma epigram. familiarior eſt: Latini veteres eam neglexerunt. In Catullo, & Martiale nullum dialogum legere memini.

DE ECHONE.

CAPVT IX.

PERIVCVNDVM, argutum, & lepidum eſt epigramma, attentumq; retinet lectorem, cum in fine aut medio verſus, eiuſmodi vocula ponitur, quæ vel toti verbo præcedenti, vel eius caudæ ſimilis aut eandem ſententiam illuſtrat, aut diuerſum aliquid, & nonnũquam contrarium, aut prorſus inexſpectatum, aut par, aut maius, aut minus deniq; complectitur. Hęc Echo dicitur. In hoc genere feſtiuitatis Latini maiorem quam Græci putantur laudem aſſecuti. Poteſt item Echo ea ratione ad finem verſus reſpondere, vt ipſa non ſit particula verſus: quo quidẽ pacto in medio committi nequaquam poterit: eſt enim & deforme, & inuſitatum interiicere verſui, quod ad verſum nihil pertineat. Ego vero elegantiorem illam exiſtimo, quæ crebrius adhiberi poteſt. Talis autem eſt hæc, quæ partem carminis continet, quæ proinde tum in fine, tum medio poterit conſiſtere. Multæ

inter-

interrogationes in echicis vsurpantur: quamuis e-tiã sine interrogatione suam venustatem retineãt. Nec opus est, oẽs & singulos versiculos echonem suam habere: sed tum illa respondebit, cum sensus absoluitur, & sententia finitur, siue id in medio, si-ue in extremo versus, siue vtrobiq; simul fiat. Non oportet autem diu differre istam repercussionem vocis, quia deformitatẽ generat dilatio; sicut fre-quentia ornamentum. Præterea non adeo semper numerosi esse possunt echici, possuntq́ue euadere Leonini sine vllo vitio: quia ingenium & lepos qui est in rebus, quam concinnitas quæ est in verbis, aut aliud quippiam, magis hîc spectatur. Melius e-tiam Echo fit in disyllabis, quam in trisyllabis, aut monosyllabis: quoniam ad naturam rei illa imita-tione quam ista propius accedimus. Tos. tom. 2. Poeta interponens verba sua, narrat Bethlehemi-tæ pastoris & Echus colloquium quod operæpre-cium est legere: etsi quibusdam locis poterat fieri melius,

Hac Bethleemitæ pastoris verba referre
Audita est Echo, qua iuga montis habet.
Quis natus? dixit, natus. patrisne Iudæi?
Illa, Dei. verusne est homo? dixit, homo.
Atq; hic idem, nonne Deus remanet? manet. estne
Vt pater omnipotens? retulit illa, potens.
Hunc quid de cælis duxit? lis duxit. at istam
Dic vtrum vincet? vincet, & ipsa refert.
Litis erat radix longæua? Eua, an mala? mala.
Anne gula hoc potuit? illa refert, potuit.
An puer hic fiet magnus? quæ reddidit, agnus.
Ipse ait hoc? ait hoc. Cur ita clamat? amat.
Is maius nostro nunquid dare possit amori?
Reddidit illa nihil, quam gemebunda, mori.

Hoc

Hoc faciet? faciet moriens? oriens. Deus ille?
Hac, ille. est forsan caussa tua? ausa tua.
Diligere hunc ergo par est super omnia Christum.
Istum. nonne Deum? Dixit, eum, & tacuit.

In pictorem Echus lusit Ausonius epigrammate XII. Fabulam ingeniosè narrat Ouidius Metamorph. 3. Licebit interdum mutare literam, aut syllabam initio, aut medio verbi: nam finis in Echone semper similis requiritur. Item addere aut tollere aspirationē, vt si pro sacer dicas, lacer, pro senex, remex, pro mœstus, fest⁹, pro abeat, habeat. Quamobrem male reprehenderentur hæ imagines. Albertúsne iacet? Tacet. Quæ caussa obitus? Pus. Religio amisit patronum? Bonum. Hæreticos oderat. Poterat. Anne huic par vllus? Nullus. In simili sono vocalium extremarum posita est echo: illæ enim solæ sonant, & echo sonus est, non in similitudine consonantium quoque, quæ tantum consonant, nec soni naturam substantiamq; mutant.

DE EMBLEMATE.

CAPVT X.

EMBLEMA dicitur παρὰ τῷ ἐμβάλλεσθαι, quod valet immittere, iniicere, interponere, inserere. Vocantur autem emblemata lapilli colorati, & minutè secti, gemmæ, clauiculi, paruæ ex auro argentóue rerum diuersarum effigies, & similia, quæ pauimento, parieti, vasculis, vestibus, poculis, pileis, clypeis, gladiis in morem torulorū, pro ornamento affiguntur, incidūtur, insculpuntur,

tur. Sic olim (id quod nunc quoq; in templis nonnullis videre eſt) regalium palatiorum pauimenta quadratis huiuſmodi lapillis decorabantur. Ex quo illud Lucillij apud Ciceronẽ in orat. perfect.

Quam lepidè λέξεις compoſtæ vt teſſerulæ omnes
Endo pauimento, atq; emblemate vermiculato?

Sciendum porrò, talia opera in pariete vermiculata, in pauimento teſſellata, in lignis ſegmentata dici. Hoc autem loco carmina ſeu epigrammata ipſa, huiuſmodi ἀγάλματα, ſymbola, ſimulachra, & imagines rerum aliquid ſignificantes interpretantia, emblemata vocamus μετωνυμικῶς: vt nobis aliud nihil ſit emblema, quam *epigramma, quod emblema complectitur.* Iam verò emblema tria continet, epigraphen, velut rei totius animã, picturam & poeſin, artes germanas, quæ ſe ita explicent, vt altera alteri ſit interpres. Et pictura quidem, tanquam corpus, poeſis tanquam animus eſt: fitq; vt emblema non poſsit non eſſe gratum, in quo & aures dulci carminum numero delectantur, animi paſcuntur, & oculi pictura recreantur.

Tria maximè ſtatuenda emblematum genera. Nam quæ rerum naturas & cauſſas aperiunt, phyſica ſunt. Quæ rem olim geſtam, aut quaſi geſtam vt fabulam includunt, hiſtorica ſeu mythologica. Demum quæ ad mores pertinent, quæ innumera ſunt, in ethicis habentur. Et quemadmodum non ex quocunque lapillo gemma in annulum aptari poteſt, aut debet: ſic exiſtima non omnes heroum, aut ſapientum, poetarúmue ſententias, non omnes fabulas, hiſtorias, prouerbia, apophthegmata, quantumuis lemma præſcriptum habeant, pingi-

qúe

qúe poſsint, ducenda in emblematis. Verbi gratia: quiſpiam ligna in ſyluam portans, cum hoc, LABOR INVTILIS. Curtius in voraginem cum equo deſiliens, cum hoc, AMOR PATRIAE. Sic abutuntur emblimatis nomine, eiúſque naturam parum perſpiciunt, qui nobis vtriuſq; Teſtamenti hiſtorias, ſupra poſitis lemmatis obtrudunt, tanquam emblemata. Exempli cauſſa. Adamum & Euam ſtantes ſub arbore vetita, cum hoc, LIBERALIS INTERDICTIO. Tres Reges infantulum Ieſum adorantes, cum hoc, GENTIVM LVX. Selecta ſint oportet, iucunda, arguta, ſubtilia, quæ quomodo Pythagoreorum notæ, & Ægyptiorum hieroglyphica mentem exerceant: nec tam multitudine figurarum, pictoriſq; artificio, quam poteſtate & vi aliquid declarandi monendiq; emblemata metienda cenſemus.

DVAE PRIMARIAE VIRTVTES Epigrammatis, argutia, & breuitas.

CAPVT XI.

DVO præcipuè lumina flagitat epigramma, quibus ornatur commendaturq; mirifice: eæ ſunt breuitas, & argutia: quarum poſterior iure optimo anima, vita, & tanquam ſpiritus eius, nerui, ſuccus, ſanguis vocari poteſt: qua deſtitutum velut ægrum languet, friget, & quaſi intermoritur. Quod ſi vel ſola affuerit, vt alia deſiderentur, probabitur tamen. Generatur autem acumen iſtuc cum aliis modis, tum hoc frequenter, ſi conclu-

conclusio aut non exspectata (quod Græci dicunt παρὰ προσδοκίαν) aut exspectationi planè contraria sequitur. Catullus Fusij paupertatem vrgens, sicut ante vrserat, ait villulam, quæ ei, vt verisimile est, vnica remanserat, non eo incommodam esse, quod ad huius aut illius venti flatum opponeretur: sed (quod omni vento deterius) quod opposita esset pignori pro tanta pecunia, vt nihil iam sit, cur eam Furius suam dicere debeat. Ludit autem in ambiguitate vocabuli, opposita. Hæc ex Mureto prius, ne quem obscuritas epigrammatis implicaret. Est igitur hoc.

Furi, villula vestra non ad Austri
Flatus opposita est, nec ad Fauoni,
Nec saui Borea, aut Apheliota.
Verùm ad millia quindecim ducenta.
O ventum horribilem atq; pestilentem.

Facetum illud Martialis, de Selio Cœnipeta ad Rufum.

Quod fronte Selium nubila vides Rufe,
Quod ambulator porticum terit seram,
Lugubre quiddam quod tacet piger vultus,
Quod pæne terram tangit indecens nasus,
Et dextra pectus pulsat, & comam vellit:
Non ille amici fata luget, aut fratris.
Vterq; natus viuit, & precor viuat:
Salua est vxorq;, sarcinaq;, seruiq;,
Nihil colonus villicusq; decoxit:
Mæroris igitur caussa quæ est? domi cænat.

Lib. 3. interrogat Musam compluscculis versibus, quid agat Canius Rufus. Enumerat plurima, quæ agere ille posset. Musa ad extremum respondet, illum nihil agere aliud, quam ridere.

Dic Musa quid agat Canius meus Rufus, &c.

Cæterùm

Cæterùm de fine epigrammatis, quem ars potissimum respicit, postea fusius. Nunc de breuitate.

Breuitatem certo aliquo versiculorum numero non definimus, quando & vnicum carmen, siue monostichon, epigramma est, vt apud Martial. in Cinnam lib. 8.

Pauper videri Cinna vult, & est pauper,

& plura disticha, quibus aliqua sententia perfecta explicatur, epigramma dicuntur. Veruntamen illud fugiendum, ne currente rota pro vrceo exeat amphora: ne, inquam, fiat elegia, aut promissum carmen. Et quoniam vox ipsa inscriptionem Latinis sonat, inscriptiones autem paucis plerunque verbis finiũtur, credamus id optimum fore, quod breuissimum. Est & illa in breuitate commoditas, quod epigramma memoria retinere, & quoties lubet recitare cum delectatione magna possumus. Lubebit autem sæpissime: siquidem arguta breuitas nunquam satiat. Et profectò acumen breuitas, non longitudo conseruat: quo amisso, nihil habet ferè, quo laudari possit epigramma. Quemadmodum igitur facetè, grauiter, scitè dicta, quæ vocantur apophthegmata, quo breuiora, eo maiorem vim ad animum afficiendum habent: sic prorsus de epigrammate sentiamus licet.

DE SVAVITATE, ET ALIIS Epigram. ornamentis.

CAPVT XII.

INTER quosdam eruditos de carminum suauitate contentionem subortam narrat A. Gellius

lius lib.19. cap.9. Cum ibi Græcos nonnulli extollerent,& Latinos tam fluentes carminum delicias fecisse negarēt, Antonius Iulianus Rhetor, docuit, Latinos nihil Græcis concedere, atque extemplo quatuor epigrammata ex memoria recitauit, Valerij Æditui, Porcij Licinij, Q. Catuli, quibus, vt sentit Gellius, mundius, venustius, limatius, pressius græcum latinúmue nihil quidquam reperitur. Fatendum est tamen vel inuitò, sæpius licere Græcis, quam nobis esse dulcibus. Demonstrabimus nunc paucis, in quibus rebus collocata sit, & quibus è locis potissimùm comparetur suauitas epigrammatis.

Principiò, quæ res sua natura vim aliquam ad sensus demulcendos oblectandásque mentes obtinent, ex iis suauitas in oratione existit. Tales, exempli caussa, sunt amœnitas hortorum, species arborum virentium, flores, leni murmure labentes riuuli, stellæ, lux, cantus musici, citharæ, tibiarum, chori & tripudia, amplexus, oscula, honesta, inquam, & legitima. Quæ omnia quo clarius & ἐμφατικωτέρως describuntur, siue memorantur, eo cumulatiorem suauitatis sensum efficiunt. Res igitur, in quibus inest elegantia & lepos: quæq; suapte vi & natura, quamuis ab aspero & agresti homine proferantur, plenæ sunt hilaritatis, (nec enim, inquit Demetrius, Cupidinem Erynnim faciet quisquam vi locutionis, aut gigantem, neque ridere plorare) dulci condimento aspergent epigramma, possuntq; huiuscemodi res appellari pulchræ, & tribui in totidem genera, quot sunt sensus. Vnum quod pulchrum, seu iucundum est ad aspectum, vt sunt horti, flores, aurū, gemmæ, pulchritu-

chritudo,lux,& similia. Alterum quod mulcet auditum, vt instrumenta musica, variiq́ concentus. Tertium quod palatum, & cætera similiter. Adde his vnum genus,quod animo solo perceptum delectat, & sub sensum nõ cadit, vt amor,virtus,&c. hinc similis pulchrorum nominum diuisio nascitur. Quæ namque iucundè vel videntur,vel audiuntur, &c. vel cogitantur, etiam iucundè dicuntur. Addit nihilominus ipsa locutio venustatem his,quæ per se elegantia sunt. Lepida auis est luscinia,ait Demetrius,& ver natura lepidum:multum tamen ornantur verbis, elocutione decorantur. Profert locum ex Odyssea.

ὡς δὲ ὅτε πανδαρέου κούρη χλωρηῒς ἀηδὼν,
καλὸν ἀειδήσιν ἔαρος νέον ἱσταμένοιο.

Appellat poeta lusciniam tanquam nobilem virginem, πανδαρέου κούρην, Pandari filiam,& Chloreida,indicans quid olim fuerit,à qua nympha ducat originem.

Reddunt nihilominus iucundam orationem epigrammatis allocutiones illæ, quibus poetæ seipsos compellant. Catullus ad semet de aduentu veris.

Iam ver egelidos refert tepores,
Iam cæli furor æquinoctialis
Iucundis Zephyri silescit auris.
Linquantur Phrygij Catulle campi,
Niceaq́ ager vber æstuosæ,
Ad claras Asiæ volemus vrbes, &c.

Dulcis est apostrophe,siue ad Diuum aliquem,siue ad hominem,idq́ aut in medio,aut in extremo. In extremo,vt epigram. Catulli. *O dulces comitum valete*

lete cætus,&c. In medio,vt illo, quod scripsit in annales Volusij.

Nunc ô cæruleo creata ponto,
Quæ sanctum Idalium, Vriosq; apertos,

& quæ sequuntur, quibus compellat Venerem. Apud alios non desiderabis exempla, si quæras.

Suauitatis gratia sermo & sensus affingitur brutis animantibus, syluis, fontibus, montibus, insulis, aliisqúe rebus animo vacantibus, quas etiam blandè affari concessum est. Lucillus cum auaro murem loquentem facit, & negantem sese cibum apud illum, sed hospitium tantum quærere. Martialis ad suum libellum toties sermonem conuertit. Apud Ausonium Danubius alloquitur Nilum. Loquitur etiam captus à cane marino lepus. Rursum apud Martialẽ in Xeniis, & apophoretis sermo rebus variis datur. Tos.tom.2.elegans est querimonia anseris, quem ab arbore suspensum iaculis Romani petebant.

Quid benefacta iuuant, quid vos seruasse Quirites,
Et Capitolini templa superba Iouis?
En iaculis summa pendens ex arbore, vestris,
Postmodo victori præda futura, petor.
Ergo non aliam tanta feritate decebat,
Quam vestri altricem sanguinis esse lupam.

Venustè Catullus ad versiculos, quos Cæcilium accersitum mittit.

Poeta tenero meo sodali
Velim Cæcilio papyre dicas,&c.

Et alio loco ad hendecasyllabos quam lepidè?

Adeste hendecasyllabi quot estis
Omnes, vndiq; quotquot estis omnes,&c.

Item ad Sirmionem insulam in agro Veronensi, vbi possessiones habebat, reuersus è Bithynia.

Peninsularum Sirmio, insularumq;
Ocelle, quascunq; in liquentibus stagnis,
Mariq; vasto videt vterq; Neptunus.

Peruenustum iudicatur epigramma, in quo est aliquid eruditionis non vulgaris: seu in quo aliquid antiqui moris, aut ritus attingitur, vt in illo Catulli ad puerum suum, in quo duas consuetudines aperit: vnam poscendi maioribus & meracioribus poculis vetustioris vini, in quo amarus quidam sapor sentitur: quæ cõsuetudo à Græcis procedente conuiuio tenebatur, & ab illis orta fuerat: alteram, creandi in conuiuiis talorum iactu vnum aliquem, qui præscriberet, quantum quisque & quomodo temperatum biberet. Græci συμποσιάρχον, & βασιλέα, Horatius bibendi arbitrum, Varro modiperatorem, Cic. de senect. magistrum, Macrob. regem mensæ, rem & potestatem ipsam, magisterium, Horatius regnum vini, Græci ἀρχιποσίαν appellabant.

Minister vetuli puer Falerni
Ingere mi calices amariores,
Vt lex Posthumia iubet magistra.
At vos, quo lubet, hinc abite lymphæ,
Vini pernicies, & ad seueros
Migrate, hic merus est Thyonianus.

Obseruaui præterea hæc in Catullianis, quæ mihi non insulsa videntur. Primum versum postremo loco iterat, vt ad se ipsum, de Struma & Vatinio.

Quid est Catulle, quod moraris emori?
Sella in curuli Struma Nonius sedet:
Per consulatum peierat Vatinius.
Quid est Catulle, quod moraris emori?

In annales Volusij similiter. Et Martial. ad librum suum epigram. vltimo lib. 4.

Liben-

Libenter etiam, ac sæpe claudit exclamatione, ô, vt in luctu passeris.

O factum male, ô misellе passer, &c.

Et ad Verannium.

O quantum est hominum beatiorum
Quid me latius est, beatiúsue?

Et in Furium.

O ventum horribilem atq; pestilentem.

Et in Acmen.

O seculum insipiens, & infacetum.

Gaudet etiam ab eadem particula exordiri.

O Colonia, quem cupis ponte ludere longo.
O qui flosculus es Iuuentiorum.
O furum optime balneariorum.
O funde noster, seu Sabine, seu Tiburs.
O rem ridiculam, Cato, & iocosam.

Martialis lib. 5. epigrammate de Hermete, omnes versus inchoat à nomine Hermes. Et quomodo omnes versus ab eadem voce inchoari: sic in eandem, aut easdem pulchrè possunt desinere, aut omnes, aut alterni; figura quæ Conuersio dicitur.

Pulchrum sanè & illud, in quo magnus animi motus, magnáue & vehemens affectio cernitur, exprimitúrque: nempe aut mœror, aut dolor, aut pietas, aut amor, aut commiseratio. Quale est Catulli, quod inscribitur, Inferiæ ad fratris tumulum.

Multas per gentes, & multa per æquora vectus, &c.

Atque etiam Ausonij in Didonem.

Infelix Dido, nulli bene nupta marito,
Hoc pereunte fugis, hoc fugiente peris.

Elegantissimum phaleucium, incerto auctore.

Ablatus mihi Crispus est amici,
Pro quo si precium dari liceret,

Nostros diuiderem libenter annos:
Nunc pars optima me mei reliquit
Crispus, præsidium meum, voluptas,
Pectus, delicia: nihil sine illo,
Lætum mens mea iam putabit esse.
Consumptus malè debilisq; viuam:
Plus quam dimidium mei recessit.

Delectat etiam illud Pētadij in Narcissum florem, cuius fabulam persequitur Ouidius Metamorph. lib. 3.

Hic est ille, suis nimium qui credidit vndis
Narcissus vero dignus amore puer.
Cernis ab irriguo repetentem gramine ripam,
Vt per quas periit crescere possit aquas.

Superest energia, Cicero euidētiam nominat, quæ rem subiicit sub oculos, & eius formam quasi pingit. Ea partim sita est in verbis, partim in rebus. Exemplum esse poterit Martialis, in Mutium Scæuolam lib. 1. Prouidendum tamen, ne cum hanc virtutem consectamur, inani sonitu verborum turgescat oratio.

Dum peteret Regem decepta satellite dextra,
Iniecit sacris se peritura focis.
Sed tam sæua pius miracula non tulit hostis,
Et raptum flammis iussit abire virum.
Vrere quam potuit contempto Mutius igne,
Hanc spectare manum Porsena non potuit.
Maior decepta fama est, & gloria dextra,
Si non errasset, fecerat illa minus.

DE

DE SCITA CONCLVSIONE Epigrammatis.

CAPVT XIII.

ETSI totum epigramma compoſitum, feſtiuum, artificio quodam & expolitione diſtinctum, & ingenioſum eſſe debet, id quod ſatis ſupérque nos docuiſſe arbitramur, tamen ipſe terminus eius præcipuo quodam artificio illuminatus ſit oportet, taliſqúe prorſus, qui vel acumine, vel pondere, vel lepore, vel nouitate, vel alia quapiam illecebra legentium mentes ſenſuſqúe commoueat. Idcirco epigramma quidam cum ſcorpione contulerunt. Nam ſcorpius, quanquam minatur vndiq;, tamen in cauda gerit aculeum, quo lethalem plagam infligit. Perinde epigramma venenum, hoc eſt acumen, admirationem, pondus, riſum, dolorem, & quidquid ad delectationem, variúmque animi motum præclarum eſt, ad vltimum, vltimoſq; potiſsimùm verſiculos, tanquam in caudam reſeruat, quoniam ibi aures, & animus legentium conquieſcit. Concluſione metimur totum epigramma: quod etſi paulò frigidius, leuius, inſulſius, exilius fuerit, eleganti clauſula, & feſtiua commendabitur: nec facilè effluet ex animo. Adiuuant hîc plurimùm exclamationes, interrogationes rhetoricæ, epiphonemata, amaræ conceſsiones, quæ à quibuſdam dicuntur, ironiæ, cum formis ſibi ſubiectis, inexſpectatò & ſentẽtiosè dicta, apoſtrophæ, & ſimiles feſtiuitates, quas, quæ adduxi exempla, partem aliquam docebunt. Martial. de Gellia lib. 1.

Amissum non flet cum sola est Gellia patrem:
Si quis adest, iussæ prosiliunt lacrymæ.
Non dolet hic quisquis laudari Gellia quærit:
Ille dolet verè, qui sine teste dolet.

Eiusdem ad Catonem lib.1.

Nosses iocosæ dulce cum sacrum Floræ,
Festosq; lusus, & licentiam vulgi,
Cur in theatrum Cato seuere venisti?
An ideo tantum veneras vt exires?

In Portiam Bruti vxorem lib. 1.

Coniugis audisset fatum cum Portia Bruti,
Et subtracta sibi quæreret arma dolor:
Nondum scitis, ait, mortem non posse negari?
Credideram satis hoc vos docuisse patrem.
Dixit, & ardentes auido bibit ore fauillas,
I nunc, & ferrum turba molesta nega.

De Gemello, & Maronilla ibidem.

Petit Gemellus nuptias Maronillæ,
Et cupit, & instat, & precatur, & donat.
Adeóne pulchra est? immo fœdius nil est.
Quid ergo in illa appetitur, & placet? tussit.

Ausonij quoddam est de vxore zelotypa, veneno argentum viuum miscente, vt citius virum tolleret: quod tamen pharmacum præter opinionem purgauit potius hominem. Eius finis sic habet.

Quàm pia cura Deûm? prodest crudelior vxor,
Et cum fata volunt, bina venena iuuant.

Martialis lib.4. de vipera electro inclusa.

Flentibus Heliadum ramis dum vipera serpit,
Fluxit in obstantem succina gemma feram.
Quæ dum miratur pingui se rore teneri,
Concreto riguit victa repente gelu.
Ne tibi regali placeas Cleopatra sepulchro,
Vipera si tumulo nobiliore iacet.

DE EPI-

DE EPITAPHIO, SEV FVNEBRI POESI.

QVID SIT ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ, *Epitaphium, Epicedium, Nænia.*

CAPVT XIV.

DEFVNCTORVM imagines & ſimulacra domi per atria diſpoſita ſeruabantur, in foro atq; alibi eorundem ſtatuæ collocabantur, quibus cum virorũ fœminarumq́ illuſtrium erga patriam beneficia, virtuteſq́; ad immortalitatem conſecrarentur: tum iis aſpectandis ad ſimile decus ſibi parandum ciues inflammarentur. Eorundem facta & hanc ob cauſſam, & ad ſedandum cognatorũ, affiniumq́; luctũ publicè laudabantur. Quæ oratio, quod initiò ad tumulos eorũ, quos laudabant, pronuntiabatur, ἐπιτάφιος λόγος nomen adepta eſt. Conſtabat hæc epitaphica oratio aliquando verſibus: poetæ enim in defuncti laudibus prædicandis concertabant.

Nobis epitaphium hoc loco *eſt metricum quoddam epigramma, quod videlicet inſcribi poſſit defunctorum ſepulchro, ſiue tumulo, illorum plerunque nomen, ætatem, merita, ſtatum, dignitates, laudes tum animi tum corporis, mortis genus, aliaq́; huiuſmodi grauiter, & ſæpius cum quadam commiſeratione, ac interdum ingentis doloris ſignificatione breuiter indicans.* Plato breuitatem amauit in epitaphio, & ſepulchra fieri ſumptuoſa vetuit. Sic enim eius ſententiam retulit Cicero. Extrui autem vetat ſepulchrum altius, quam quod

quinq; diebus homines quinq; abſoluerint: nec è lapide excitari plus, nec inponi, quam quod capiat laudem mortui, inciſam quatuor heroicis verſibus: quos longos appellat Ennius. Apud Virgilium in Daphnide, cum Mopſus ita dixiſſet.

Spargite humum foliis, inducite fontibus vmbras
Paſtores, mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen,

mox ſequitur epitaphium, duobus verſibus comprehenſum:

Daphnis ego in ſyluis hinc vſque ad ſydera notus,
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.

Epitaphia ad exornationem maximè referuntur. Quod ſi in iſta tractatione videbo paulò vberior, quam res poſtularet, intelligant ſtudioſi, me voluiſſe cæteris etiam carminibus funebribus materiam conquirere ac ſuggerere, deq; illorum ſimul artificio naturaq; vna opera diſputare: qualia ſunt epicedia, næniæ, monodiæ, atq; adeo elegiæ, item threni. Idcirco quoties per hæc capita vocem epitaphij legent, ſimul omne genus poeſeos funebris accipiant. Tenendum porrò, metonymia quadam epitaphia frequenter à poetis vocari tumulos. Quidam, propterea quod querelas, nænias, funebres lamentationes epitaphiis permiſcent, maluerunt ſuis libris nomen indere Funerum.

Epicediũ græcè ἐπικήδειον à κηδεύω, vt Euſthatius deducit, recitabatur, dum iuſta mortuo ſoluebantur, ſeu ante humationem cadaueris: quaſi dicas, ad exequias, in ipſo funere, dum curatur funus. Euſthatius definit ἔπαινον τοῦ τελευτήσαντος μετὰ πυρὸς μετέιν χελιασμοῦ. Exempla veſtiges licet ecloga 5. vbi Mopſus Daphnidi canit epicedium. Æneid. 9.

vbi

vbi mater Euryalum à Rutulis vita ſpoliatū plorat: & 11. in quo lugetur Pallas Euandri filius. In ſupplemento Maphæi Daunus Turni, ab Ænea interfecti pater in hunc modum.

Nate patris dolor, & feſſa miſerande ſenecta
Rapta quies: & quæ ſequuntur.

Et quidem Epicedium non repetebatur: orationes quas ἐπιταφίυς λόγυς appellatas oſtendi, ſiue metris conſtarent, ſiue ſolutæ eſſent, in annos ſingulos ad extincti monumentum iterabantur. Conſuetudo tamen, quæ vt aliarum rerum, ſic verborum domina eſt, Epicedij nomen ad carmen funebre quodcunque indicandum tranſtulit.

Nænia carmen erat, quod ad rogum, ſeu in funere concinebatur ad tibiam, in quo ea prodebantur, quæ ad mortui laudem declarandam, luctumque aſtantibus incutiendum faciebant. Huiuſmodi cantionem ſibi Dido Regina Carthaginis apud Maronem, conſtructa iam pyra in gladium incubitura effundit.

MATERIA FVNEBRIVM.

CAPVT XV.

QVANQVAM epitaphio cæteriſque poematum funebrium generibus lugubria fermè explicantur, non ſunt tamen omnia vnius eiuſdemque rationis: ſicuti nec ipſæ perſonæ, de quibus ſcribuntur. Alia quippe eſt perſona Cæſarum, Regum, Principum, alia mediocriter nobilium, alia ſapientum, alia ſtultorum, alia magiſtra-

tuum,

tuum,alia priuatorum.Rurſum alia puerorum, alia adoleſcentum,alia mulierum nuptarum,innuptarum,alia opificum.Reliqua diſcrimina,ne longus ſim, præteribo. Generatim autem hæc & ſimilia epitaphio, ſeu genere aliquo funebriũ poematum perſequemur. Significabimus noſtrum aliorumq́; dolorem ex obitu hominis acceptum. Inuehemur in mortem, quæ nos tam conſtantibus amicis, tam iucundis ſodalibus, tam charis fratribus,tam dilectis ſororibus,dulciſsimis parẽtibus, conſanguineis, affinibus: noſtram patriam tam bonis ciuibus. Rempub. tam ſapiente gubernatore,regnum tam bono Principe ſpoliarit. Deteſtabimur ipſam cauſſam,quę interitum inuexit, bellum,peſtilentiam, famem, morbum,tempeſtatem, ſubitos & improuiſos caſus, qui hîc enarrari non poſſunt, quippe innumerabiles: & nunquam homini ſatis prouiſum eſt, quid veſper ſerus apportet. Fas item eſt deflere miſeriam humanæ vitę conditionem, quæ nunquam longè abeſt à termino. Hîc verò incredibilem optimarum ſententiarum vbertatem vtriuſq; linguæ ſcriptores ſuppeditabunt. Hortamur quoq; ad luctum, non homines ſolum, ſed etiam res inanimas, & eas ipſas, ſicuti beſtias quoq;,ſqualere,afflictari,lugere dicimus. Vt Virgil. eclog. 5.

Non vlli paſtos illis egere diebus
Frigida,Daphni,boues ad flumina: nulla neq; amnem
Libauit quadrupes,nec graminis attigit herbam.

Et poſtea.

poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros,atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandauimus hordea ſulcis,
Infælix lolium,& ſteriles dominantur auenæ.

Compa-

Comparamus nos cum iis, qui ob patrum, filiorum, coniugum, neceſſariorum interitum in luctu ac mœrore non vulgari iacuerunt, noſtrumque mœrorem & incommoda exaggeramus. Eſt quãdo conſolamur propinquos & familiares defunctorum, dicentes, cum illis bene actum, & multis malis ereptos, pro excellentibus eorum meritis æuum ſecurum agere in cælis: quin apud ſuperſtites quoq; celebre nomen, & illuſtrem famam adeptos. Ita Martial. lib. 6. Priſcum de patre Solonino in Hiſpania mortuo conſolans, fama & gloria virtutis eum viuere affirmat.

Sancta Salonini terris requieſcit Iberis,
Qua melior Stygias non videt vmbra domos.
Sed lugere nefas: nam qui te, Priſce reliquit,
Viuit, qua voluit viuere parte magis.

Defunctis placidam quietem, & gaudia ſempiterna precamur. Pium præterea, & Catholicum foret, ſi viatorem poeta hortaretur ad preces deo adhibendas pro anima demortui expianda: idq; etiam ipſum è tumulo defunctũm flagitantem poterit inducere. Sicut item pro noſtræ religionis myſterio ſæpius reſurrectionis corporum meminiſſe poterimus, & illius vitæ beatiſsimæ, quã nobis diuinæ literæ pollicentur. Quod ad laudes attinet, efferemus eas, modicè tamen: in epitaphio, inquam: nam in epicediis, næniis, &c. licebit eſſe longiores, & cum pondere, animi atque corporis ornamenta, egregia facinora, auctoritatem, genus, & alia demum, quæ deinceps omnia diſtinctè, diſtributeq; exponentur, commendare.

DE

DE EPITAPHIO IMPERATOrum, Regum, Principum, Nobilium, & Illustrium.

CAPVT XVI.

GENVS hoc, quoniam id ipsarum persona-rum auctoritas, amplitudo, maiestas, & nobilitatis reuerētia postulat, tum verborum, tum sententiarum luminibus debet esse grauissimum, lectorumq́ animis multam admirationem parere: siquidem vt nullorum hominum potentia maior, vita splendidior, fama peruagatior: ita nullorum occasus vulgatior: addo etiam mirabilior, insperatior, & sæpenumero calamitosior. Celsæ enim grauiore casu decidunt turres, ait Lyricus. Alexandro magno si quis faciet epitaphium, dicet horum similia. Heri orbis terrarum spatia nō suffecerunt Alexandro: nunc trium quatuórue cubitorum latitudo illi plane sufficit. Paulò antè Alexander multas gentes morte prohibere potuit: hodie seipsum non potuit. Nuper Alexander terram oppresit: nunc à terra opprimitur. Eiusmodi γνῶμαι haud mediocrē materiæ vim his epitaphiis creabunt. Nec verò silebitur eorum felicitas in propagandis imperiis, sapientia, iustitia in administrandis regnis, prouinciis, clementia in ignoscendis subiectorum peccatis, comitas in congressu, fortitudo & prudentia militaris: hæc enim sunt decora Principum. Maximè autē proferetur pietas in benefactis erga homines, in templis conditis erga deum, in tuenda & propaganda religione orthodo-

orthodoxa, in persequendis hæreticis, in puniendis flagitiosis, &c. Legenda Isocratis oratio ad Nicoclem, qua officium, & virtutes regiæ describuntur.

Tumulus Caroli V. ex Hippolyto Capilupo.

Europa domuit tollentes cornua Reges
Carolus, atq; Asia terror & horror erat.
Et pedibus Libyam calcauit victor, & illi
Innumeras victus prabuit Indus opes.
Deinde sibi frænum iniecit, fratriq; regendum
Imperium, & nato cætera regna dedit.
Atq; ait, è nobis & honores temnere, & vnum hoc
Discite mortales, puluis & vmbra sumus.

Mollities illa, teneritudo, & commiseratio in hisce tumulis locum non habet: omnia siquidem ad acumen, grauitatem, admirationem, maiestatem conferenda sunt. Lege si lubet fragmentum Pepli Aristotelis, quo epitaphia continentur heroum Homericorũ, quæ singula suis distichis absoluuntur. Eorundem heroum epitaphia in Ausonio leges: qui apud philologum quendam reperta, vt ipse inquit, liberius, & suo arbitratu latino sermone conuertit. Huc item referri queunt Heroes Scaligeri, & ex græcis epigrammatis non pauca.

In nobilitate consideratur antiquitas familiæ: quo enim quæque vetustior, hoc nobilior. Hinc nonnulli, vt antiquissimi, ideoq; nobilissimi iudicentur, nõ modo ad Comites, Principes, Reges qui sexcentos abhinc annos vixerunt, sed etiam ad Pompeios, Herculem, ad Troianos originem suæ domus referunt. Semper itaq; recentiorem nobilitatem à vetusta despectam videmus. Extollamus ergo antiquitatem stemmatis in nobilibus, Plerũque

que opes cum nobilitate cōiunctæ ſunt: nobilium quippe ſunt ſyluæ,pagi,arces,oppida. Hinc altera laus naſcitur à diuitiis. Eſt etiam præſtans forma in nobilibus,quæ in 1.Offic.dicitur dignitas,aliæq́ corporis laudes. Quanquam rectè monent Rhetores, non ſimpliciter aliquem laudari à diuitiis: ſed ita, ſi iis bene ſit vſus. Bona enim corporis & extra nos poſita, veram laudem, quæ vni virtuti debetur,non habent. Magni tamen fiunt,& ſuſpiciuntur à populo,ad cuius ſe iudicium opinionéſque demittunt poetæ. Forma commendatur magis in pueris & fœminis,quam in viris: quorum alia maiora ſunt ad gloriam. Quoniam verò gradibus diſtant nobiles,oportebit pro ratione ſtatuum epitaphia quædam alia aliis eſſe nitidiora. Licet etiam captare anſam laudandi eos ex arguta explicatione inſignium familiæ, ſi fortè obſcurior eſt eorum ſignificatio. Immò quamuis clara fuerit, poetæ tamen aliò detorquere fas erit.

Illuſtres viros appello, rebus in magiſtratu,vt in ædilitate,prætura, conſulatu geſtis, nobilitate, virtute, auctoritate, meritis claros & honoratos, toti ciuitati notiſsimos.Inſpicienda hîc ea, ex quibus glorioſum in Repub.nomen conciliatur, quæ ſtrictim attingenda. Libandi item loci communes,& ſi quid in morte nouum, admirabile,triſte acciderit:ſi qua virtus eximia, & egregiè Chriſtiana in homine eluxerit, qualis inprimis eſt beneficentia in egentes: ſi à multis nepotibus & neptibus,vt ille Metellus Romanus, in ſepulcrum illatus ſit: ſi,vt Maximus,& L.Paulus filios claros habuerit: ſi vel in negotio ſine periculo, vel in otio cum dignitate vixerit. Et reliqua demum,quæ diximus,

ximus, cum de materia funebrium loqueremur. Cic. in Catone epitaphium quoddam adducit Attilij Calatini. Sic enim ait. *Apex autem senectutis est auctoritas. Quanta fuit in L. Cecilio Metello? quanta in Attilio Calatino? in quem illud elogium: Vno ore quem vnicum plurimæ consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum. Notum est totum eius carmen incisum sepulchro.* Versiculos quos Cicero duos citat, sic digesit quidam eruditus.

Hic situs, vnei quoi plurimæ consentiunt
Gentes, fuisse virom populi primariom.

Lib. 3. Anthol. prima statim pagina duo sunt perelegantia epitaphia: prius in Dulcitiū Procos: Constantinopolitanum, quem ob vitam inculpatam ad summos honorum gradus extulerant Imperatores: alterum in hominem claro sanguine natum & probum, generum Imperatricis: cuius omnia mortalia dicit fuisse poeta, præter virtutem.

Incerti.

Δουλκίτιον μὲν ἄνακτες ἄκρον βιότοιο πρὸς ὄλβον
ἤγαγον ἐξ ἀρετῆς, καὶ κλέος ἀνθυπάτων.
οὗ δὲ φύσις μιν ἔλυσεν ἀπὸ χθονός, ἀθάνατοι μὲν
αὐτὸν ἔχουσι θεοί, σῶμα δὲ σηκὸς ὅδε.

Iuliani Ægyptij.

α. κλεινὸς Ἰωάννης. β. θνητὸς λέγε. α. γαμβρὸς ἀνάσσης,
α. θνητὸς ὅμως. α. γενεῆς ἄνθος ἀναστασίου.
β. θνητοῦ κἀκείνου. α. βίον ἔνδικος. β. οὐκ ἔτι τοῦτο
θνητὸν ἔφης: ἀρεταὶ κρείσσονές εἰσι μόρου.

O DE

DE EPITAPHIO DVCVM atque militum.

CAPVT XVII.

DVAE sunt artes bellicæ, prudentia & fortitudo, de quibus Cicero in 1. Off. earũ vtraq; Duci seu Imperatori est pernecessaria, amplius tamen prudentia: militem potius commendat fortitudo, qui ad alienum arbitrium gubernatur, & ducis imperium seu prudenter ille, seu stolidè imperauerit, capessere necesse habet. Itaq; nunquã magnopere commẽdatus est miles à prudentia, sed à fortitudine. Hinc illa magnifica, & omnibus politiorum literarum alumnis iam pridem nota vox M. Tullij: Vos, vos, inquam, appello, fortissimi viri, qui multum pro Repub. sanguinem effudistis. Nec verò vel sapienti magnanimoq; Imperatori, vel strenuo aut veterano militi digna laus persolui vnquam potest. Quorum virtute & laboribus gentes in pace viuũt, & vrbes otio tranquillitateq; florent: quibus vitam fortunasq; nostras saluas debemus. Conqueremur ergo de violentia & iniquitate Martis, qui, vt Cicero ait, optimum quenq; ex acie pignerari solet: & facilius è medio tollit intrepidos, quam ignauos atq; timidos. Prudentia quidem Imperatorem cum Vlysse, Nestore, Q. Fabio Maximo: fortitudine cũ Achille, Aiace, Scipione, Hannibale, Epaminonda, Leonida contendemus. Ipsum aut æqualem, aut maiorem statuemus. Enumerabimus erecta trophæa, aduer-

aduerſus hæreticos & Turcas potiſsimùm, conciſos ac funditus deletos exercitus,captas,defenſas, obſidione liberatas vrbes, & illa quæ in ſummo Imperatore ineſſe oportere ſcripſitM. Tullius: ſcientiã rei militaris,virtutem,auctoritatem,fęlicitatem. De his omnibus vniuersè, ſi volemus, aut de vno aliquo ſpeciatim agemus. Dicemus quam generosè occubuerit: præclaræ enim mortes Imperatoriæ. Affabimur Rempub.patriam,regna,prouincias,ditiones, vrbes. Earum vicem deplorabimus: quantæ calamitates præſtantiſsimo Imperatore occiſo ante fores ſint, oſtẽdemus. Fletum ciuium,propinquorum, omnis generis hominum, crudelitatem hoſtis in mortuum exponemus. Ipſum etiam ſua decora prædicantem, & indignitatem necis, ſi per inſidias, aut proditionem oblata ſit,conquerentem introducemus.

Nec deſunt generoſi,& hiſtoricorũ,poetarumq́ꝫ libris nobilitati bellatores, quibuſcum miles rectiſsimè conferatur. Habemus namque Coclites, Horatios, Curiatios,Scæuolas,Torquatos,Euryalos, Niſos, Patroclos & alios apud Virgilium & Homerum,in 6.poſterioribus Æneidos,& 24.Iliados libris. Laudantur præterea hæc in milite: obedientia erga ducem, vigiliæ, tolerantia æſtus, frigoris, itinerum, famis, ſitis, continentia voluptatum,& ſuper omnia charitas patriæ,pro qua ſuum caput deuouerit. Memorantur eiuſdem victoriæ, efferuntur cicatrices: maximè ſi omnes aduerſæ, nulla auerſa fuerit. Non omittitur, ſi nunquam fugam dederit: ſi eum ſicut exemplum cæteri ſpectarint: ſi ab Imperatore aut congiarium frequen-

ter, aut coronas obtinuerit, ciuicam, muralem, castrensem, naualem. Fas interim detestari bellum, quod parentes dulcissimis liberis, Rempub. optimis ciuibus, prouincias & regna hominibus orbare, sursum ac deorsum miscere & confundere omnia soleat.

Germanici in Themistoclem.

ἀντὶ τάφου λιτοῖο θὲς ἑλλάδα, θὲς δ᾽ ἐπὶ ταύτᾳ
δούρατα, βαρβαρικῆς σύμβολα ναυφθορίας,
καὶ τύμβῳ κρηπῖδα περίγραφε περσικὸν ἄρη,
καὶ Ξέρξην. τούτοις θάπτε θεμιστοκλέα,
στάλα δ᾽ ἁ σαλαμὶς ἐπικείσεται ἔργα λέγουσα
τ᾽ ἀμά. τί με σμικροῖς τὸν μέγαν ἐντίθετε;

Antipatri in Aristomenem fortissimũ Messeniorum Ducem. Alloquitur poeta aquilam, eius sepulchro insidentem.

α. ὄρνι, διὸς κρονίδαο διάκτορε, τεῦ χάριν ἔστας
γοργὸς ὑπὲρ μεγάλου τύμβον ἀειστομένους;
β. ἀγγέλλω μερόπεσσιν, ὅθ᾽ οὕνεκεν ὅσσον ἄρισθ᾽
οἰωνῶν γενόμαν, τόσσον ὅδ᾽ ἡμιθέων.
δειλαί τοι δειλοῖσιν ἐφεδρήσσουσι πέλειαι,
ἄμμες δ᾽ ἀτρέστοις ἀνδράσι τερπόμεθα.

Tumulus Hectoris.

Defensor patriæ iuuenum fortissimus Hector,
Qui murus miseris ciuibus alter erat,
Occubuit telo violenti victus Achillis,
Occubuere simul spesq́ salusq́ Phrygum.
Hunc ferus AEacides circum sua mœnia traxit,
Quæ iuuenis manibus texerat ante suis.
Heu quantos Priamo lux attulit illa dolores,
Quos fletus Hecubæ, quos dedit Andromachæ?

Sed raptum pater infelix auroq; repensum
Condidit, & mærens hac tumulauit humo.

Tumulus Achillis.

Peleides ego ſum, Thetidis notiſſima proles,
Cui virtus clarum nomen habere dedit.
Qui ſtraui toties armis victricibus hoſtes,
Inq; fugam ſolus millia multa dedi.
Hectore ſub magno ſumma eſt mihi gloria caſo,
Qui ſæpe Argolicas debilitauit opes.
Ille Menatiada ſubiit me vindice pœnas:
Pergama tunc ferro procubuere meo.
Laudibus immenſis victor ſupra aſtra ferebar,
Hoſtilem preſſi fraude peremptus humum.

Duo epitaphia in milites apponam, ab Anacreonte ſcripta. Primo eandem ſententiam complexus eſt, quam ſupra protuli ex Philippicis. In altero dicit Agathonem à tota patria defletum, nec parem illi in acie cecidiſſe.

Tumulus Timocriti.

καρτερὸς ἐν πολέμῳ τιμόκριτος οὗ τόδε σῶμα.
ἄρης δ' οὐκ ἀγαθῶν φείδεται, ἀλλὰ κακῶν.

Tumulus Agathonis.

ἀβδήρων προθανόντα τὸν αἰνοβίην ἀγάθωνα,
πᾶς ἐπὶ πυρκαϊῆς ἥδ' ἐβόησε πόλις.
οὔτινα γάρ τοιόνδε νέων ὁ φιλαίματος ἄρης
ἠνάρισε στυγερῆς ἐν στροφάλιγγι μάχης.

Sunt autem profectò ſpecioſiſsima epitaphia, quæ in plures milites, atq; adeò in totos exercitus ſcribuntur. Simonidæ in 300. Lacedæmonios duce Leonida in Thermopylis occiſos à Perſis.

ὦ ξεῖν, ἄγγειλον λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

Cicero latinè.

Dic hoſpes Spartæ: nos te hîc vidiſſe iacentes,
Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Aliud.

εἰ τὸ καλῶς θνήσκειν ἀρετῆς μέρος ἐστὶ μέγιστον,
ἡμῖν ἐκ πάντων τοῦτ᾽ ἀπένειμε τύχη.
ἕλλαδι γὰρ σπεύδοντες ἐλευθερίην περιθεῖναι
κείμεθ᾽, ἀγηράντῳ χρώμενοι εὐλογίῃ.

Maxima ſi virtus eſt fortiter occubuiſſe,
Fortuna hoc nobis contulit ante alios.
Nam aſſerere afflictam properantes Hellada, cuncti
Æterno vtentes ſternimur elogio.

DE EPITAPHIO SANCTORVM, religioſorum, eruditorum, ac ſapientum.

CAPVT XVIII.

VSvs horum epitaphiorum ideo fit inſolens, quod millibus è multis hominum rari ſunt & infrequentes boni: mali ac perditi infinitis partibus plures. Non hîc intelligo quoſuis quoquo modo bonos, id eſt nō improbos: vt cum dicimus, hos vel illos, Titium & Sempronium eſſe bonos viros: verum excellenter bonos, quos vocamus ſanctos viros. Neq; religioſos, qua notione

hæc vox apud latinos adhibetur, & Festo auctore eum significat, qui non modo Deorum sanctitatem magni ęstimat, sed etiam officiosus est aduersus homines: vel vt Cicero 2. de Nat. Deor. qui omnia quæ ad cultum Deorum pertinent, diligenter retractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti religiosi, ex relegendo, vt elegantes, ex eligendo: sed qua apud nos Christianos in vsu est. Illos, inquam, sic appello, qui spretis huius vitæ blandimentis atque ludibriis, Deo opt. Max. totos se consecrarunt: qui vitæ suę cursum ad præscriptum institutorum suorum direxerunt, innocentissimeqúe, & quantum hominis natura fert, extra culpam suos annos decurrerunt. Sanctos homines voco illos, qui signorum editione floruerunt: eos autem magis, in quibus fuerunt expressa maximarum certissimarumqúe virtutum indicia, quorum obitus lætitia, non lamentis est prosequendus: vt aliorum, quibus quid fiat post discessum ex hac luce, nobis incertum est. Quapropter horum tumuli nisi meras verasq; laudes nihil complectuntur. Veruntamen piè dolere possumus, Ecclesiam catholicam tantis luminibus atq; ornamentis, ciuitatem tam firmo aduersus iram Dei præsidio esse priuatam. Licitum insuper in extremo epitaphij rogare illos, vt apud deum in gratia nos reponant, eius voluntatem nobis recuperent, & impendentem prouinciæ nostræ, orbiqúe Christiano cladem, vastitatem, famem, bellum, morbos auertant. Lege tumulum D. Ioannis Alexandrini cognomento ἐλεήμων, scriptum à Sophonio Patriarcha Hierosolymorum tit. 1. lib. 3. Anthol.

Quæ de viris dixi, ſuo ſcilicet modo de religioſis ſanctisq́ꝫ fœminis accipiantur, quarum virtutes atqꝫ laudes maiore admiratione oportebit extollere. Longe enim mirabilius eſt, imbecillũ ac mollem illum ſexum, laboris rerumq́ꝫ aſperiorum impatientiſsimum ad illud ſanctitatis culmen aſcendere, quo cum ſudore virorũ pauciſsimi aſpirant. Si fuerint fratres, cognati, matres, ſorores, aut affinitate quapiam nobis coniuncti, aliquanto plus erit indulgendum dolori: quandoquidem hoc natura ſuadet, atque adeo cogit: cuius imperium nolentes volentesq́ꝫ patimur, & ſuſtinemus. Laudare nihilominus etiam ſuos poſt mortem honeſtiſsimum eſt: in quo multorum nobis, & illuſtrium hominum exempla prælucent. Et hoc quidem eo audacius conceditur, ſi conſcientia multorum dictis noſtris teſtimonium impertiat.

Varij ſunt ordines doctorum, & ſua cuiuſque propria laus, Theologorum, Philoſophorum, Iureconſultorum, Medicorum, Mathematicorum, præſertim Aſtrologorum, Oratorum, Poetarum, Grammaticorum. In poetarum tumulis mentio Muſarum, Phœbi, lyræ, citharæ, plectri, fontium, fluminum, montium Muſis dedicatorum, camporum item Elyſiorum: quæ omnia cum mera figmenta ſint, vt alia innumerabilia in ſtudio poetico, nota omnibus, & credibilia nemini, propter quendam leporem tamen, & ſuauitatis gratia ſcimus à plerisq́ꝫ non negligi. Mirificè placet Bembi in Politianum.

Duceret extincto cum mors Laurente triumphum,
Lætaq́ꝫ pullatis inueheretur equis,
Reſpicit inſano ferientem pollice chordas
Viſcera ſingultu concutiente virum.

Mirata

Mirata est, tenuitq; iugum, furit ipse, pioq;
Laurentem cunctos flagitat ore Deos.
Miscebat precibus lacrymas, lacrymisq; dolorem,
Verba ministrabat liberiora dolor.
Risit, & antiquæ non immemor illa querelæ
Orphei, tartareæ cum patuêre viæ.
Hic etiam infernas tentat rescindere leges,
Fertq; suas, dixit, in mea iura manus?
Protinus & flentem percussit dira poetam,
Rupit & in medio pectora docta sono.
Heu sic tu raptus, sic te mala fata tulerunt
Arbiter Ausoniæ Politiane lyræ.

Et alterum in Herculem Strozam.

Te ripa natum Eridani Permessus alebat,
Fecerat & vatem Marsq; Venusq; suum.
Iniecêre manus iuueni, & fatalia duris
Stamina pollicibus persecuere Deæ.
Vxor honorata manes dum conderet vrna,
Talia cum multis dicta dedit lacrymis.
Non potui tecum dulcem consumere vitam,
At iam adero amplexans te cinerem ipsa cinis.

Lege Myrthæi in Iouianum Pontanũ. Tos.tom.2. In Cottam Veronensem Sanazarij lib.2.Epigram.

Sperabas tibi docta nouum Varona Catullum:
Experta es duros bis viduata deos.
Nulla animum posthac res erigat, optima quando
Prima rapit celeri Parca inimica manu.
Quæ tamen vt vidit morientis frigida Cotta
Ora, suum fassa est crimen, & erubuit.

Iureconsulti sacerdotes & antistites iuris nuncupantur. Siquidem sanctissima est res, ciuilis sapiẽtia, vt Vlpianus ait. Et quomodo apud antiquos, sacerdotes sui singulis diis consecrati erant, qui de

futuris atque agendis responsa dabant consulentibus: sic venerandi illi Iurisconsulti omni genere literarum instructissimi, gratuitam, non quæstuariam iurisprudentiam habẽtes, in publicum quotidie prodeuntes, vnicuique ciui consulendos se veteri instituto præbebant, & tanquam oracula Iustitiæ, Themidisq́ue promebant. Hoc est responsa boni & æqui plena. Vnde Seruius Sulpitius iuris Antistes appellatus est, auctore Quintil. vt sacrorum antistes, antistitæq́ue dicebantur. In 1. de Orat. domus Iureconsulti oraculum totius ciuitatis nominatur.

Multùm in hisce epitaphiis valebunt comparationes. Vt si in poetam scribas, eum conferas Ouidio, Propertio, Tibullo, Catullo, Virgilio, Homero, Orpheo, ipsi Apollini. Si in Oratorem, Ciceroni, Demostheni: nam hi duo cæterorum gloriæ obscuritatem attulerunt. Si in Mathematicum, Euclidi, Ptolemæo, Archimedi. Si in Medicum, Podalirio, Pæoni, Machaoni, Æsculapio. Si in Philosophum, Aristoteli, Platoni, Zenoni. Si in Theologum, Augustino, Thomæ Aquinati. Adhæc deploranda conditio literarum, amissis ipsarum interpretibus, & antistitibus. Exaggeranda vniuscuiusque in suo genere eruditio. Prædicanda in Theologo pietas, & cælestis sapientia: in Philosopho acumen: in Medico diligentia: in Iureconsulto integritas: in Oratore facundia: in Poetis maximè suauitas: in Grammaticis linguarum græcæ & latinæ perfecta cognitio, multaq́ue lectio. Si quis libros ediderit, commendandus labor, laudanda scriptoris benemerendi de posteritate voluntas.

Incer-

Incerti in Hippocratem medicum.

θέσσαλος ἱπποκράτης, κῷος γένος, ἐνθάδε κεῖται,
φοίβου ἀπὸ ῥίζης ἀθανάτου γεγαώς.
πλεῖστα τρόπαια νόσων στήσας ὅπλοις ὑγιείης,
δόξαν ἑλὼν πολλὴν οὐ τύχῃ, ἀλλὰ τέχνῃ.

Tumulus medici, ex Fracaſtorio.

Dum medica Montane doces ope vincere fata,
Et Lacheſi inuita viuere poſſe diu,
Letheo indignans preſsit te Parca ſopore,
Et ſecuit vitæ grandia fila tuæ.
Sic animas & tu, Aſclepi, dum ſubtrahis orco,
Te quoque ſæuorum perdidit ira Deûm.

DE EPITAPHIO CONSANGVI-nearum. Item Virginum, & Matrumfamiliâs.

CAPVT XIX.

QVAECVNQVE in iſto genere fient epitaphia, abundabunt lamentis, ſuſpiriis, lacrymis. Nam quid homini, potiſsimùm adoleſcenti, poſsit in vita funeſtius & lacrymabilius euenire, quam amittere, quæ illum geſtauit vtero, in hanc iucundiſsimam lucem edidit, vberibus aluit, omni ſollicitudine ac pietate fouit, & ſuis viſceribus chariorem habuit? nullum eſt arctius vnculum in natura, quam quo mater liberiq; colligantur. Non igitur ſine magno, & eximio dolore diſrum-

disrumpitur. Sorores quam fratres diligimus tenerius: quare eas auelli à nobis per mortem ægerrimè patimur. In filios ardens est patrum, ardentior matrum amor. In coniuges, qui sunt vna caro, prô quantus? Matrum merita amoremque erga nos memorabimus: earundem suauissimam præsentiam votis ardentissimis expetemus. Pro beneficiis & laboribus offeremus assiduas lacrymas, dicemusque omnino παθητικώτερα. Precabimur etiam quietem à Deo maternis manibus. Fingere adhæc solent poetæ sororum, filiarum, coniugum imagines occurrere dormitantibus sibi. Earundem castitatem, & pudicos mores prædicant: sed ita, vt hæc omnia ad luctum referantur. Denique, vt breue faciam, hæc epitaphia eo meliora arbitramur fore, quo suauiora: eo autem erunt suauiora, quo mœstiora.

Meleagri in vxorem suam.

δάκρυα σοὶ καὶ νέρθεν ὑπὸ χθονὸς ἡλιοδώρα
 δωροῦμαι στοργᾶς λείψανον εἰς ἀΐδου.
δάκρυα δυσδάκρυτα, πολυκλαύτῳ δ' ἐπὶ τύμβῳ
 σπένδω μνᾶμα πόθων, μνᾶμα φιλοφροσύνης.
οἰκτρὰ γὰρ, οἰκτρὰ φίλαν σε καὶ ἐν φθιμένοις μελέαγρος
 αἰάζω, κενεὰν εἰς ἀχέροντα χάριν
αἲ αἲ, ποῦ τὸ ποθεινὸν ἐμοὶ θάλος: ἅρπασεν ἅδας,
 ἅρπασεν, ἀκμαῖον δ' ἄνθος ἔφυρε κόνις
ἀλλά σε γουνοῦμαι γᾶ πάντροφε, τὰν πανόδυρτον
 ἠρέμα σοῖς κόλποις μᾶτερ ἀναγκάλισαι.

Laudetur virgo honestè, eaque proferantur, quæ & puella legere, & adolescens audire, & vir grauis nõ impro-

improbare, & egregius poeta approbare posſit. Virginum tumulos aſpergimus narciſſo, hyacintho, liliis, roſis, violis, atq; iſtum honorem integritati corporis fœminei etiam poſt obitũ habemus. Non ſtultè: eſt enim nitidiſsimus & fragrantiſsimus quidam flos virginitas, & ad eius elegantiam exprimendam flore nihil aptius.

In tumulis matrumfamiliâs, nullæ deteſtationes, exclamationes, gemitus, &c. argutæ autem ſententiæ non excluduntur. Ergo nihil ferè aliud præter ſobriam quandam laudationem poſtulabunt hæc epitaphia. Laudes earum hæ. Concorditer, & amanter egiſſe annos plurimos cum marito, ſine iurgio, ſine querela, ſine rixa. Conſeruaſſe fidem, & iura thalami caſtiſsimè. Semper fuiſſe viro morigeram. In aduerſis caſibus nunquam eum deſeruiſſe: præſtitiſſe Penelopen, Alceſtidem. Dediſſe formoſos multoſq́ue liberos, qui eſt coniugij finis & fructus. Vidiſſe nepotes ſuos, & natos natorum, & qui naſcuntur ab illis. Bene & chriſtiane educaſſe filios. Maribus diligentia & ſollicitudine ſeruaſſe, & auxiſſe patrimonium. Filiarum vigilanter cuſtodiuiſſe pudicitiam. Prudenter gubernaſſe familiam. Cum ancillulis non fuiſſe deditam otio, ſed lanificio, vt Lucretiam. Coluiſſe etiam ſummopere pietatem & ſilentium. Non luxurioſam in veſtibus, nõ curioſam rerum foris contingentium, non ſuperbam extitiſſe. Virtutes mulieris, ſeu matrisfamiliâs pertractauit Ariſtoteles OEcon. lib. 1. cap. 7.

Epitaphium nobilis matronæ, Martial. lib. 10.

Marmora parua quidem, ſed non ceſſura, Viator,
Mauſoli ſaxis Pyramidumq; leges.

Bimea

Bis mea Romano spectata est vita Tarento,
Et nihil extremos perdidit ante rogos.
Quinque dedit pueros, totidem mihi Iuno puellas,
Clauserunt omnes lumina nostra manus.
Contigit & thalami mihi gloria rara, fuitque
Vna pudicitiæ copula nota meæ.

Tos. tom. 1. ad finem, ex vetustis lapidibus.

Appollonia quæ vocitabar,
Lapide hoc inclusa quiesco,
Ipso mihi flore iuuentæ
Ruperunt fila sorores:
Annos post decem, & octo,
Vetuerunt visere lumen.
Vnum sortita maritum,
Seruaui casta pudorem.
Mater misera hoc monumentum,
Extruxit Olympias amens.
Hæc sunt: bene viue viator.

Aliud.

Hospes, quod deico paullum est, asta, ac pellege.
Heic est sepulchrum, haud pulchrum pulchrai fœminæ.
Nomen parentes nominarunt Claudiam.
Suom maritum corde dilexit souo,
Gnatos duos creauit: horunc alterum
In terra liquit, alium sub terra locat.
Sermone lepido, tum autem incessu commodo,
Domum seruauit, lanam fecit, vixit: abei.

Ausonius ex Græco.

Viginti atque nouem genetrici Callicratea
Nullius sexus mors mihi visa fuit.
Sed centum & quinque expleui bene messibus annos,
In tremulam baculo non subeunte manum.

DE EPITAPHIO PATRIS, fratris, filiorum.

CAPVT XX.

NON ab his modo qui in amœnioribus literarum ſtudiis verſantur,& multa ſolent reconditè ac feſtiuè diſputare, verumetiam à Theologorum coryphæo D. Thoma in quæſtione poſitum eſt, plus ne patri an matri deberent filij. Prolatæ in vtramque partem rationes.Decretum tandem, plus nobis patrem contuliſſe. Hoc quanquam verum eſt,nihilominus non ita tenere patrum,quam matrum obitus lugemus. Quocirca quamuis epitaphium patris oporteat eſſe mœſtum, ac lugubre, admiſcenda eſt tamen grauitas, eiuſq; laudes ac merita non tacenda: quo non ſolùm nos optimum parentē,ſed etiam Reſpub.bonum egregiumq; ciuem amiſiſſe videatur:ac proinde ſuum illa mœrorem cum noſtro mœrore cōiungat, & communibus lachrymis integerrimi viri memoriam proſequatur.

Fraterni amoris flammas norunt, qui fratres aut habent,aut habuerunt. Oratio igitur querelarum & dulcium affectuum plena huic generi epitaphiorum idonea exiſtimatur. Catullus quidem adeo fratrem ſuum ardenter dilexit, vt ex illius obitu dolorem vix cōſolabilem ſuſceperit, quem non vno in loco multis,iiſdemq; vt triſtiſsimis,ita ſuauiſsimis carminibus teſtificatur. Quæ ego ob eam cauſſam inſerere his pręceptionibus maximè volo,

volo, vt ea materiam argumentumq́ fraternis epitaphiis, seu næniis, seu epicediis ministrent, illorumq́ lectione, quilibet ad germani sui è vita discessum pio luctu prosequendum excitetur. Cum igitur promisisset Ortalo Catullus, se Callimachi elegiā de coma Beronices latinis versibus à se interpretatam illi missurum, id se, quamuis ingenti mœrore ex interitu fratris præpeditum præstitisse confirmat.

Etsi me aßiduo confectum cura dolore
Seuocat à doctis, Ortale, virginibus,
Nec potis est dulces Musarum expromere fœtus
Mens animi, tantis fluctuat ipsa malis.
Namque mei nuper lethæo gurgite fratris
Pallidulum manans alluit vnda pedem.
Troia Rhetæo quem subter littore tellus
Ereptum nostris obterit ex oculis.
Alloquar? audieróne vnquam tua verba loquentem?
Nunquam ego te, vita, frater amabilior
Aspiciam posthac? at certè semper amabo,
Semper mœsta tua carmine morte canam.
Qualia sub densis ramorum concinit vmbris
Daulias absumpti fata gemens Ityli, &c.

Elegia verò ad Mallium ostendit, earum rerum studia, quas ille ab se petiuerat, penitus ob contractam de fraterna morte ægritudinem ex animo excidisse. Versus aliquot nostro instituto accommodatos decerpsi.

Sed tibi ne mea sint ignota incommoda Malli,
Neu me odisse putes hospitis officium,
Accipe queis merser fortunæ fluctibus ipse,
Ne amplius à misero dona beata petas.
Tempore quo primùm vestis mihi tradita pura est,
Iucundum cum ætas florida ver ageret,

Multa

Multa satis lusi: non est Dea nescia nostri,
Quæ dulcem curis miscet amaritiem.
Sed totum hoc studium luctu fraterna mihi mors
Abstulit, ô misero frater adempte mihi.
Tu mea tu moriens fregisti commoda frater,
Tecum vnà tota est nostra sepulta domus.
Omnia tecum vnà perierunt gaudia nostra,
Quæ tuus in vita dulcis alebat amor.
Cuius ego interitu tota de mente fugaui
Hæc studia, atque omnes delicias animi.

Et post multa iterum abripitur, mœstúmque canit.

Troia, nefas, commune sepulchrum Europæ Asiæq́;
Troia virûm & virtutum omnia acerba cinis.
Quæ nempe & nostro lethum miserabile fratri
Attulit: heu misero frater adempte mihi.
Heu misero fratri iucundum lumen ademptum,
Tecum vnà nostra est tota sepulta domus.
Omnia tecum vnà perierunt gaudia nostra,
Quæ tuus in vita dulcis alebat amor.
Quem nunc tam longè non inter nota sepulchra,
Nec prope cognatum compositum cineres,
Sed Troia obscœna, Troia infelice sepultum
Detinet à nostro terra aliena solo.

Sub finem porrò totius libri, eius manibus soluit inferias hoc mollissimo epigrammate.

Multas per gentes, & multa per æquora vectus,
Aduenio has miseras frater ad inferias,
Vt te postremo donarem munere amoris,
Et mutum nequidquam alloquerer cinerem.
Quandoquidem fortuna mihi tete abstulit ipsum.
Heu misero indignè frater adempte mihi.
Nunc tamen interea prisco quæ more parentum
Tradita sunt tristes munera ad exequias,

Accipe fraterno multum manantia fletu,
Atque in perpetuum frater aue atque vale.

D.Ambrosius librum conscripsit de excessu Satyri fratris. In quo quanquam sibi lugendum non esse demonstrat,seq; ipsum consolatur, & virtutes fratris præclare commemorat, tamen naturæ potentia, & amoris magnitudine superatus, tam piè luget,& tam flebilem orationem contexit,vt quamuis duro lectori lachrymas possit excutere. Sanè in eo libro permulta sunt ad versus in fratrum funera conficiendos aptissima. Quam miserabiliter, & amanter illa dicit?quamuis nō eodem loco omnia. *Nunquam totus in me fui,sed in altero nostri pars maior amborum. Atq; vtinam vt memoria,vt gratia,ita etiam vita tua hoc quidquid est quod spiramus,spirare possemus: dimidiumq; meorum decideret temporum,quod ad tuorum proficeret vsum. Ego te frater hæredem feceram,tu me hæredem reliquisti. Ego te superstitem optabam, tu me superstitem dimisisti:Quid mei successor hæredis?quid agam meæ vitæ superstes? quid agam exors huius quod cupio luminis? ego te frater non requiram, aut possim vnquam obliuisci tui?quas grates,quæ munera referam tibi? nihil à me præter lachrymas habes. Aut fortasse securus meriti tui,quas solus superstites habeo, lacrymas non requiris. Nam etiam tum adhuc viueres,fleri prohibebas, mœroremq; magis nostrum,quam tuam mortem tibi esse testabaris dolori.*

Et cap. 2.

Habeo planè pignus meum,quod nulla mihi peregrinatio iam possit auellere:habeo quas complectar reliquias: habeo tumulum, quem corpore tegam. Vtinam potuissem aduersus mortem tuam meum corpus obiicere. Si gladiis petitus esses,me potius pro te obtulissem. Nihil mihi profuit vltimos hausisse anhelitus, nihil flatus meos inspirasse morienti.

Puta-

Putabam enim, quod aut tuam mortem ipse susciperem, aut meam vitam in te ipse transfunderem.

Cap. 3.

An ego possum aut non cogitare de te, aut vnquam sine lachrymis cogitare? Quid mihi sine te, aut tibi vnquam sine me voluptati fuit?

Cap. 14.

Ades, inquam, & semper ostenderis, & toto te animo, ac mente complector, aspicio, alloquor, osculor, comprehendo. Ipsæ iam noctes, quæ quasi molestiores viuente te videbantur, quod mutui conspectus copiam denegarēt, ipse iam somnus colloquiorum nostrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis esse iam cœpit, quia te mihi reddidit.

Et cap. sequenti.

Teneo igitur te frater, nec mihi te mors aut tempus auellet. Ipsæ dulces lachrymæ sunt, ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi relaxatus euaporat affectus. Neq; enim sine te esse possum, aut tui non meminisse vnquam, aut meminisse sine lachrymis. O amari dies, qui interruptam copulam perditis: ô flebiles noctes, quæ tam bonum consortem quietis, & indiuiduum mihi comitem perdidistis.

In extremo autem cap. libri, se ait cupere fratrē quamprimū sequi, & è vita emigrare, vt eum conueniat. Ibi inter cætera, Deus bone, quam suauiter? *Para hospiti cōsortium, & quemadmodum hic nobis omnia fuère communia, ita illic quoq; diuiduum nesciamus. Ne quæso cupientem tui deseras, properantem exspecta, festinantem adiuua: & si diutius tibi morari videor, accerse. Neq; enim vnquam prolixius abfuimus à nobis, tu solebas reuisere. Nunc quoniam tu redire iam non potes, nos ad te ibimus, æquum est vt officium rependamus.*

In filij epitaphio conuenit lugere patrem, vt qui magnum solatium perdiderit, quia spem suæ

posteritatis amiserit, plorare minus. Narrare item hæc poterit: liberalem & indulgentem educationem, curas pro eo noctes atque dies agitatas, delectã nuptiis præstanti corpore puellam, speratos nepotes, honores, opes, auctoritatem, gratiam ciuium, quæ omnia cum ad nihilum ceciderint, sibi dolorem & luctum immensum parere. Locus communis in vanitatem spei. Pollicebitur, se quia diu superesse nõ possit eius funeri, breui ad eum in beata loca venturum. Si filius obierit paruus, blandum & ludicrum magis sit epitaphium, habeat illecebras, lusus, & oscula, quibus se cum paruulo viuente pater materue sæpenumero oblectauerit. Sanazarius nomine parentum.

Nate patris matrisque amor, & suprema voluptas,
Accipe quæ nobis te dare par fuerat.
Busta eheu tristesque notas damus: inuida quando
Mors immaturo funere te rapuit.

Bembus in Lucilium suum.

O multum dilecte puer, quæ dura parenti
Fortuna inuidit te superesse tuo?
Quam producebam lætus te sospite vitam:
Erepto peior morte relicta mihi est.

Filij grandioris L. Q. tom. 2.

Non lachrymis indigne meis, nec honore sepulchri
Rapte mihi ante diem dulcis alumne iaces.
Intra bis denos te ostendit & abstulit annos
Parca ferox, votis insidiata meis.
Nec potuit probitas, nec amœni gratia vultus
Flectere, non ætas, nec pia turba Deam.
Spes hominum stolidas, tumulaui mœstus ephœbum,
Qui me debuerat lætus humasse senem.

DE EPITAPHIO INFANTVM, puerorum, adoleſcentum.

CAPVT XXI.

NVLLORVM abitus è vita triſtior accidit, quam puerorum,& adoleſcentum: eam ob rem nimirum, quod parentes per eos ſeſe etiam poſt mortem victuros exiſtimauerant.

ςύλ☉ γὰρ οἴκυ παῖδές εἰσιν ἄῤῥενες.

Et nihil dulcius hominum generi à natura datum eſt,quam ſui cuique liberi, præſertim dum adhuc parui ſunt. Eſt deinde ætas illa ſeminarium mundi,orbis ornamentum, ſenectutis voluptas, ludus & ſolatium. Huc accedit, quod acerbius à tenera ætate natura exigit quod dedit, quam à ſenibus, qui vitam diuturniorem optare non poſſunt: nec iam illis perfrui commodis, quæ venientes anni ſecum ferunt. Tot autem malis premuntur,vt illis mors vltro inuocanda ſit, ad quam quotidie tendunt. Hinc eleganter apud Ciceronem Cato. *Itaq; adoleſcentes mors ſic mihi videtur,vt cum aqua multitudine vis flamma opprimitur: ſenes autem, ſicut cum ſua ſponte, nulla adhibita vi conſumptus ignis extinguitur. Et quaſi poma ex arboribus, ſi cruda ſunt, vi auelluntur: ſi matura & cocta, decidunt: ſic vitam adoleſcentibus vis auffert, ſenibus maturitas.* Quo autem breuioris vitæ ſpatium contigerit, eo vehementius nos miſeret illorum, vt ſi 20. 10. 5. 3. tantum anni. Si acceſſerit vis externa, ſi ſubmerſi, gladio iugulati, ſi ruina domus eliſi, ſi fame ſitíue enecti, tum vix à fletu

temperamus: Erit igitur in hoc epitaphio primus & frequentissimus locus querimoniæ de incerta vitæ longitudine, de inclementia atque inuidia diræ mortis: quæ ab vtero materno videtur homines insequi, & alium citius, alium tardius insertis vnguibus apprehendere. Sunt item loci laudationis à genere, ab indole animi, à pudore, à suauitate morum, à forma liberali, ab artibus, ad quas illa ætas incumbit, à charitate dominorum, patronorum, fratrum, parentum, consanguineorum erga eos. Ad commiserationem iuuabunt dolores, & lacrymæ matrum, ac sororum: nec non iucundæ collationes à flosculis nobilioribus æstu, vento, imbre, grandine marcidis, prostratis, euulsis. Pythagoras quatuor ætatis gradus constituebat, pueritiam, adolescentiam, corroboratam seu virilem ætatem, senectutem. Primam veri, secundam æstati, tertiam autumno, postremam hyemi similem autumabat. Vere germina fruges fructusq; nascuntur, æstate crescunt, autumno ad maturitatem perueniunt, hyeme cocti & vieti, cum arbores nudantur foliis, decidũt & moriuntur. Quamobrem haud ineptè pueros & adolescentes cum flosculis, rosisqúe languentibus, ac marcescentibus componimus: siquidem illorum anni florentes, & ætas florida dicitur. Vnde factum, vt in eorundem epitaphiis poetæ inuitarent hortarenturqúe viatores ad tumulum aspergendum violis, rosis, & floribus. Sic Virgil. 9. Æneid. qui loco cædem adolescentis Euryali, & ceruicem in humeros collapsam describit.

Purpureus veluti cum flos succisus aratro

Lan-

Languescit moriens, lassóue papauera collo
Demisère caput, pluuia cum fortè grauantur.

Interdum tamen gratulamur potius obitum infirmiori ætati, quod non à bonis, verum à multis malis, quibus hominum vita referta est discesserint. Quod si tempus vllum fuit, quo illud Ciceronis verum cōperiretur, nūc profectò comperitur. *Quid est enim, inquit, tam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? non me hercule quenquam audiui, hoc grauissimo & pestilentissimo anno adolescentem aut puerum mortuum, qui mihi non à diis immortalibus ereptus ex his miseris atque iniquissima conditione vitæ videretur.*

Luciani in Callimachum quinquennē puerum, παῖδά με πενταέτηρον, &c. sic latinè sonat.

Nil me sollicitum, post quintam barbara messem
Mors puerum è viuis Callimachum rapuit.
Tu caue me plores: pauco qui tempore vixi,
Pauca etiam vidi sustinuique mala.

Martialis in Glauciam libertum Melioris lib. 6.

Libertus Melioris ille notus
Tota qui cecidit dolente Roma,
Chari deliciæ breues patroni,
Sub hoc marmore Glaucias humatus
Iuncto Flaminiæ iacet sepulchro.
Castus moribus, integer pudore,
Velox ingenio, decore felix,
Bis senis modo messibus peractis
Vix vnum puer applicabat annum.
Ni fles talia, nil fleas Viator.

Eodem libro in Eutychium puerum. Aliud in Vrbicum puerum lib. 7. in extremo. Sed venustissimum Cottæ in Quinterium.

Me longè effigie venustiorem
Narcißi, vel Apollinis comati,
Parcarum Lachesis nimis seuera
Isti Quinterium dedit sepulchro.
Cur non flosculus exeam requiris,
Cum tantum fuerim puer decorus?
Tellus est nimis arida, ó viator
Nostri facta perustione amoris:
Sed si lacrymulis tuis madescet,
Forsan flos nouus ibit è sepulchro.

Toscanus.

Blandidulus, nitidus, pulcher, dulcißimus infans,
Delicia matris, deliciaq́ patris,
Hic situs est teneris raptus Lucillius annis,
Vt rosa quæ subitis imbribus icta cadit.

Lege tumulum Aurelij infantuli apud Iouianum, vbi mater queritur ad sepulchrum. Suauissimum hoc Macedonij, in quo infans à partu statim extinctus, Lucinam, & terram alloquitur, se vtrique satisfecisse. Illi quod natus, huic quod mox sepultus. Et nescio tamen, inquit, quo vadam, neq; noui vos, neque scio cuius, aut quis sim, aut vnde venerim.

Γαῖα, καὶ εἰλείθυια (σὺ μὲν τέκες, ἡ δὲ καλύπτεις)
χαίρετον, ἀμφοτέραις ἤνυσα τὸ στάδιον.
εἰμὶ δὲ μὴ νοέων πόθι νείσομαι. οὐδὲ γὰρ ὔμμας
ἢ τίνος, ἢ τίς ἐὼν οἶδα πόθεν μετέβην.

Adolescentis L. Q. tom. 1.

Iulius hic iaceo, prima quem flore iuuenta
Decerpsit rapida mors inimica manu.
Si spectes annos, iuuenem me fata tulerunt:
Si ingenium, dices me perisse senem.

DE EPITAPHIO AMICI.

CAPVT XXII.

SCRIPTVM est in monostichis græcis, amicũ velut Deum nobis colendum: ingentem esse thesaurum, & possessionem longè omnium pulcherrimam. Nullum tantum in vita solatium, quam habere qui cum agere, & communicare vt tecum ipso possis: qui sit alter tu: qui rebus tuis aduersis æquè contristetur, secundis & ad voluntatem fluentibus æquè gaudeat: cui nihil sit abs te seiunctum: qui libenter sua morte vitam tuam redimeret. Talis omnino est, quem amicum nominamus: eum qui perdit, detrimentum accipit nimis magnum. Sed officij est, vt quem viuentem dilexeris, & à quo tanto amore dilectus fueris, eius mortui memoriam ne sinas mori: verum eidem, quomodo potest, vitam restituas: carmine autem etiam mortui tempus in omne viuunt. Continebit tumulus amici piam & lacrymabilem querelam huius acerbissimi discidij. Amisisse nos fati atrocitate partem corporis nostri, dimidium animæ, decus & prędidium, nos ipsos. Nullos vnquam fratres amasse inter se ardentius: summam fuisse consensionem studiorum, sententiarum, voluntatum. Contemnemus præ amicitia nostra Pyladem & Orestem, Theseum & Pirithoum. Deniq; dolorẽ ex illius discessu, & præsentiæ desiderium, quanta maxima poterimus energia, & efficacitate declarabimus. Exemplum nullum melius inue-

nio hoc ipſo: apparet enim eſſe epitaphium planè. Capite 14. idem alia de cauſſa poſuimus.

Ablatus mihi Criſpus eſt, amici:
Pro quo ſi pretium dari liceret,
Noſtros diuiderem libenter annos.
Nunc pars optima me mei reliquit
Criſpus præſidium meum, voluptas,
Pectus, deliciæ: nihil ſine illo
Lætum mens mea iam putauit eſſe.
Conſumptus malè, debiliſq; viuam,
Pluſquam dimidium mei receßit.

Incerti.

τοῦτό τι ἡμετέρης μνημήϊον ἐσθλὲ σαβίνε,
ἁ λίθος, ἁ μικρὰ τῆς μεγάλης φιλίης.
αἰεὶ ζητήσω σε. σὺ δ' εἰ θέμις, ἐν φθιμένοισι
τοῦ λήθης ἐπ' ἐμοὶ μή τι πίῃς πόματος.

DE IOCOSIS ET SALSIS Epitaphiis.

CAPVT XXIII.

ACVLEI, riſus, & facetiæ non videntur incidere in epitaphia: at reliquæ virtutes epigrammatum omnes. Sunt tamen nonnulla tempora, quibus poetæ in ſepultos iocantur, liberiúſque ludunt. Si fuerint agreſti & inhumano ingenio, monſtroſi, ſcurræ: ſi aliquo malo, & omnibus noto facinore aſtricti: ſi ſcortatores, auari, ebrioſi, maledici, ſuperbi, decoctores, vſurarij, tyranni, hæreſiarchæ, proditores. In quo genere viden-

dendum eſt,quam Chriſtianiſmus noſter facultatem nobis largiatur : imitandumq́ interdum exemplum Martialis,vt parcamus perſonis,dicamus de vitiis. Nonnunquam ex nomine mortuorum, paupertate,puſilla ſtatura,ingeniò,moribus,euentu aliquo ridendi anſam arripiunt.Complura ſcripta legas in Timonem , hominem perpetuo quodam in omnes imbutum odio, vnde μισάνθρωπος dictus eſt : è quibus iſta tria breuiſsima ad eius naturam exprimẽdam præclarè excogitata accipito.

Ptolemæi.

μὴ πόθεν εἰμὶ μάθης, μηδ' οὔνομα, πλὴν ὅτι θνήσκειν
τοὺς παρ' ἐμὴν στήλην ἐρχομένους ἐθέλω.

Incerti.

μὴ χαίρειν εἴπῃς με κακὸν κέαρ, ἀλλὰ πάρελθε
ἶσον ἐμοὶ χαίρειν ἐστὶ, τὸ μή σε γελᾶν.

Incerti.

καὶ νέκυς ὢν Τίμων ἄγριος, σὺ δὲ δεινὲ πυλωρὲ
Πλούτωνος ταρβεῖ Κέρβερε μή σε δάκῃ.

Antipatri in anum ebrioſam. τῆς πολιῆς τόδε σῆμα, ex huius ſepulchro eminebat poculum ſculptum : ait poeta , bibulam iſtam Maronidem & garrulam non dolere ob filiorum & mariti egeſtatem : ſed hoc vnum dolere,quod crater ille non ſit vini plenus.

In Vesbiam iracundam mulierem.

L. Q. tom. 1.

Tres habuit furias quondam,ſed Vesbia manes
Vt petiit,furias quatuor orcus habet.

Iuliani Expræfecti Ægypti in Archilochum, cuius

nota

nota maledicentia, hoc eſt (quemadmodum alia quoque ab aliis in eundem poetam, Archilochica planè epitaphia, eiuſdem pæne argumenti ſcripta ſunt lib.3.Anthol.) Monet Cerberum, vt qui aliorum vmbras latratu terret, ipſe hanc formidabilem vmbram timeat. Caue tibi, inquit, à iambis eius, noſti vim vocis ipſius, quando vna Lycambæ nauis duas tibi eiuſdem filias (quas cum fratre ad ſuſpendium adegerat) attulit. *κέρβερε δειμαλέην*, &c.

DOCTRINAE EPITAPHICAE Appendix.

CAPVT XXIV.

QVI dicti ſunt modi tres poematum, cadũt omnes in epithaphia: nam & ſolus poeta loquitur, & ſimul ſermonem aliis affingit, & ipſe tacens, *δραματικῶς* loquentes alios facit. Loquitur autem poeta cum Muſa, cum mortuo, cum viatore, cum genio defuncti, cum virtute ſimpliciter, aut cum ea virtute, qua mortuus fuit conſpicuus, iuſtitia, pietate, conſtantia, &c. qui quidem tertius eſt modus, non ſecundus: poeta enim hîc eſt inſtar perſonæ cuiuſpiam, nec poetæ rationem habet. Muſa ſeu Virtus, & ipſe etiam extinctus, & in græcis ſæpe tumuli loquuntur cum viatore. Iucundus eſt ille modus, cum ipſum mortuum ſuos conſolantem inducimus, vt filius matrem plorantem ad tumulum in hoc.

Incerti.

Incerti.

α. πώλιττα, τλῆθι πένθος, ἔυνασον δάκρυ.
πολλαὶ θανόντας εἶδον υἱεῖς ματέρες.
β. ἀλλ' οὐ τοιούτους τὸν τρόπον, καὶ τὸν βίον,
οὐ μητέρων σέβοντας ἡδίστην θέαν.
α. τί πλεῖστα θρηνεῖς; τί δὲ μάτην ὀδύρεαι;
εἰς κοινὸν ᾅδην πάντες ἥξουσι βροτοί.

Interdum viator ſolus, tumulus ſolus, mortuus ſolus, ſacerdos ſolus, Muſa ſola, Virtus ſola, vt in tumulo Aiacis, quem tranſtulit Alciatus in emblem.98. Ad maternum tumulum loquuntur filij, ad filiorum ſepulcra mater, ad vxorum mariti, & viciſsim ad maritorum vxores: atque harum quas enumerauimus formarum, multarum ſaltem, ſi non omnium, exempla oſtendimus. Si quæ varietas præterea legendo occurrerit, notetur, & ſcribendo reddatur. Inueniuntur apud Ouidium in epiſtolis heroidum breuia & elegantia epitaphia, quibus heroinas illas ſuos caſus exponentes facit poeta. Tale eſt Didonis, quod etiam 3. Faſtor. reperitur.

Præbuit AEneas & cauſſam mortis, & enſem,
Ipſa ſua Dido concidit vſa manu.

Hypermneſtræ.

Exul Hypermneſtra pretium pietatis iniquum,
Quam fratri mortem depulit, ipſa tulit.

Caietæ in 14. Metamorph.

Hic me Caietam nota pietatis alumnus
Ereptam Argolico, quo debuit, igne cremauit.

In græcis epitaphiis obſeruaui iuuenum vtriuſque ſexus annos, méſes, & dies vitæ poni ad commouen-

mouendam miserationem: quod ipsum non negligitur à Latinis, & cũ soluta oratione epitaphia scribũtur, id solemne est. Et quia antiqui mortuorum tumulis eius artis instrumenta insculpebant, quam illi exercuissent, vt piscacorum retia, & remum, nautarum naues, lignatorum securim, potatorum dolium, agricolarum aratrum, ducum autem & virorum fortium aquilas, leones, ob virtutis & præstantiæ similitudinem, possumus eo alludere. Venustè autem eiusmodi animalia loquũtur, vt leo super tumulo Leonidæ.

Simonidæ.

Θηρῶν μὲν κάρτιστος ἐγὼ, θνατῶν δ' ὃν ἐγὼ νῦν
φρουρῶ, τῷδε τάφῳ λαΐνῳ ἐμβεβαώς.

Incerti.

Ἀλλ' εἰ μὴ θυμόν γε λέων ὡς οὔνομα εἶχεν,
Οὐκ ἂν ἐγὼ τύμβῳ τῷδ' ἐπέθηκα πόδας.

Solent adhuc poetæ illi antiqui, leuem terram optare mortuis, & quietem ossibus, quasi in iis resideret sensus aliquis.

Tibullus.

Et bene discedens dicet placideq; quiescas,
Terraq; secura sit super ossa leuis.

Propertius.

Sit tibi terra leuis mulier dignissima vita.

Ouid.

Et patris Anchisæ molliter ossa cubent.

Idem in mortem Tibulli.

Ossa quieta precor tuta requiescere in vrna,
Et sit humus cineri non onerosa pia.

Martial.

Martial.

Mollia nec rigidus cespes tegat ossa, nec illi
Terra grauis fueris, non fuit illa tibi.

Quomodo id Græci faciant, legendis epitaphiis 3. lib. tu ipse notabis. Nos animæ requiem sempiternam precabimur. Illud item magnæ voluptati est poetis mansuetioribus, animantes quasdam epitaphiis prosequi, in quibus illi sua ingenia experiuntur, suósq; mirificos illos lepores ostentant. Luctus passeris apud Catullũ, psittaci apud Ouidium, columbæ apud Papinium, sturni apud Iouianum, & auiculæ Liguris, quid sunt nisi illarum volucrũ epitaphia? Est etiam in 3. Anthol. titulus, εἰς ὄρνις, & ibi in picam, in cicadam, in gallum, in hirundinem, in perdicem, &c. Veruntamen canibus & catellis potissimum hic defertur honos, propter insignem fidelitatem, & amorem erga dominos. Cætera præteribo, mentionem videlicet libaminum, crinium, coronarum in epitaphiis. Vide dialogos funebres meos.

F I N I S.